

VAN MENSEN & DINGEN

TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSCULTUUR

IN VLAANDEREN

Driemaandelijks tijdschrift
10e jaargang nr III-IV - 2012
retouradres : Clarissenstraat 14,
9000 Gent

AFGIFTEKANTOOR GENT X
P.B. - X3/8152 - P 911181

Van Mensen en Dingen

Tijdschrift voor Volkscultuur in Vlaanderen

VOORHEEN: Oost-Vlaamse Zanten (sedert 1926) .

UITGEGEVEN DOOR:

Koninklijke Bond der Oost-Vlaamse Volkskundigen v.z.w. (KBOV) i.s.m. het Huis van Alijn (Gent), het Museum voor Volkskunde (Brugge), en het Museum voor de Oudere Technieken (MOT) (Grimbergen) en Landelijk Expertisecentrum voor Cultuur van Alledag (LECA)

Met de steun van de Stad Gent en de Provincie Oost-Vlaanderen.

WEBSITES EN E-MAILADRESSEN:

<http://www.kbov.be> - info@kbov.be

<http://www.huisvanalijn.be> - info@huisvanalijn.be

<http://www.museabrugge.be> - volkskundemuseum@brugge.be

<http://www.volkskundemuseum.be> - opgenomen in MAS

<http://www.mot.be> - info@mot.be

<http://www.volkskunde-vlaanderen.be> - info@volkskunde-vlaanderen.be

REDACTIEADRES: Clarissenstraat 14, 9000 Gent

REDACTIESECRETARISSEN:

Jolien Van Daele, jolien@kbov.be

Elise Vos, mabelise@kbov.be

Francis Ascoop, francis@kbov.be

Barbara Vos, barbara@kbov.be

Adrien Brysse, adrien@kbov.be

Luc Devriese, devriese.okerman@skynet.be

WEBMASTER: Jean-Paul Putzijs (tel. 09-227 98 66; jputzijs@skynet.be)

REDACTIE: Bea Baillieul, Rob Belemans, Kristien Bogaert, Adrien Brysse, Luc Daels, Johan David, Bart De Nil, Veronique De Tier, Sylvie Dhaene, Arnold Eloy, Sibylla Goegebuer, Willy Dezutter, Harlinda Lox, Peter Scholliers, Werner van Hoof, Jacques Van Keymeulen, Harry Van Royen, Els Veraverbeke, Christophe Verbruggen, Jean van Cleven, Jolien Van Daele, Rinus Willemsen.

REDACTIERAAD: prof. dr. Jan Art, prof. dr. Elze ninx, prof. dr. Marcel De Cleene, prof. dr. Luc Devos, prof. dr. Luc François, prof. dr. Rik P. prof.dr.GerardRoijackers,prof.dr.HugoSol dr. Jan Tolleneer, em. prof. dr. Romain Van

CONCEPT LAY-OUT: Nina Hoste

ABONNEMENTEN-INFORMATIE:

Jacqueline Hebbrecht: tel. 049.811.14.96
e-mail: abonnements@kbov.be

Abonnementsgeld: 20 Euro
Steunabonnement : vanaf 30 Euro

Te storten op rekeningnummer 703-0327514 BE92703032751423 BIC AXABBE22 v Koninklijke Bond der Oost-Vlaamse Volks gen v.z.w met als mededeling: ABONNEMENT of STEUNABONNEMENT. (indien een factuur wordt gevraagd : + 5,00 €)

Losse verkoop: 6 Euro per nummer van 80 p

Copyright: Koninklijke Bond der Oost-Vlaamse Volkskundigen vzw.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, microfilm of op welke wijze ook, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever of de auteur.

AUTEURS GEZOCHT: Artikels kunnen opgezonden worden naar het redactieadres en worden verwerkt op voorlegd aan een leescomité. Instructies voor auteurs worden op aanvraag toegestuurd. Iedere auteur aanvaardt aansprakelijk voor de inhoud van zijn bijdrage.

V.U.: Adrien Brysse, Clarissenstraat 14, Gent

ISSN-NUMMER: 1379-9460

Foto's op de kaft: J.P. Putzijs, A. Brysse, Veronique Heughebaert

JAARGANG X, 2012

WOORD VOORAF

Beste lezers,

Voor dit nummer van **VAN MENSEN & DINGEN** hebben we doelbewust voor een themanummer gekozen: oorlogscorrespondentie uit de eerste helft van de twintigste eeuw met zijn twee wereldoorlogen staat centraal in dit dubbelnummer. We hebben geopteerd een brede waaier aan brieven bij elkaar te brengen, voor u getranscribeerd en toegelicht. De herkomst van die correspondentie is van velerlei aard: sommige brieven kwamen op onze redactie binnen in antwoord op onze oproep in het vorige nummer maar we gingen ook zelf aankloppen bij verzamelaars van privécollecties. Op deze manier konden we verschillende pareltjes beschouwen en hebben we bijvoorbeeld een Russische brief en enkele Duitstalige brieven in deze uitgave kunnen verwerken. Uiteraard hebben we ook niet alle ingestuurde materiaal kunnen gebruiken wegens de beperkte omvang van dit nummer.

We hebben niet getracht grote ontdekkingen verscholen in oude briefwisselingen te ontdekken, maar wel de *'petites histoires'* te benadrukken, de dagdagelijkse realiteit in het leven van de kleine man. Opzienbarende nieuwe feiten komen hier dan ook niet naar boven, maar wel wordt ons een blik gegund op hoe het dagelijkse leven in oorlogstijd werd ervaren en dit vanuit verschillende perspectieven.

Wij willen nogmaals allen bedanken die dit nummer hebben mogelijk gemaakt en in het bijzonder de lezers die ingegaan zijn op onze oproep.

Voor de redactie

Jolien Van Daele

INHOUD

Woord Vooraf	1
Inhoud	3
Inleidende Opmerkingen, BARBARA VOS	5
Een Belgische soldaat schrijft naar zijn familie, ANDRÉ VAN BUTSELE	9
Een familielid in krijgsgevangenschap, HECTOR VAN GOETHEM	12
Brieven van een Duitse moeder aan haar zoon	27
Herinneringen aan het krijgsgevangenschap, ALBERT BRYSE	33
Herinneringen uit een Fries Dagboek (1943)	37
Dagboek van Hector Van Goethem (1939)	39
Broeder Pontanus, ANDRÉ MAES en JOLIEN VAN DAELE	66
De Soldaat die sterft, JAN D'HAESE	140
Vastenavond, LUC DEVRIESE	147
Op het web, BARBARA VOS	154
Literatuurlijst, BARBARA VOS	156
Winnaars inzendingen Oorlogsbrieven	157
Provinciale prijzen voor geschiedkundig onderzoek 2012-2013	158

INLEIDENDE OPMERKINGEN

Periode

De doelperiode waarop we ons voornamelijk hebben gericht, is de Tweede Wereldoorlog. Het is namelijk de periode die ons het eenvoudigst toegang verschaft tot correspondentie van velerlei aard. Zeer veel mensen hebben immers kaartjes en brieven bijgehouden uit deze jaren. Objecten uit de Eerste Wereldoorlog en het interbellum zijn schaarser en minder beschikbaar. We hebben het terrein echter niet te strikt willen afbakenen. Ook brieven uit andere periodes hebben we in onze selectie opgenomen. De wereld en de tijd zijn immers geen vacuüm, maar staan voortdurend in interactie met elkaar.

Bronnen

De bronnen die voor deze VM&D werden beschouwd, zijn voor ons getuigenissen over het verleden. Voor de auteurs ervan ging het echter vaak over hun heden of dichtbij verleden die vorm gaven aan hun dagdagelijkse realiteit. De schriftelijke overleveringen beschrijven en becommentariëren een heel klein stukje van een heel complex hoofdstuk uit de twintigste-eeuwse geschiedenis. Deze bronnen werden in zeer veel gevallen niet gemaakt om als historische bron te dienen. Hierdoor kunnen ze vaak een interessant en ander licht werpen op verborgen elementen uit het verleden.

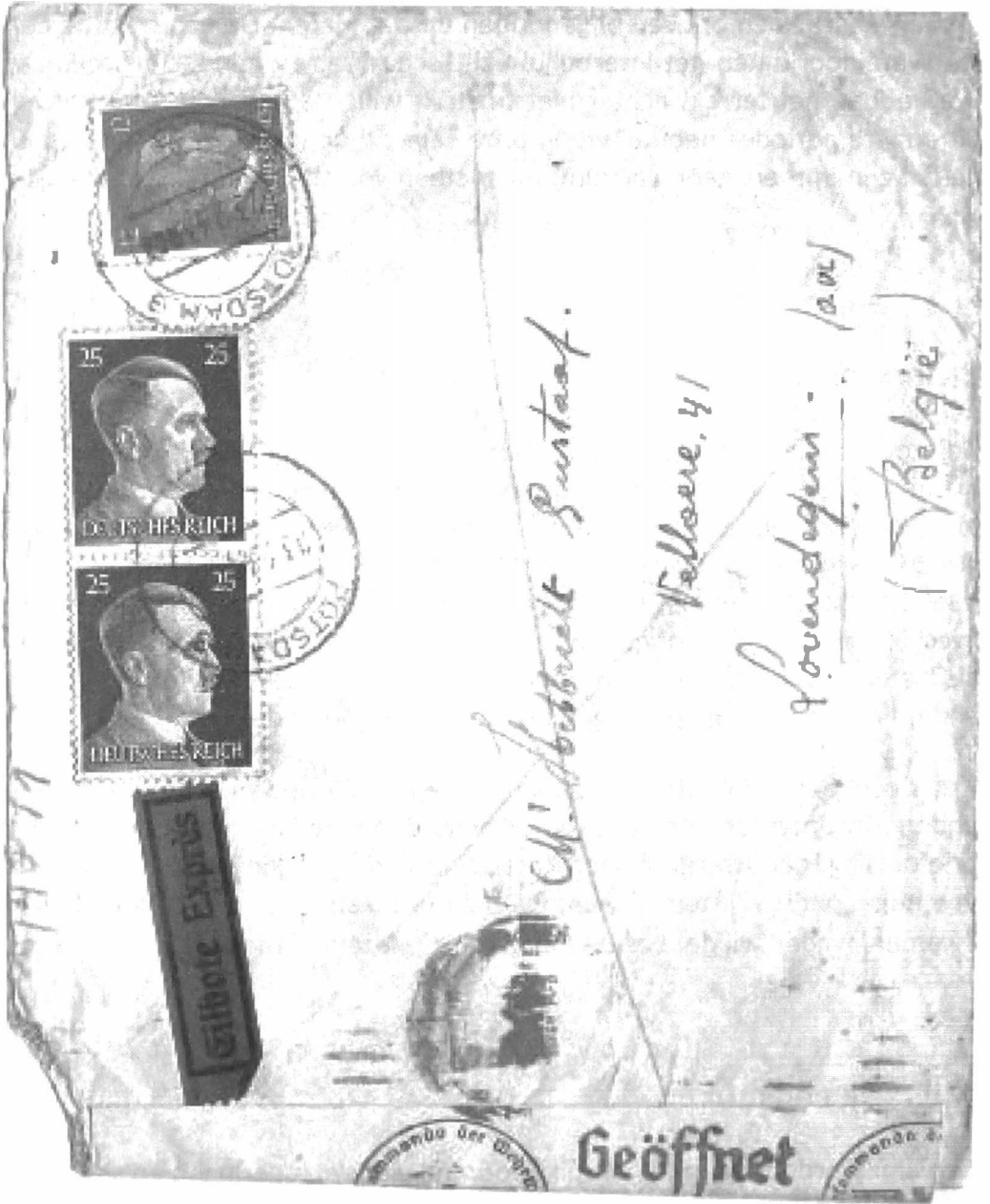
Het spreekt voor zich dat niet alleen correspondentie van belang is. Talloze andere documenten laten ons toe het verleden in te kijken. Zelfs een enkele briefomslag, een kaartje of een krabbeltje in de kantlijn van een boek zijn prachtige 'petites histoires'. Aangezien zulke zaken eveneens bij ons terecht kwamen, wilden wij deze zeker niet aan onze lezers onthouden.

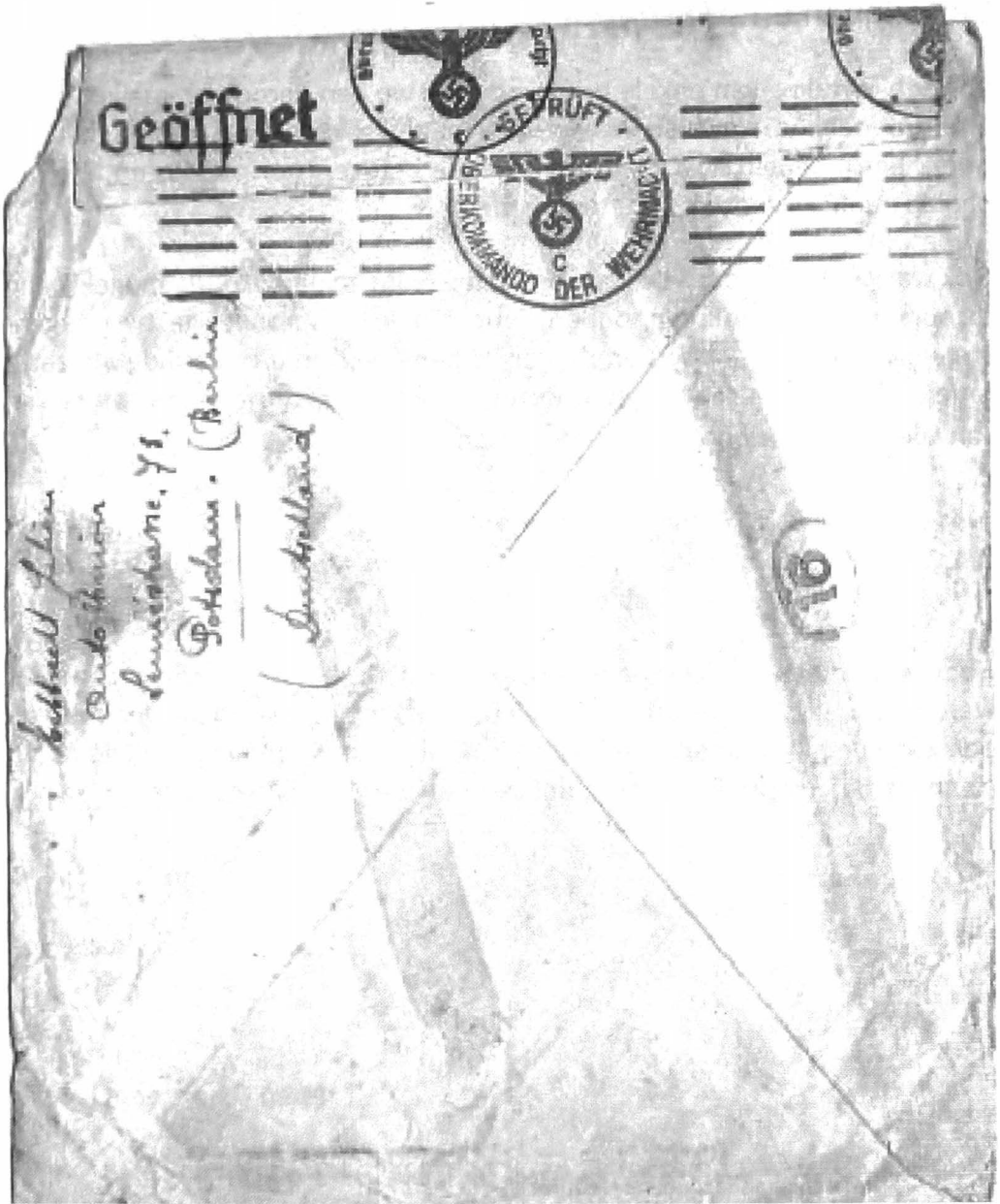
Militaire censuur

Censuur wordt al eeuwen gebruikt door individuen, regeringen en staten als middel om selectief om te springen met informatie waardoor een deel van die informatie niet bij specifieke personen of de bredere bevolkingslagen terecht komt.

Voor de samenstelling van dit nummer van VM&D kwamen we in aanraking met censuur, in casu militaire censuur. Brieven van soldaten naar het thuisfront werden dikwijls gecontroleerd alvorens ze werden verstuurd. Velerlei redenen lagen aan de basis hiervan. Ten eerste moest informatie van krijgskundige aard natuurlijk geheim blijven; er mocht niets gezegd worden dat waardevol kon zijn voor de vijand. Daarnaast hoedde men zich voor de demoralisering van het thuisfront. Slecht nieuws kon zorgen voor een pessimistische sfeer wat men te allen koste wilde voorkomen. Maar ook geruchten,

6

propaganda van de tegenstander of kritiek op het eigen regime waren absoluut uitgesloten. Een mooi voorbeeld is de onderstaande omslag.¹

Feldpost

Een deel van de gepubliceerde brieven valt onder de benaming 'Feldpost'. Met dit begrip wordt de Duitse militaire post bedoeld. Deze vorm van communicatie verbond de soldaten met hun familie en werd veelvuldig gebruikt.

Vertalingen en transcripties

Voor de vertaling van enkele brieven deden we een beroep op taalkundigen uit onze redactie. Het blijft vaak giswerk naar wat de auteur precies met zijn brief heeft bedoeld, wat de onderliggende betekenis ervan was en hoe bepaalde nuances vertaald moeten worden.

Ook wat de transcripties betreft, hebben we ons zo nauwkeurig mogelijk aan de oorspronkelijke tekst gehouden. Fouten in de oorspronkelijke tekst, tegenstrijdigheden in de inhoud en dergelijke bemoeilijken uiteraard de interpretatie ervan. Toch leek het ons opportuun ook brieven die geen prototype zijn van “de ideale oorlogsbrief” op te nemen.

Privacy

Hoewel de meeste brieven ons voor publicatie in dit tijdschrift aangeboden werden, moeten we rekening houden met de wet op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Enkel bij uitdrukkelijke toestemming van alle nabestaanden van de briefschrijver, publiceerden we volledige namen.

Noot

- 1 Met dank aan Jacqueline Hebbrecht

BRIEVEN ALS BRONMATERIAAL:

EEN BELGISCHE SOLDAAT SCHRIJFT NAAR ZIJN FAMILIE

André Van Butsele

De jongeman André Van Butsele schreef in de jaren na de Tweede Wereldoorlog naar zijn ouders en zijn zusje in het kleine stadje Ronse. Zijn brieven zijn optimistisch en concentreren zich rond het dagelijks leven. Hij was gestationeerd in Leuven.

Brief 1

Plaats: Leuven

Datum: na '45

Beste Ouders en Ginette,

Ik ben hier in Leuven Maandagavond goed aangekomen. Alles is nog steeds opperbest en de dagen vliegen voorbij zoodat het niet lang zal duren dat wij weer thuis zullen zijn. Gisteren hebben wij onze eerste les gekregen over de mitraillette die wij moesten uiteennemen en weer ineensteken. Morgen gaan wij naar de (?) het oefenplein naar Everlee, maar wij zullen moeten schieten met oorlogspatronen op de schietschijven.

Vandaag ben ik van korvée geweest en misschien overmorgen van (?) zoodat ik Zaterdag misschien wel zal naar huis komen. Anders blijft het leven hier zijn gewone gang gaan zodat ik niet veel nieuws te vertellen heb.

In afwachting van U allen goed gezond thuis terug te zien Zaterdag stuur ik U nog mijn allerbeste groeten.

Soldaat André

Brief 2

Plaats: s.l.

Datum: donderdagavond 29 juli 1948

Beste Mama, Papa en Ginette,

Eerst en vooral moet ik U zeggen dat ik waarschijnlijk Zaterdag niet zal kunnen komen, want hij conterbevel hebben wij vernomen dat wij Zaterdag namiddag onderricht zullen krijgen van doctoren. Maar dat is niets zulle! Wij kunnen nog toch een weekje bij wachten hé. Met mij gaat het nog altijd prachtig en terwijl ik schrijf ontvang ik juist Uw brief. Ook Ginette moet ik bedanken; schrijf maar dikwijls zusje, want gij zult er mee leren.

Het eten was vandaag ook nog heel goed. Den middag was er princessen uitstekende soep, aardappelen en veel vlees. Van de warmte hebben wij niet veel last want wij lopen hier in toillen kostuum. Ik moet nu eindigen beste ouders en zuster want ik moet nog een grote plaat uitteken en schilderen met al de graden en insignes van de officieren. Dus wens ik u allen een goede gezondheid en tot weldra.

Vele kussen van André.

Brief 3

Plaats: s.l.

Datum. Maandagavond 26 (juli?) 1948

Beste Ouders en Ginette,

Heden morgen zijn wij heel goed in Leuven aangekomen en om 11 uur waren wij in de kazerne. Wij zijn ook reeds van den eerste dag van piket geweest: patatten kassen en de schotels wassen. Morgen krijgen wij ons uniform en Zaterdag zullen wij hoogstwaarschijnlijk naar huis mogen komen. Het eten is zeer goed: aardappelen in vleesch gekookt en met rode kool dus mijne kap! Ik ga nu sluiten met U nog een goede dag te zeggen van hier uit de cantine, waar een glas bier maar 3 fr. kost en war er ook een biljart is. Dus dag mama, dag papa, dag Ginette en tot later.

Soldaat André

Brief 4

Plaats: s.l.

Datum: woensdagavond 28 juli 1948

Beste Moeder, Vader en Ginette

U hebt misschien mijn eerste briefje gekregen van Maandag. Ik kon het niet groter maken daar U misschien wel begrijpt dat wij het hier de eerste dag heel druk gehad hebben. Na het invullen der papieren moesten wij reeds patatten jassen. Dat is hoegenaamd niet tegengevallen, want dit ging gepaard met lustig praten en het zingen van een lied. Heel veel was er ook niet te doen van deze worden geschild met de machine en wij hadden alleenlijk maar de ogen uit te steken. Na het eten 's middags gaan wij naar de cantine: daar speelt de radio en kunnen er biljarden of met de kaart spelen. Gisteren avond waren wij aan het whisten en van den eersten deel is er een solo-slim uitgekomen, zoodat wij reeds met onze naam in de gazet zullen staan. Gij ziet dus dat wij het hier heel goed stellen. Ook het eten is heel goed. Vandaag hebben wij heel goede bouillon gekregen met vlees er in. Onze soupé van gisteren bestond uit brood, patatten en corned-boeuf met daarna een volle teljoor macaroni. Dus opperbest. Gisteren hebben wij de visiet van den dokter gepasseerd en daarna hebben wij onze inspuitingen gekregen. Ik persoonlijk heb er niets van geweten maar er waren er die flauw vielen van het zien alleen. In de namiddag hebben wij onze uitrusting gekregen, zodat ik reeds als volle soldaat deze regels neerschrijf. 's Avonds blijven wij tot negen uur in de cantine, daarna gaan wij naar de koer een weinig babbelen en om kwart voor 9 gaan wij naar boven waar er een Antwerpenaar is die mondmuziek heeft. Zoals U wel kunt denken trek ik er ook eentje door en zo om de beurten spelen wij terwijl er een andere is die met vork en lepel op zij gamel de batterie speelt. Om half 11 moet het licht uit en dan is het natuurlijk gedaan.

Dus, zoals U gelezen hebt, heb ik het hier helemaal niet slecht. U moet op mij niet pijnzen, want ik heb hier niets te kort en wij amuseren ons hier heel goed. Ik ga nu sluiten Pa, Ma en Ginette met U het beste te wensen: Als U mij wilt schrijven; mijn adres staat op de omslag en let wel op geen zegel plakken alleen M.D. schrijven op de rechter bovenhoek.

Nu nog voor allen een dikke kus uit Leuven van Uw soldaat Van Butsele André.

BRIEVEN ALS BRONNENMATERIAAL: EEN FAMILIELID IN KRIJGSGEVANGENSCHAP

Hector Van Goethem

Hector Van Goethem werd op 31 mei 1916 geboren in Tielrode als derde kind in een gezin van kleine boeren. Zijn twee zussen zijn ouder en waren reeds gehuwd in 1940. Zijn broers daarentegen waren jonger dan hij. Op één na, met name de jongere broer Lode, zijn ze allen slechts tot hun 14 jaar op school geweest. Hector's moeder kon behoorlijk lezen en schrijven, zijn vader daarentegen kon dit nauwelijks. Hector volgde wel nog avondonderwijs in de Gewestelijke Landbouwschool te Sint-Niklaas en werkte daarnaast op de boerderij. Tijdens de oorlog verbleef hij een tijd in krijgsgevangenschap. In 1945 huwde hij en ging hij werken in de Zoo van Antwerpen tot 1977. Hij overleed in 2006, 90 jaar oud.

12

Uit de briefwisseling blijkt de bezorgdheid om de dagelijkse beslommeringen. We wijzen tevens op de lange duur dat dergelijke post onderweg kon zijn.

Met dank aan Greta Van Goethem

Beste Ouders Br Z,

Nu zit ik hier boven een koestal toch eindelijk eens een kwartiertje rustig en kan ik beginnen te schrijven, ik zal maar van voorafaan beginnen, dan zal ik wellicht het minst vergeten:

Toen ik in St Annen van den tram stapte zag ik daar ons Sidonie, toen door den tunnel daar zag ik Mon zijn kameraad van bij den troep, die was juist van donderdag thuis voor tien dagen en die trok ook al op.

In Antwerpen aan de central de eerste fransche kolonistensoldaten. In Deurne reden de fransche tanks ons al voorbij naar Holland toe. toen ik te Schilde kwam geweldig overvliegen van duitschers en schieten met afweergeschut, daar hingen zoo maar van 30 tot 40 vliegers in de lucht en dan schieten ze er nog nevens!

Volgens ik daar dan hoorde zeggen (maar dat weet ge misschien beter dan ik) werden Lokeren en Beveren gebombardeerd verscheidene doden!

dan gaan slapen in 't kelderken, nen slechten nacht en om rond 5 uur, de eerste vliegers en direkt schieten met FMS en mitraljeuzen. Wij direkt op en klaar, wat pattaten jassen, dikwijls binnen springen als er vliegers kwamen, waarschijnlijk staat geheel Brasschaat in brand. In 'sGravenwezel veel gekwetsten, in Schilde aan den antitankgracht en fort ook bommen geworpen, de piotten schieten naar de vliegers van op straat, in de kempen moeten alle jongens van 16 tot 18 jaar optrekken naar Eekloo Wachtebeke enz. met duizenden passeeren er hier te voet en met speciale stoomtrams

daar zijn er reeds 2 van doodgeschoten door de vliegers

nu ben ik met nog 5 andere net de keuken naar wommelgem tegen het fort van Borsbeke gekomen. Ons blauwe zakken zitten in Hemixem. toen wij naar hier kwamen was er een hevig luchtgevecht boven Deurne tusschen Duitse en Belgische vliegers, langs weerskanten schieten doch geen getroffen. als wij hier kwamen weerom 'tzelfde en een duitse toestel is tot dalen gedwongen de cirene huilen onophoudend en de vliegers bombarderen gansch de streek dat de grond er van daverd doch aligd ver van ons. Ge zult denken dat ik dat niet moest schrijven omdat ik U alzo ongerust maak, maar dat is mis. want als ik het niet schreef zoudt ge wellicht nog erger denken en zoo erg is het precies niet. Ze hebben gansch het binnenland gebombardeerd al gansch den dag zijn er fransche troepen gepaseerd, doch hier is 't maar een kleine straat en zullen wij niet veel meer zien. Wat ze ook zeggen dat is dat duitse land België binnengevallen is juist aan het 28^e linie, waar Mon bij is.

't Zal daar ook wel warm zijn.

Dat is het tot hiertoe zoo al 't bijzonderste nieuws dat ik weet. 't is te hopen dat ik vannacht wat beter slaap want ik heb geweldige vaak.

Wat politiek nieuws. de grootste flamiganten en antimilitaristen?? Als Staf de Clergue, Grammens enz. enz. zitten al achter 't slot. Ze werden met wapens op zak bevonden en documenten van Duitsland, dat noemen ze ook Vlaanderen dienen. Gelukkig denken de soldaten er anders over want die doen kalm hun plicht dat de officieren er zelf van verschieten. Ze moeten nu niet zeggen als er vliegers zijn: kruip in de stelling, zet uw helm op, enz. dat doen de soldaten van zelfs. Nu ga ik sluiten, wanneer ge mijn brief zult ontvangen weet ik niet, maar schrijf in elk geval terug hé.

Ik ben nog goed gezond en hoop van U hetzelfde en dat wij binnen afzienbaren tijd elkaar mogen terug zien. Uw zoon en broer Hector

2e linie IV Bat. 15 komp

BPS 17 klas 36

Te velde

Toegekomen 9 juli

Kriegsgefangenen Durchgangslager

Datum 4-6-40

15

Ich bin gesund – leicht verwundet (geschrappt) – in Deutsche Kriegsgefangenschaft geraten und befinde mich wohl.

Von hier aus werde ich in den nächsten Tagen in ein Lager gebracht werden, dessen Unschrift ich Euch schreiben werde. Erst dort darf ich Post von Euch erhalten und Euch wieder schreiben.

Herzliche Grüße

Vor- und Zuname: Van Goethem Hector

Dienstgrad: Soldaat

Truppenteil: 2e linieregiment 15e komp

Kriegsgefangenenlager

Datum Den 18 juli 1940

Bemide Ouders, Broeders en Zusters,

Ik ben gezond en werk in een machien fabriek, ben bekommerd hoe thuis alles is: met onze Louis bijzonder en Rafaël en Jef. heb hier als bekende Honoré Oelbrandt van St Gillis. Zoo't kan!? Zend fotos van U allen, mijn missaal, blauwe trui, één doos (in ijzer?) confituur en als't kan? één doos ingelegde visch of vleesch maar bizonder een langen brief met nieuws over beesten en vruchten. Hoop U allen in de beste gezondheid weer te zien. nog wat geduld en teeken nu als uw naar U verlangende zoon Hector

Beste Zoon en Broer,

Ge ziet wel wie dat schrijft: dat ik dus reeds thuis ben. 8 Weken heb ik aan de Middellandsche Zee gezeten onder militair bevel en nu nog mag ginder niemand vertrekken uit het onbezette gebied maar ik ben gaan loopen zonder iets te zeggen en ik kwam den 24ste Juli thuis.

Jef is thuis van na de wapenstilstand en Clement Behiels ook. Maar René Behiels en Albert Verhulst, Edgard Boodts en Henri Blommaert zijn ook in Duitschland. De andere mannen van D'hollanders, Blommaerts en Teugels zijn allemaal thuis, uitgenomen Bert D'hollander die niet dierf gaan loopen uit Frankrijk. Van Rafaël weten we tot hiertoe niets nieuws. Wij denken dat hij ook in Duitschland zit. Maar zijn er toch niet gerust in. Op Tielrode is een officieel gesneuvelde: Hector Vincke. Wij hebben reeds 3 kaarten van u ontvangen. Vandaag kwam uw laatste. Ook 2 briefjes uit Calmpthout hebben we ontvangen. Tot hiertoe kunnen we nog geen pak afsturen, het is nog niet toegelaten. Het leven is hier normaal. Wij hebben al onze beesten nog en daarbij nog 3 varkens van den 6de Juli. Niets is veranderd op Tielrode.

De oogst is niet al te zwaar en we zijn reeds aan 't tarwe pikken.

17

Beste broer toen ik uit Frankrijk thuis kwam woog ik nog 71 kilo: dus 11 af. Maar ik ben goed gezond zoals iedereen bij ons hier. Een ding ben ik kwijt, dat is onze schoone velo. 't Is de derde keer reeds dat we schrijven. Gisteren is de tweede brief vertrokken maar of ze terecht zullen komen zonder Gefangenenummer dat weet ik niet. Petrus en Albert zitten ook nog in Frankrijk maar voor die allen zal het maar een kwestie van dagen meer zijn om thuis te komen. Maar ik kon niet wachten en ben zelfs langs Duitschland rond naar huis gekomen.

Wij hebben veel fruit op den boomgaard en ook veel druiven maar nog niets is verkocht. Eén krijgsgevangene is er reeds thuis namelijk Achiel Heerwegh (Rochus) uit het kamp van Nürnberg. In Belgie is bijna alles gerantsoeneerd maar er is nog eten genoeg voor ons en ook voor u als ge komt. Zoo gauw we kunnen sturen we u een pak met wat ge nodig hebt. Robert Cuypens is 2 dagen na mij thuis gekomen uit Frankrijk, ook gaan loopen zoals ik.

In de hoop u rap weer te zien (kunt ge geen landbouw verlof krijgen) of tenminste toch dan zooveel mogelijk te schrijven, wenschen wij u de beste gezondheid.

Tot weerziens. uw ouders, broers, zusters en schoonbroer

Lode

16-8 toegekomen

Liefsten Hector

Wij zijn allen nog in de beste gezondheid en denk zeker van u ook, we hebben maandag u een pak opgestuurd van 5 kilo. konfituur, chocolade, maar die is zoo moeilijk om krijgen,

paar kousen, onderbroek, bruine ondervest, blauwe pullover, maar het spijt mij zeer nu was het 2 dagen te laat om op te sturen, nu mag het maar begin December op gestuurd worden, ik denk dat ge die van de gemeente wel al gekregen hebt. Hector we zouden u al eer een pak gezonden hebben, maar altijd denken dat ge alle dagen naar huis kon komen, en omdat ge vroeger nog geschreven hebt dat we u geen pak op moesten sturen, dat ge ook wel dacht van gauw 't huis te zijn en nu hebben we het gedaan omdat ge dat geschreven hebt naar ons Sidonie, die heeft de zondag uw kaart ontvangen,

Wij hebben dees week een brief op gestuurd voor u vrijlating, wij zullen fotos op sturen zoo gauw als ze klaar zijn, schrijf ons toch zoo veel ge kunt we doen het ook, veel nieuws is hier toch niet, het leven normaal gelijk ge kunt denken. Die brieven zult ge wel al ontvangen hebben waar in staat dat Rafaël ook in Duitschland is. Maar Hector ge hebt maar eens geschreven dat ge in een machien fabriek werkte doet ge dat nu nog? hier zeggen ze die bij de boeren zijn, dat die zoo goed zijn. Nu ga ik sluiten met de pen maar niet met het gedacht op u, en hoop van u zoo gauw mogelijk 't huis te zien daar wij allen zoo vurig naar trachten, heb moed en houdt u kloek en veel bidden en tot weldra.

De beste groeten van ons allen vader, Lode, Emiel, Sidonie Maria en Jef

en bijzonder van uw ontroostbare en wachtende moeder

N.B.: In de maand November mogen wij u een pak van 1 kilogram opzenden. Ge moogt u daaraan dus verwachten

Lode

toegekomen 7-12-40

Beste Zoon en Broer Hector,

Het laatste nieuws dat we van u ontvangen hebben is het kaartje van 20 Oct. dat aan ons Maria was gericht. Raphael schrijft nu regelmatig om de 14 dagen. Hij is in Stalag XC Nr 20093 L.B. 1056 A.

Hij is er goed en werkt bij een landbouwer met zijn broeder Achiel.

Verleden week zijn er nog 2500 krijgsgevangenen naar huis gekomen en tegen Kerstdag verwacht men er 10000. Ondertusschen is er ook gewerkt voor uwe invrijheidstelling. Een pakje van 5kgr. en 1 Kgr. is verzonden.

Deze week moeten we onze laatste levering doen aan tarwe en koren. Haver hebben we ook reeds moeten leveren en zelfs nog 2400 kgr. aardappelen die we niet meer hebben. Wij hebben enkel nog ons en uw rantsoen. De beesten worden ook opgeëischt: stieren, vaarzen en meuten. Wij kwamen weer de eerste uit de loting maar wij konden niet leveren want wij hadden geen staan. De een is te jong en de ander is binnen. De rest is allemaal verkocht. Het is hier alle dagen slecht weder, veel wind en regen.

20

Vader heeft aan 't vellen geweest bij Van Poeckes. Er liggen reeds 10 karren hout op den hof en er moeten er nog 6 komen. 't Zijn de boomen van Van Poeckes zijnen akker in de Hofstraat. Wij hebben den kapper gehad aan de Brys en den Ivo. Er ligt dus hout genoeg om te komen opbinden. Ons vlees is nog niet verkocht maar als we kunnen moet het toch weg. Is Honoré Oelbrandt nog bij u? Zeg hem dan dat zijn vrouw reeds dikwijls naar hem geschreven heeft.

Beste broer, ik kom hier juist thuis, en ze zitten hier allemaal op hun bureaux, onze Louis schrijft naar U en ik neem dat nu over, want hij weet geen nieuws meer, ons Sidonie schrijft naar Rafaël en mijn moeder telt haar geld dat mijn vader daar juist thuis gebracht heeft van de 2de graanlevering

en Jef is om ons geld dus zal ik straks ook moeten gaan tellen.

Mijn moeder vraagt wanneer Ge nu toch eens naar huis komt, er zijn krijgsgevangen van Tielrode die geschreven hebben dat ze tegen Kerstdag thuis zullen zijn, wij hopen dat Ge er ook zult bij zijn, over 14 dagen is Alfons De Laete thuis gekomen, dat was één van de 2500 die afgekomen zijn. Ik geef nu de pen terug over aan onze Lode, want ik weet ook geen nieuws meer. Hector houdt U goed en tot ziens hé!

Beste broer alles is normaal in Vlaanderen buiten enkele moeilijkheden die een oorlog en een blokkade meebrengen. Ware het dat niet we zouden van den oorlog niets meer weten buiten dat soms eens 's nachts een onnoozele Tommie een bom laat vallen om ze niet mee te moeten voeren terug naar Engeland want tot in Berlijn geraken ze er toch niet mee, soms eens tot in Hannover en dan schreeuwen ze in Engeland moord en brand en overwinning. Beste broer de groeten van allen en een spoedig weerzien.

Uw broer Lode

Tielrode 23-12-40

22

Liefsten Hector

Wij hebben uw kaartje 13-12 gehad dat gij 19-11 geschreven hebt en gister ons Sidonie dat kaartje dat 6-12 geschreven was maar die 2 brieven hebben wij niet gehad, gij denkt dat we weinig schrijven maar schrijven dikwijls hebt gij uw pakken al gekregen

2 van 1 kilo en 1 van 5 kilo en de fotos ook al?

daar zijn binst December over de 23000 krijgsgev. naar huis gekomen 5 van Tielrode René Behiels en Henri Blommaert ook en 't ongeluk past weer dat gij er niet bij waard, maar geen moed verloren 't zal dan toch wel in 't kort zijn houd u maar kloek en gezond en warm en tot een plezierig weerzien.

Nu Hector wensch ik u een zalig en gelukkig nieuwjaar voor 't jaar 41 en een veel beter, vele groeten van ons allen

en uw liefhebbende en wachtende moeder

Beste Broer Hector,

Naar Uw schrijven te oordeelen ontvangt Ge niet veel. Jef en ik hebben U in November een brief en een kaart gezonden samen met de foto's, ook ons mannen hebben U heel veel geschreven, ik hoop dat Ge dit alles al zult ontvangen hebben. We wenschen U een zalig en gelukkig Nieuwjaar en bijzonder een spoedige thuiskomst. Met Januari begint de vrijlating der krijgsgevangenen opnieuw we wenschen en hopen dat Ge dan een der eersten zult zijn.

In uw brief, dien ze vandaag thuis ontvangen hebben vraagt Ge naar nieuws over vrienden en kennissen: Jef Cornelis is nu nog niet getrouwd, naar wat die wacht weet ik niet, en anders staat het met de jonge menschen hier altijd nog even ver als voor den oorlog.

Vandaag hebben ze al geschaatst op 't Broek en uw schaatsen wachten ook op U. Staphanie Vincke heeft een jonge dochter van over een week of drie Hilda genaamd. Zondag heeft Henri Vincke bij ons mannen geweest, maar die kan ook nog al vertellen, zulle, maar ik tracht zoo om naar U eens te luisteren ik denk dat Gij dat nog beter zult kunnen.

Beste broer, nu wat ander nieuws:

We hebben ook zooals ons mannen, niets meer als vier koeien en een kleine mutten dus in de stallen niet veel werk, maar anders nooit gedaan, nog haver dorsschen, en dan nog veel werk aan het hout. We leveren ook al onze melk, die tweemaal per maand betaald word. We hebben nu 1,34 f per liter, dat is toch redelijk goed betaald, niet waar.

De boeren die niet willen leveren worden streng gestraft, ook deze die te weinig graan en aardappelen geleverd hebben en op vele plaatsen hebben ze al gezocht naar graan en aardappelen en ook al veel gevonden, dat ze dan natuurlijk voor niets kwijt zijn. In Tielrode zijn ze nog niet geweest, we hebben ze alle dagen te verwachten, maar ze mogen komen, die in orde is moet geen schrik hebben, is 't zoo niet Hector?

We ontvangen nu alle weken een nieuw boerenweekblad dat uitgaat van de nationale landbouw en voedingscorporatie genaamd "Volk en Bodem".

Het is een degelijk boerenblad waar veel in te leeren is en het is verplichtend voor iedere boer. De bijdrage is 15 f + 15 f per Ha. die ge bezaaide dus voor 5 Ha. is het $15 f + 5 \times 15 f = 90 f$. Dat is veel hé jongen; maar ze hebben toch al een goede wet gestemd namelijk: Er mag door geen eigenaar opslag gevraagd worden met de pachten, ook mag er binst den oorlog geenen opzeg

gedaan worden, dat is al een heel groot punt nietwaar. En toch zijn er dan nog eigenaars die durven opslag vragen zoals de eigenaar van de Van Mele, U weet wel die advocaat die met de dochter van Verlinden getrouwd is, maar hij krijgt geen recht meer dan anders.

Daarmee is al het nieuws dat ik weet, geschreven, we wenschen U nogmaals veel geluk voor het nieuwe jaar en tot weldra.

Uw naar U verlangende

Zuster en Schoonbroeder

Jozef Maes – Van Goethem

Liefsten Hector

Wij hebben gisteren uw brief van 19-11-40 ontvangen, ge kunt daar goed allemaal ons part geven zulle.

ik ben blij dat het op mij alleen niet is 'k zeg daar zijn veel brieven en kaarten opgestuurd ge zult er misschien al een deel ontvangen hebben, ik vraag nog eens of uw pakken 2 van 1 kilo en 1 van 5 kilo ontvangen hebt, we zouden wel sletsen bij gedaan hebben maar 't was te zwaar voor de pak, en daarbij ik geloof niet dat we zoo groote zullen vinden, als 't kan zullen we met Januari opsturen, ge kunt niet geloven hoe dat hier alles schaars wordt alles wordt al gerantsoeneerd kleeren, schoenen, Hector die tabak waar ge van schrijft ligt daar nog, ons Lode denkt dat ge daar al leeren rooken het, maar ik niet zulle ik heb het anders op, en ik peis niet dat ik mis ben we weten voor welk dat we die vroeger nog gebruikt hebben 't is erg. Hector ge vraagt naar veel nieuws we schrijven u toch dat we weten, dat zijn wij altijd vergeten dat Albert De Beule van Zele al 5 keeren komen zien heeft of ge nog niet thuis waard

den 1ste keer was 't in begin Juni maar nu is het zeker 3 maand geleden dat we hem gezien hebben, misschien dat hij ook al gaan werken is naar Duitschland, naar Pamel had hij ook eens geweest, Ziel Behiels is ook dood van in de zomer dan zat René nog in Frankrijk, het heeft hier 1 dag ijsgang geweest den 2de Kerstdag nu is het dooi, we hebben u reeds geschreven hoe ver het stond met ons koeien maar nog geen versche, we hebben alle dagen nog 6 á 7 liter melk te verkoopen van ne geheelen dag, de beesten krijgen niets meer dan raching dan weet ge al genoeg.

Het heeft vandaag betaling geweest van 't laatste graan dat geleverd is, ze zeggen dat ze in Tielrode bij 7 boeren alles om gaan keeren om graan en aardappelen te zoeken bij die niet geleverd of veel te weinig hebben geleverd, op andere gemeenten heeft het al plaats gehad daar ze het allemaal pakten graan, aardappelen alles, dat die boeren zelfs met hun zegels om hun brood moeten gaan, tot de beetmijnen toe rooien zij open of er geen aardappelen in liggen, Hector weet ge waarom dat we dat vroegen of ge nog in de fabriek werkte, omdat gij dat den eersten keer geschreven hebt en later niet meer, hier worden geen zwarte gedachten gekoesterd zulle, gij weet het best hoe het dan is nu hebt ge toch de fotos allemaal wel al gekregen zeker? we zijn toch niet veranderd hé, maar van u zou ik eens een portret willen zien, maar nog veel liever uw levend portret, Hector hoelang zou het nu nog duren eer wij dat geluk eens zullen mogen smaken dat wij u 't huis zien, daar wij toch allemaal zoo lang naar trachten, het heeft een treurige blijheid geweest van tegen Kerstdag 'thuis te zijn, ze zeggen nu toch weer dat ze met Januari terug krijgsgevangenen gaan lossen dan hopen we toch dat ge er bij zult zijn

Hector 't is hier ook duitsche uur, we zijn alle dagen van ruim zes uren op want voor de 7 uren is de melkkar daar al en dan moet de kit aan 't hekken staan, dan moet 't licht branden tot half tien uren eer we zien dan moet ik met 't licht eten gereed maken we gaan om 12 uren eten, een langeren achternoon hebben we nu, nu is 't vakansie bij ons mannen, onze Miel rijdt alle dagen om de rachting naar den akker, peerd alleen uitspannen kan hij maar 't gareel op leggen nog niet dat is nog al zwaar hé

We zullen 20 karren hout hebben nog 6 moeten nog naar huis gehaald worden maar lang hout zulle dat nog moet op gebonden worden, en daar moeten nog kanten afgekapt worden, ge kunt denken dat er veel werk is, hebben wij u dat al geschreven dat Albert Pieters al getrouwd is met Suzanne Verberckmoes die woont bij Peet binnen en werkt op 't nieuw gelaag Toon is al lang bakker uit die gaat ook doppen dat weet ge misschien al. Is Honoré Oelbrandt nog bij u, Gusta de Ruyt zegt altijd tegen ons Sidonie dat hij ginder van zijn vrouw nog geen nieuws gehad heeft, dat hij dat altijd schrijft naar huis, dat is ook wel verdrietig en naar hem schrijven ze veel

Ré De Jonghe is ook al 't huis maar zijn broer nog niet, Hector nu stop ik zulle want nu zult ge wel al denken wat onnoozelheid heeft mijn moeder nu allemaal al geschreven, ik begrijp dat ge geerne nieuws weet van hier als ge zoo ver van huis zijt, 't is met ons zelfde we wachten ook naar de facteur om wat nieuws van u

26

Nog een zalig en geluk nieuwjaar en de hartelijkste groeten van ons allen en hopen van u in 't kort in de beste gezondheid weer 'thuis te zien en slaap wel

Uw liefhebbende en wachtende moeder

BRIEVEN ALS BRONMATERIAAL:

BRIEVEN VAN EEN DUITSE MOEDER AAN HAAR ZOON

Ook de Duitse vijand schreef brieven en stond in contact met het thuisfront. Zoals reeds eerder vermeld werden er vaak vormen van censuur toegepast op de correspondentie in het Duitse rijk. Strategische informatie komen we dus niet te weten. Persoonlijke en emotionele gegevens des te meer. We vonden dat dit niet aan deze publicatie mocht ontbreken, dus gingen we op zoek naar brieven van de tegenstander. We vonden die in de figuur van de moeder van Gerhard. Hieronder leest u een selectie van opeenvolgende brieven van de moeder van Gerhard die brieven stuurt naar haar zoon. Wat de inhoud betreft, zouden deze brieven evenzeer afkomstig kunnen zijn van een Vlaamse moeder aan haar zoon. De oorlog was voor de gewone mensen hetzelfde, of ze nu in België of Duitsland woonden.

Het eenvoudige Duits is gemakkelijk te begrijpen en we hebben de kleine taalfoutjes ten voordele van de historische sfeer laten staan.

Brief 1

Meihr (?).

Gerhard (-)¹

5. Komp. Navigationsschule V. d.K.M.

Libau

Lettland

Sonntag, 30. Juli. 44,

Mein lieber Gerhard!

28

Deine letzte Nachricht stammt vom 14. Juli. Inzwischen sind die Russen in bedenkliche Nähe gerückt. Ich denke den ganzen Tag an Dich. Die merkwürdigsten Bilder ziehen an mir vorüber. Ob Du wohl noch da bist – oder doch schon abkommandiert, was ich ja bezweifle. Es wird jetzt auch für Dich ernst, so oder so. Wir haben jede Nacht und oft am Tage Alarm. Stuttgart hat 3 Großangriffe hinter sich. Bis jetzt habe ich noch keine Nachricht erhalten. Die 3 Bücher die ich Dir noch schickte, sind jetzt nur eine Belastung für Dich. Hast du sie überhaupt noch erhalten? Dir liebe Grüsse und gesundes Wiedersehen

Deine Mutti.

Brief 2

Meihr (?).

Gerhard (-)

5. Komp. Navigationsschule V. d.K.M.

Libau

Lettland

Heppenheim, 3. Aug. 44,

Mein lieber Gerhard!

Gestern kam Deine Brief vom 29. den Du jemand mitgeben konntest. Herzlichen Dank. Also Feldgrau habt Ihr jetzt bekommen(?) jetzt wird alles anders. Ich verfolge täglich mit Spannung den Wehrmachtsbericht. Im Augenblick etwas(?) Stillstand aber(?) eines Tages werden die Russen wieder alles überrennen sie machen es eben mit der Masse. Ich denke oft wie gut, daß du Dich so für Sprachen interessiert hast. Diese werden Dir noch gute Dienste leisten. Zu (??) Schade, daß es mit Deinen Urlaub nichts mehr geworden ist. Hatte mich schon so gefreut. Vater hat Dir gestern auch geschrieben. Kann ich Dir wieder(?) was(?) schicken(?). Kommen Päckchen an. Dich begleiten alle meine guten Wünsche und rechte(?) Liebe

Grüsse Deine Mutti,

Brief 3

Meihr (?).

Gerhard (-)

5. Komp. Navigationsschule V. d.K.M.

Libau

Lettland

Heppenheim, 8. Aug. 44.

Mein lieber Gerhard!

Wie geht es Dir denn. Seid Ihr schon im Einsatz. In Eurer/-es(?) ...(?) ist es besonders brenzlich. Was hat sich doch in letzten Zeit alles ereignet. Man darf nicht mehr nachdenken. Von Karl ist ein ausführlicher Brief über die Terrorangriffe von Stuttgart gekommen. In 1ner Woche 4 Angriffe(?). Die Gunenstadt(?) soll jetzt ein furchtbares Bild bieten. Auf inliegenden Zettel nähere Angaben. Die Wohnhäuser sollen alle beschädigt sein. Das Haus neben Onkel Ernst(?), wo seine Schwester drin wohnt soll abgebrannt sein wie Tante Emmy schrieb. Dein Brief ist noch nicht angekommen. Dir recht liebe Grüsse und alles Gute

Dein Mutti.

Hefapenhein 2. Sept. 44.

Mein lieber Richard:

Wie oft schon ist in Dein Zimmer ob nicht
doch ein Briefchen herein geflattert ist aber
verfehlt. Man wird sich dran gewöhnen
müssen. Ich habe Dir schon solange nichts mehr
geschrieben, weil immer Deine neue Adresse ab da
ist Dir nicht mehr im Leben vermuthet. Wo wird
Du jetzt stehen, wann wird ich Dich mal
widerschen. Aber sieht es etwas brotlos aus.
Wo wird Dich das Schicksal noch hin verschlagen,
wahrlich vorübergehend in Mittelheim (bei Finne)
unterricht. Heute leben die Gärten nur dort
die Hasen geholt, denn ich habe hier ja nicht
ausreichend Futter. Demnächst werde ich
auch zum Einsatz kommen. Was ist noch
unbestimmt. Man macht sich so seine
Gedanken über die Dinge wie sie jetzt
stehen. Bleib gesund und hoffentlich
sehen wir uns bald mal wieder.
Viel liebe Grüsse Deine Mutti.

Brief 4

Meihr (?).

Gerhard (-)

5. Komp. Navigationsschule V. d.K.M.

Libau

Lettland

Heppenheim, 2. Sept. 44.

Mein lieber Gerhard!

Wie oft schau ich in Dein Zimmer ob nicht doch ein Briefchen herein geflattert ist aber vergebens. Man wird sich dran gewöhnen müssen. Ich habe Dir schon solange nichts mehr geschickt, warte immer Deine neue Adresse ab, da ich Dich nicht mehr in Libau vermute. Wo wirst(?) Du jetzt stecken. Wann werd ich Dich mal wiedersehen. Eben sieht es etwas trostlos aus. Wo wird Dich das Schicksal noch hin verschlagen. Vater hält(?) vorübergehend in Mittersban(???) (bei ...?) Unterricht. Heute heben die Buben von dort die Hasen(?) geholt, denn ich habe hier ja nicht(?) ausreichend Futter. Demnächst werde ich auch zum Einsatz kommen. Wann ist noch unbestimmt. Man macht sich so seine Gedanken über die Dinge wie sie jetzt stehen. Bleib gesund und hoffentlich sehen wir uns bald mal wieder. Viel liebe Grüsse

Deine Mutti.

32

1 De familiaam van Gerhard werd weggelaten om de privacy van nabestaanden te respecteren.

DAGBOEKEN ALS BRONNENMATERIAAL:

HERINNERINGEN AAN HET KRIJGSGEVANGENENKAMP TE VANNES (FR) 1940 ¹

Albert Brysse

Albert Brysse heeft na de Tweede Wereldoorlog zijn herinneringen opgetekend. Zijn verhaal begint in 1937 wanneer hij aan zijn dienstplicht als reserve-officier begint. In 1938 en 1939 volgen de zogenaamde mobilisaties en de uiteindelijke Duitse inval op 10 mei 1940. Op het einde van de oorlog komt hij opnieuw onder de wapenen en neemt hij deel aan de bezetting van Duitsland. Zijn oorlogsverhaal eindigt pas op het einde van 1946 wanneer hij opnieuw het burgerleven in kan gaan.

Onderluitenant Albert Brysse (te paard) met zijn peleton

Ik verliet het 52e Linierregiment met bestemming Lodève, waar ik het 53e Linierregiment vervoegde. 's Anderendaags reisden we af naar een onbekende bestemming. Men had ons niets meegedeeld noch gezegd met welke taak we gingen worden belast. Ik had het geluk mijn oud-commandant van de schoolcompagnie onder de officieren aan te treffen, m.n. Majoor De Vleeschouwer, die ook het bevel over het bataljon voerde.

Ik herinner mij de namen niet meer van de andere officieren. Mijn geheugen schiet te kort om mij nog veel over de lange treinreis te herinneren. Alleen weet ik nog dat we in de richting van het Noorden afreisden. Toen we eindelijk de trein verlieten, wisten we dat we in Bretagne waren.

Als ik me niet vergis was het in Ploërmel. Ons bataljon werd gelegerd in het dorpje Gillac. Daar vernamen we eindelijk wat men met ons voor had. De Belgische Regering te Poitiers had besloten een nieuwe divisie op te richten, genaamd de 7e divisie Pierlot. Men wilde ons zelfs een schrijven doen ondertekenen uitgaande van de voornoemde regering, waarin de capitulatie van België en de Koning niet werd aanvaard. Daar dit schrijven in zeer onvriendelijke bewoordingen tegenover de Koning was opgesteld, heeft geen enkele officier dit document ondertekend. We maakten ons ten andere geen illusies meer met het voortzetten van de strijd in Frankrijk. De berichten waren zeer alarmerend en de vijand rukte zegevierend dieper Frankrijk binnen, zodat we ervan overtuigd waren, dat ze weldra ook Bretagne zouden bereiken. Zekere dag werd ik bij de korpsoverste geroepen, die mij belastte samen met een luitenant der grenadiers een verkenning te doen te St Nazaire of er mogelijkheid bestond om in te schepen naar Engeland. Toen we daar aankwamen was juist de staat van beleg in de haven en in de stad afgekondigd.

34

De verwarring in de haven was onbeschrijflijk. In de Loiremonding lagen verscheidene vrachtschepen die overbezet waren met soldaten, vooral Engelse troepen op de terugtocht naar huis. Voortdurend werden zij bestookt door laagscherende Duitse vliegtuigen, die naar we zagen reeds een paar schepen de grond hadden in geboord. Oorlogsmateriaal, kanonnen en autovoertuigen werden de stroom ingegooid en de manschappen trachtten op allerlei wijzen de schepen te bereiken. Gezien deze chaotische toestand zijn we snel naar Gillac teruggekeerd, waar we onze oversten van de toestand op de hoogte brachten. Intussen naderden de Duitse legers de streek waar wij verbleven. Na enkele dagen verlieten wij het dorp. Hier vervagen mijn herinneringen wat; Ik weet dat we de nacht hadden doorgebracht in het dorpje Missillac. De officieren waren ondergebracht in een bakkerij. Midden in de nacht werden wij gewekt door het gerucht van rijdende wagens. We meenden dat het Duitsers waren, maar het waren vluchtende Polen, overmatig bang in handen van de vijand te vallen.

Ik herinner mij goed dat de Poolse officieren hun kentekens van hun uniformen wegnamen. Een officier schonk mij al zijn eretekens, die ik niet heb durven bewaren. Ze zijn enkele uren bij ons gebleven om wat te eten en zijn dan verder met hun paarden en wagens weggetrokken naar het Zuiden. «s Morgens hoorde ik vertellen dat enkele Poolse officieren zelfmoord hadden gepleegd, maar of dit correct is, kan ik niet bevestigen.

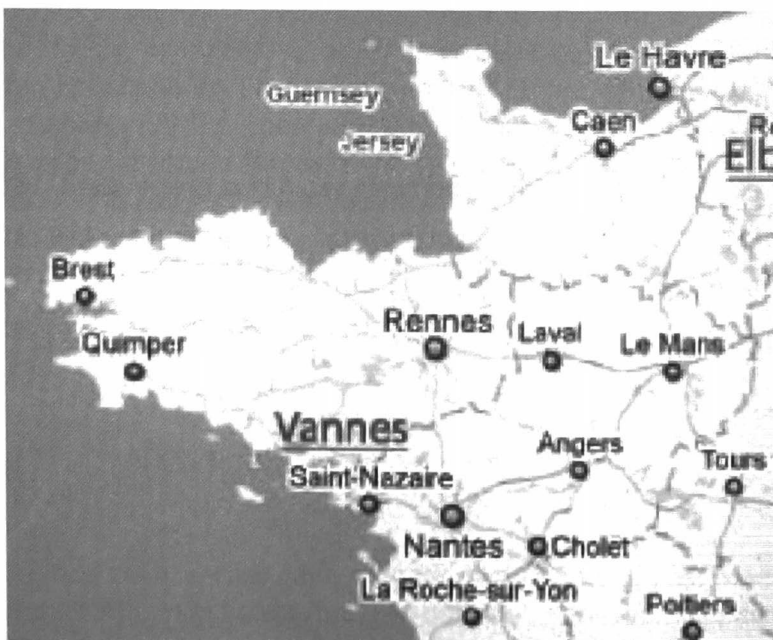
Diezelfde dag vertrokken ook wij. Ik had de indruk dat wij de Duitsers tegemoetgingen, toen ik hoorde dat die in de onmiddellijke nabijheid oprukten.

In de namiddag kwamen we aan een zeer prachtig kasteel (vermoedelijk le château du comte de Montaigu) in de omgeving van Chateaubriand. Een Frans officier kwam ons armzwaaiend tegemoet met de boodschap dat we niet in de zone van het kasteel mochten blijven, daar er een militair lazaret in onder was gebracht. Zo trokken we verder, toen er plots aan de draai van de weg een reusachtige Duitse tankwagen verscheen. Een Duits officier kwam ons tegemoet. We kregen de opdracht de manschappen op een weide te verzamelen. Hun geweren werd op een hoop geworpen en wij moesten onze wapens afgeven. In de avond werden we allen onder Duitse escorte naar het arsenaal van Vannes overgebracht.

Daar waren reeds duizenden krijgsgevangenen verzameld; Belgen, Noord-Afrikanen, Fransen, e.a. Zelfs een peleton Nederlanders was daar verzeild geraakt. Deze sloten zich bij ons aan vermits we dezelfde taal spraken.

De Hollandse officier, luitenant Van Hasselt uit den Haag (Laan van Poot, 's Gravenhage), sprak practisch geen woord Frans. De eerste dag waren we betrekkelijk vrij en we mochten zelfs in de stad wandelen en inkopen doen, maar dit duurde niet lang, omdat natuurlijk veel krijgsgevangenen het hazenpad kozen. In dit arsenaal kwamen regelmatig goederentreinen geladen met buitgemaakte oorlogstuigen binnengereden. De Frans krijgsgevangenen waren belast met het ontladen van de wagons, wat ze met grote tegenzin deden.

Ze maakten er tenslotte een spelletje van en speelden krijgertje onder elkaar. Dit was niet naar de zin van de Duitse schildwachten die van op hun mirrdors

Vannes in Bretagne, Frankrijk

de gevangenen toeschreeuwden dat ze dit spel moesten stoppen, zonder resultaat evenwel. Toen gebeurde het drama. Onze manschappen waren on-

dergebracht in zeer grote stapelhuizen volgelegd met stro. Daar ze het gezelschap kregen van Algerijnen en andere Noord- Afrikanen hadden sommigen van onze mannen een plaatsje gezocht onder het dak op een soort strozolder.

Het gezelschap van deze donkerkleurige krijgsgevangenen stelden ze niet al te zeer op prijs. Toen de Franse soldaten, die de wagons aan het lossen waren, weer aan een schijngevecht begonnen, loste een der bewakers van op zijn mirador enkele schoten die jammergenoeg in het dak van een der stapelhuizen terechtkwamen. Een van de jongens werd in het hoofd getroffen en was op slag dood. Het was een Ardense jager, 21 jaar oud. Na de droeve begrafenis werden de Duitsers veel strenger. Vooral nu gebleken was dat veel krijgsgevangenen en vooral officieren het arsenaal ontvlucht waren. Zekere dag werden alle officieren verzameld en werden we bedreigd met strenge tuchtmaatregelen ingeval er nog een officier durfde te ontsnappen. Korte tijd daarna werden wij overgebracht naar het krijgsgevangenkamp van Meucon. De manschappen moesten gaan werken op een vliegveld, terwijl voor de officieren het eentonig leven van krijgsgevangene aanving.

In het begin van de maand augustus 1940 kwam het verheugende nieuws dat wij naar België zouden terugkeren. Inderdaad, op een goede morgen werden wij op een trein gezet richting België. Te Brussel aangekomen vernamen we dat de beroepsofficieren niet zouden worden vrijgelaten, terwijl de reserve-officieren gedemobiliseerd zouden worden. Met spijt verlieten we onze kameraden van het actieve kader. Na een stevig avondmaal in het ont-haalcentrum, brachten we de nacht door in het station. «s Anderdaags was ik eindelijk weer thuis in Gent.

1 Uittreksel uit de oorlogsherinneringen van Albert Brysse (Gent, 1915-2011), niet gedateerd.

DAGBOEKEN ALS BRONMATERIAAL:

FRAGMENT UIT EEN FRIES DAGBOEK (1943)

Dagboeken zijn van onschatbare waarde als we het verleden willen bestuderen. Ze zijn weliswaar subjectief, maar net dit gegeven geeft ons een kijk op de persoonlijke beleving van het verleden.

Hieronder leest u een fragment uit een oorlogsdagboek. Dit fragment is echter niet afkomstig van de oorspronkelijke auteur. Deze laatste hield immers een dagboek bij tot hij werd opgepakt. Vervolgens werd het onderstaande "briefje" in het Fries aan het dagboek toegevoegd.

Friese tekst

'Myn ljeafste, ho scil ik fierder gean yn dyn deiboek, nou stou net mear nêst en efter my stiest? Dû, myn ljeafste, hiest it deiboek sletten en yn é kast set en wy gingen togearre op bêd, yn greate ienriedigens, sa as wy nou langer as tsien jier dien hienen. Alf ûre wier it en, beide wurch, foelen wy ridlike gau yn sliep. Om healwei toalven waerd der skelle en de auto fen de 'grüne Polizei' stie der om dy, myn ljeafste, op to heljen en net wer gean to litten. Op é drompel fen ús hûs ha wy ôfskie fen elkoar nommen. Der wier it lêste. Ik ha dy net wer sjoen en scil dy nea wer sjen. 5 Maije, de moarns, hat de kûgel in ein makke oan it libben fen dy, myn ljeafste. Fen dy, myn ljeafste en myn kammeraat. Alline trock dy hie it libben waerde for my. Ho graech hie 'k nêst dy stien det lêste eagenblik en wier mei dy fallen.'¹

37

Vertaling²

Mijn liefste, hoe zal ik verder gaan in jouw dagboek nu jij niet meer naast en achter mij staat? Jij, mijn liefste, had het dagboek gesloten en in de kast gezet en we gingen tezamen naar bed, in grote eensgezindheid, zoals we nu langer dan tien jaar gedaan hadden. Elf uur was het en, beiden moe, vielen we tamelijk snel in slaap. Om halftwaalf werd er gebeld en de auto van de Grüne Polizei stond daar om jou, mijn liefste, op te halen en niet weer te laten gaan.

Op de drempel van ons huis hebben wij afscheid van elkaar genomen. Dat was het laatste. Ik heb je niet weer gezien en zal je nooit weer zien. 5 mei, 's morgens, heeft de kogel een eind gemaakt aan het leven van jou, mijn liefste. Van jou, mijn liefste en mijn kameraad. Alleen door jou had het leven waarde voor mij. Hoe graag had ik naast jou willen staan in dat laatste ogenblik en was met je gevallen.'

- 1 Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD): Collectie 244, dagboeknummer 631, 24 mei 1943.
- 2 Vertaling uit het Fries (ontleend aan Voolstra en Blankevoort: Oorlogsdagboeken over de jodenvervolgning).

DAGBOEKEN ALS BRONNENMATERIAAL:

HECTOR VAN GOETHEM

Het dagboek van Hector Van Goethem begint op zaterdag 26 augustus 1939, bij zijn aankomst aan de Sint-Pieterskazerne. Vanaf dat moment zal hij in telegramstijl de belangrijkste gebeurtenissen van de dag optekenen. Vaak geeft hij aan waar hij gelegerd is, op welke plek hij de nacht had doorgebracht en wanneer hij wacht had gelopen. Voedsel neemt ook een belangrijke plaats in zijn dagboek in. Zo geeft hij op 7 september 1939 aan dat hij "de rijke mensen hun konijnen" had gepakt. De kerkdiensten – of de afwezigheid ervan - en de kerkelijke feestdagen blijken eveneens belangrijk en worden dikwijls vermeld.

Met het uitbreken van de oorlog in mei 1940 verandert er veel voor de soldaten. Twee weken later hoopt Hector al op vrede, aangezien hij Duitsers met een witte vlag had gezien. De oorlog zou echter nog vele jaren voortwoeden. Enkele dagen later wordt Hector een krijgsgevangene en naar Duitsland overgebracht. Vanaf dan schrijft hij bijna dagelijks in zijn dagboek. Vaak schrijft hij over het tekort aan eten en het slechte weer. Verscheidene dagen zegt hij niets te melden te hebben.

Hectors aantekeningen geven enkele treffende aspecten weer van het krijgsgevangenschap.

zaterdag 26 augustus 39

aankomst Gent naar S Pieterskazerne in 't stroo en beetje gerief

zondag

opstaan waschen eten en in 't stroo
wapens ontvangen 3 uur
daarna afnemen

dinsdagavond

uitgaan 6 tot 8

woensdagnacht 12 3/4u

opstaan wapens ontvangen
5½u naar St Denijs
bedding voor mortier
8u 's avonds thuis

Donderdag 7 uur

vertrekken naar loopgracht.
's avonds wacht tot vrijdag 7 uur
om 9 uur in kazerne
binst de wacht buiten geslapen

zaterdag 2 september

gansch 2^e linie naar omstreken Deinze
vertrekken om 2 uur namid. met Muziek vooraan naar de vroolijke krig
met auto naar boerenhof vol gezang op boom geschreven 15 kompie.
van daar verder naar Beekstraat op boerderij geslapen

Zondag 3 september

voornoen geen mis
de stukken in batterij stellen
namiddag bezoek Lode
's avonds de wacht aan hekken van boerderij

maandag

nog wacht tot 14 uur daarna vrij van dienst
klaar houden om te vertrekken

Dinsdag

voornoen dienst aan stukken
nаноen aardappelen rapen bij Elza en Mariette V. NESTE V. BRABANT

woensdag 6-9-39

dienst
Vertrekken naar stukken
nаноen verhuizen naar schrijnwerker (voor bureel)
eerst zijn oogst afdorschen eer wij stroo hadden om op te slapen
te 4 uur opnieuw patten rapen

Donderdag 7

te 7 uur wacht opst

5 uur wacht op ij.weg

de rijke menschen hun konijnen pakken

boer stekelbezen zijn koeien uitmelken en zijn eiers garen

vrijdag 8

7 tot 14 v.v.dienst

2 dienst 18 uur

op strooptocht met net op $\frac{3}{4}$ uur afstand geen chansen

zaterdag 9 september

gewoon dienst

Zondag 10 september

gesloten gelederen naar kerk

daarna scheren

Lode verwacht

in kantonnement blijven

uitgaan van $6\frac{1}{2}$ u tot $8\frac{1}{2}$ voor de afgeloste wacht

maandag 11-9-39

24 uur wacht

Lode op bezoek (regen)

dinsdag 12

v.v. dienst 14 uur

namidd. dienst.

avonds per auto (in gang stampen en opkruipen.

bezoek bij V.Neste

Woensdag 13

dienst aan stelling

Donderdag 14

dienst aan stell

de eerste verlofgangers zijn vertrokken

vrijdag 15

24 uur wacht

Zaterdag 16

VVD. 14 uur

dienst a.st.

's avonds haar snijden en baard scheren

lat chocolade

zondag 17-9-39

2 eiers

7½ u mis
Petrus V. Bryzel gezien die uit verlof kwam

Maandag 18

24 uur wacht
's morgens kaas

Dinsdag 19

V.V.D. 8 uur
dienst.aan.stelling

Woensdag 20

NIJS naar huis met verlof.
dorschen.
3 maal pensen niks gehad
de koning te Astene

Donderdag 21

24 uur wacht

Vrijdag 22

's morgens kaas
4 batt 3 linie met trein van W.VI. naar Gent toe
wellicht naar walonie
gansch den nacht soldaten verplaatst
's morgens sardienen
's noens soloslim gekaart
namiddag pikdraad voor 1^e komp. 5 meters gespannen
op rust bij Elza

Zaterdag 23

pikdraad
geen rust genomen
ploegen bij V,BR,
's namiddags weer ploegen lopen lijk konijntjes
koeien melken bij Van Brabant

Zondag 24 Sept.

kommunie geweest 9 uur
24 uur wacht

Maandag

VVD 2 uur
2-5 prikdraad versper.

Vrijdag 29

12½ uur gazons afsteken

Zaterdag 30

niets doen
afwachten om te vertrekken

Zondag 1 October

wacht 24 uur
bekendmaking wie verplaatst wordt naar 14^e k.

Maandag 2 oktober

voornoen VVD
12 vertrek naar eeke met auto
daar afnemen der wapens en alle bijhoorigheden.
enkele overgeplaatst naar 14e komp
ik met de meeste te voet naar Leopoldskazerne
gevoegd bij depot et parc komp.

Dinsdag 3

bij Achiël Pieters geweest

Woensdag 4

wacht

Donderdag 5 octob

13½ uur v.v.dienst

Vrijdag 6

Fransche Vliegers in kantien

Zaterdag 7-10-39

korvée mill hospitaal
1½ kamerwacht

Zondag 8-10-39

bezoek.Lode.BK. P.V.G.

Maandag 9-10-39

brief van Nijs
brief aan.Mon Beh

Dinsdag

korvée militaire hospitaal

Woensdag

film M K (?)
gewonen dienst

Donderdag 12 oct

pakje bij A.P.

Vrijdag

gewonen dienst
's noens pap geeten

Zaterdag 14-10-39

gewoon werk
bezoek aan Vlaamsche schouwburg

Zondag 15-10-39

niets bijzonders

Dinsdag

2½ V.V.D. solde 3,90 fr
film Maginot linie
koningin Victoria 'slebenslesch

Woensadg

gewonen dienst
film soldatenkring

Donderdag

gewonen dienst
namiddag met auto naar Berlare bij Dendermonde
ontvangen van een geweer

44

Vrijdag 20 oktober

6 uur wacht aan St Pieters statie.
's namiddags van politie wacht 24 uur
afgeven van geweer

Zaterdag

wacht VVDienst

Zondag

dienst
namiddag bij Coletta D'Hondt geweest

Maandag

gewonen dienst

Dinsdag

wacht 24 uur

Woensdag 25 oktober

verlof

Donderdag, Vrijdag

verlof

Zaterdag

8 uur binnengek.

Zondag

13½ uur van wacht tot...

Maandag

13½ daarna V.V.D.

film in soldatenkr

Dinsdag

gewonen dienst

's avonds biechten geweest

Woensdag 1 Nov

Allerheiligen te communie geweest

Donderdag

gewonen dienst

1½ uur 24 uur wacht

Vrijdag 3 november

zondagdienst

1½ vr.v.dienst

Zaterdag

gewonen dienst

Zondag 5 Nov

gew d. 13½ 24 uur wacht

Maandag

13½ v.v.dienst

Dinsdag

kamer schuren

blauwe zakken bovendragen van 32e linie

Woensdag

naar dampoort op korvée,

namiddag vv.dienst

men zegt dat de verloven geschorst zijn

Donderdag

gew dienst in de kazerne

Vrijdag

gewonen dienst

Zaterdag 11 Nov
zondagdienst

Zondag
gewonen dienst

Maandag
gew dienst. 13½ 24 wacht (cachot)

Dinsdag
wacht 13½ V.V.dienst
soldatenkring: Hoogerop. Oppert 4 beur(?)

Woensdag 15 Nov
zondagdienst

Donderdag 16 NOV.
ledige kisten voor gasmaskers laden voor Brugge

Vrijdag
kazernement

Zaterdag 18 Nov
15½ verlof voor 10 dagen

Dinsdag 28 Nov
binn gekomen

Woensdag
bakken afbreken. in kazerne

Vrijdag 1 Dec
kazernement

Zaterdag
uitdeelen van gasmaskers
solde(5f. + 8f deken) 13

Zondag 3-12-39
gewonen dag

Maandag
kazernement

Dinsdag
kazern. namidd V.V.Dienst
solde (6f)

Woensdag 6-12-39

Vertrek uit Gent naar kantonnement Pamel PR.BRABANT
slapen in danszaal
alles goed

Donderdag

brakken zetten. schoon huisvest

Vrijdag

brakken NM.VVD

Zaterdag

V.V.D. NM. wacht aan brakken

Zondag 9 Dec

wacht NM V.V.D.

Maandag

werk brakken

Dinsdag

Werk brakken

Woensdag

Bad nemen
werk brakken

47

Donderdag 13 Dec

8 u vertrek in verlof tot

Woensdag 20 December**Donderdag**

dienst met stukken

Vrijdag 22

stelling verduikkingsoefening

Zaterdag

12½ wacht aan brakken tot (spek)

Zondag 24-12-39

Tooneel door stafkomp

Maandag

Kerstdag Communie
kerstboom voor soldaten

Dinsdag

bataljonoefening Liedekerke

Woensdag

stelling

Donderdag

niets

Zaterdag

5 uur opstaan

naar Brussel schieten op 100m 40 kogels heel plezierig.

namiddag van wacht aan magazijn tot Zondag 31 Dec 2½

P.V.d.Berghe gezien

dees week ook op waterm en windmolen geweest

Zondag 31 Dec

naar bal v Ockegem

Maandag 1 Jan 1940

nieuwjaar

requiem mis gezongen

dansen bij Lokk mer Ad B.P.P. en Elza J.Celenkin (?)

Vrijdag 5 Jan

Vertrek uit Pamel naar Lier

slapen in een school op ...

Zaterdag

in verlof

Dinsdag

morgen binnenkomen in Schilde

2 dagen policiekamer

(zaterdag Lode op bezoek)

Zondag 14 Januari

3 uur 's morgens alarm

geen H mis

niet weggeweest

verlof geschorscht

naar vila de beek

Vrijdag 19 Jan

tot Maandag ontsnappingsverlof

Donderdag 25 tot 28 Jan

in verlof

Maandag 29
nieuwe uitrusting

Dinsdag 6 febr
2 uur spuitje

woensdag
vrij van dienst

Donderdag
ziek
's avonds naar schilde kerk predikatie van E P Callewaert.

Dinsdag 20 febr
tweede picuur

Donderdag
Predikatie E P Call over "Geloofsverkalking"

Zaterdag 2-3-40
wacht aan de veldkeuken

Donderdag 7-3
wacht voet 14^e komp

Woensdag 13-3
wacht aan 14 komp

Zondag 10 op Maandag 11 Maart
spoedverlof voor begrafenis van Nonkel Theofiel Kuypens

Donderdag 14-3
verlof

20 op 21 Maart
wacht aan de keuken

22 goede vrijdag
pap
zalm

25 Maart
2^e Paaschdag
bezoek Louis en Petrus

Donderdag 21-3
naar Antwerpen om een nieuwe vest

Woensdag 27 Maart
van Villa naar schoolstraat

28 – 31
verlof

Maandag 1 April
Roodvonk
Rijkaert hopspitaal
wij 10 opgesloten in theorie

Maandag 1 April
zwaluwen te Schilde

Vrijd 5 April
boek ontvangen van Davidsfonds: de Adelaar van Carpinetto

Woensdag 10 April
de verloven geschorst

Dinsdag 23 April
verloven heropend

24 April
van wacht aan keuken

2 mei Ons Heer Hemelvaart
in verlof voor 10 dagen

Vrijdag 10 mei
uitbreken van den oorlog
direkt binnen

Zaterdag 11 Mei
met keuken naar Wommelghem 'Ternesse'

12 Mei
Sinksen
binnen geen mis

16 Mei
van wacht

17 Mei
om 8 uur 's avonds vertrek van DI naar Temsche
tot 8 uur 's morgens marcheeren
naar huis tot 13½ uur

Zondag 19 Mei

vertrek uit Temsche.

door Tielrode naar Lokeren

daar trein gebombardeerd en voort te voet naar Hansbeke

paarden koeien hond dood langs de steenweg

Drongen vernacht

's maandags verder

Dinsdag 21 Mei

Te Hansbeke in schuur goed geslapen

Tijdens deze verplaatsing geen eten en dikwijls moeten vluchten voor de vliegers

Woensdag 22 Mei

vertrek uit Hansbeke naar Ursel

Donderdag 23 Mei

vertrek uit Ursel naar Bellem

Vrijdag 24 Mei

om 2 uur 's morgens vertrek uit Bellem naar Ursel (veldstraat

rondom in Artillerie

dan terug op zelfde plaats op Boerderij

Zaterdag

van wacht tot zondagmorgen

gebombardeerd door duitsche artillerie

51

Zondag 26 Mei

met eten naar stelling

een half uur lang beschoten plat in gracht en gevluht

gister Jef de Wree en Jos Oelbrandt gezien enz

rond 6 uur uit Ursel gevluht tuschen artillerie en vliegersbommen naar

Oedelem, geslapen

Maandag 27 Mei

van Oedelem naar Wingene

vluchtters overall 's avonds gevluht naar Waaerdamme en geslapen

reeds sprake van vrede.

Dinsdag 28 Mei

de Vrede is daar de eerste duitschers (officieren) gezien in auto met witte

vlag Hoera!!

's avonds nog vertrokken in de hoop van naar huis te mogen gaan tot Aalter

daar geslapen met Clement

Woensdag

tot Gent aangehouden en naar St Pieters kazerne

Donderdag 30 Mei

naar Lokeren

(Bert Rottier gezien)

Vrijdag 31 mei

(24 jaar)

om 2 uur 's morgens op stap naar Brasschaat Polygoon

aankomst om 9 uur 's avonds als krijgsgevangenen

Clement Behiels verloren

Zaterdag 1 Juni

Vertrek uit Brasschaat naar Kalmthout naar ... Hemmer

(Bericht gezonden naar huis)

Zondag 2 Juni

gansch den nacht en den dag in trein gezeten en diep in Duitschland

aankomst te ?Himmer in tenten gestoken, samen met Petrus Brijs Jef Devos

en Jef Saegeman

Maandag 3-6-40

per regiment opgeroepen en alles afgeven daarmee de Tielrodenaars kwijt

soep en brood met patée

Dinsdag 4-6-40

middel om naar huis te schrijven

siroop

Woensdag 5-6-40

gereed houden om te vertrekken naar Alten Grabow

Donderdag 6-6-40

om 12 uur groot kamp in tent veel hollanders

Edmond Servotte gezien en nog bekenden

Vrijdag 7-6-40

honger

Zaterdag 8-6-40

idem

Zondag 9-6-40

Hollanders weg

wij verhuizen naar blokken

Maandag 10-6-40

onderzoek van alles

niets afgenomen

spektie van officieren

Dinsdag 11-6-40

bad: of 't deugd deed!

Woensdag 12-6-40

sportoef kapoot afnemen

Donderdag 13-6-40

Beloofd als ik op 23 Juni thuis ben gaan wij onze Louis en ik met Tielrode kermis te voet naar Halle en terug ter eere van onze Lieve Vrouw. vandaag weerom veel belgen binnen gekomen geen bekenden

Vrijdag 14-6-40

weerom binnengekomen enkele van 15^e komp. geen besondere. per provincie opgeschreven

Zaterdag 15-6-40

Jan Verheiden
regen

Zondag 16-6-40

nog regen

Maandag 17-6-40

Frankrijk overgegeven?

53

Woensdag 19-6-40

Fransche krijgsgevangenen binnen gekomen

Donderdag 20-6-40

niets te melden

Vrijdag 21-6-40

ressekes zomer
niets te melden

Zaterd. 22-6-40

weest werken op 't kamp.
naar huis schrijven regen en donder

Zondag 23-6-40

Petrus Pauwels Sint Gillis 100
Alfons Melis Sint Gillis 100
Petrus De Wolf Sint Niklaas 100

Maandag 24-6-40

bekende mannen vertrekken naar ? om te werken
spektie van inboedels koorden, broodzak stopsaai, mes afgenomen
alsook het geld $150 + 300 = 450$ fr bewijs van gekregen
alsook een nummer 54.662

adres van thuis ook opgeschreven en mijn militair adres
rechterwijsvingerafdruk afgenomen

Dinsdag 25-6-40

hemd gewasschen regen en donder gansch den dag
muziek geen bijval

Woensdag 26-6-40

10 maand
werken

Donderdag 27-6-40

foto genomen
regen

Vrijdag 28-6-40

werken (schieten) paspoort afgeschreven
belgen vertrokken 3000 fransch binneng.

Zaterdag 29-6-40

H P en P niet te melden

Zondag 30-6-40

Tielrode kermis. en nog nooit zoo weinig eten als vandaag

54

Maandag 1-7-40

werken in 't kamp weinig eten

Dinsdag 2-7-40

enkele walen vertrokken
3 dagen watersoep zoo flauw om te vallen

Woensdag 3-7-40

gereed om te vertrekken
honing
regen en donder
waarschijnlijk morgen ontvangen één hemd twee onderbroeken

Donderdag 4-7-40

overschot van walen vertrokken naar ander kamp R.D.TEMMER mee. wij
ons klaarhouden. om 6 uur 's avonds vertrokken naar Maagdenburg met
kamions
100 man. er waren er al 100. bij R Wolf Machienenfabriek.
goed geëten en gaan slapen

Vrijdag 5-7-40

gewerkt op 't gemak aan. goed geslapen.
wij hebben ontvangen: handdoek, tas, lepel en eetkom, deken.
vandaag ons een beetje ingericht op zijn kazernes

Vervloekt Alten grabow, adieu!!
Buckau R. Wolf. Maagdenburg

Zaterdag 6-7-40

aangeduid om in ander fabriek te werken,
zeep, scheerzeep, waschpoeder ontvangen

Zondag 7-7-40

sluiten der kermis
in 't kantonnement werken
1 uur langer slapen
bad

Maandag 8-7-40

regen N.T.M.
nog 100 man bijgekomen, geen bekenden bij de eerste 100.
Hamme Elversele de Graven, D Dont de kroon (?)

Dinsdag 9-7-40

N.T.M.

Donderdag 11 Juli

H. Oelbrandt St Gillis

Vrijdag 12-7-40

½ pot confituur (honing)
regen 13½ uur eten

55

Zaterdag 13-7-40

1 Reichsmark ontvangen

Zondag 14-7-40

Temsche kermis
nieuwe patatten kantien geopend
Maandag NTM

Dinsdag 16-7-40

in den morgen vliegalarm boven de stad
DTOA sirénen

Woensdag 17-7-40

Regen. N.T.M.

Donderdag 18-7-40

regen naar huis geschreven . zeven regels op een kaartje. Alles goed.

Zaterdag 20-7-40

100 man bijgekopen is 400 een van 2L 15 komp

Zondag 21 Juli

nationaal feest. verplicht zonnebad

Dinsdag 23-7-40

linker middenvinger geplet

Woensdag 24 Juli

's morgens luchtalarm

Vrijdag 26-7-40

Ziek, luchtalarm, regen, pekelharing

Zaterdag 27-7-40

afgang, dokter (speen) arbeidsvaardig. 3de RM, regen
weeral veel duitsche soldaten en wagens teruggekomen van 't front

Zondag 28-7

nog troepenvervoer, regen, koud

Maandag 29-7

regen, koud

Dinsdag 30 en woensdag 31-7-40 idem

56

Donderdag 1-8-40

scheerapparaat gekocht 65 pfenning.

"men zegt" dat wij met de 15de Augustus naar huis zullen gaan.

Vrijdag 2-8-40

schoon weder, 's nachts luchtalarm

Zaterdag 3-8-40

ontvangen 1,5OK – 47 RP voor waschpoeder en zeep 1.0.3 RM, zon

Zondag 4-8-40

wasch gedaan, schoon weder,

Brief naar huis geschreven (nog geen antwoord)

Maandag 5-8-40 NTM

schoon weder

Dinsdag

zon NTM

Woensdag 7-8-40

regen. NTM

Donderdag 8-8-40 NTM

Vrijdag opschrijven verd

Woensdag alles opnemen wat wij hebben van 't leger of 't kamp
ik heb overgegeven: broek, vest, muts, paar schoenen, paar kousen, hemd,
2 onderbroeken.

verdient per uur 0.34RM

gansch de som voor Juli 30.89RM

Vrijdag 9-8-40

NTM

Zaterdag 10-8-40

ontvangen 1.13RM NTM

Zondag 11-8-40

NTM nacht vliegalarm

Maandag 12-8-40

gekocht scheergarnituur. 1RM, tabakdoos 50RP, 10 messen 35RP,
NTM. luchtalarm schieten na lichtkogels en DTGA

Dinsdag 13-8-40

luchtalarm en hagel van ijzer in ons slaapzaal

Woensdag 14-8-40

NTM

Donderdag 15-8-40

OLVH regen. dammen

Vrijdag 16-8-40

brief van huis. alles goed.

Zaterdag 17-8-40

regen luchtalarm. tandenborstel en zeep gekocht 60RP
solde 1.50RM

Zondag 18-8-40

koud. gansch de week al

Maandag 19-8-40

regen

weer een kaart naar huis geschreven, antwoord op brief van huis, alles goed
luchtalarm

Dinsdag 20-8-40

NTM

Woensdag 21-8-40

regen donder, gansch nat binnengekomen onderbroek aan.
's nachts luchtalarm bommen gevallen

Donderdag 22-8-40

regen

Vrijdag 23-8-40

regen koud

Zaterdag 24-8-40

patajas goed geëten regen

Zondag 25-8-40 NTM

2° deken 1.50RM

luchtalarm 's nachts

Maandag 26-8-40

verjaardag mijn oproeping

Woensdag 28 op Donderdag 29-8-40

luchtalarm. regen en koud.

verhuisd van bed den Dinsdag

Vrijdag 30 op Zaterdag 31-8-40

luchtalarm

Maagdenburg gebombardeerd, regen, 1.5RM

58

Zaterdag op Zondag 1-9-40

idem

Zondag arbeiden . 8 tot 12 uur.

's nachts luchtalarm

Dinsdag 3-9-40

's avonds suiker gekregen

nazicht ondergoed.

luchtalarm 2 lichtbundels uitgeworpen

Woensdag 4-9-40

Moeders verjaardag 51 jaar

's nachts idem

Donderdag 5-9

de?, brief naar huis en kaart naar Pamel. luchtal.

verdient in Augustus 34.64RM

Vrijdag 6-9-40

luchtalarm

Zaterdag 7-9-40

werken in keuken bier gedronken

Zondag 8-9-40

1.50RM. speelkaarten gekocht. 1.30RM behalt
5 nieuwe soldaten bijgekomen

Maandag 9-9-40

5 nieuwe regen

Dinsdag 10-9-40

75 nieuwe soldaten geen bekenden

Woensdag 11-9-40

4.30 uur opstaan verhuizen van bed
nog 100 man bijgekomen. luchtalarm
regen

Donderdag 12-9-40

regen

Vrijdag 13-9-40

idem

Zaterdag 14-9-40 NTM

bier 1.5RM

Zondag 15-9-40

Hamme kermis

Maandag 16-9-40

gekocht een scheerborstel 1.50RM. en aluinsteen 0.30RM

Dinsdag 17-9-40

NTM

zeep en scheerzeep:maandags

Donderdag 19-9-40

kaart ontvangen van thuis geschreven den 19-8-40

Zaterdag 21-9-40

ontvangen 1.03RM

gekocht scheerapara 1.35RM. aluinsteen 0.30RM

kaart geschreven naar huis

Regen

Zondag 22-9-40

's nachts luchtalarm

Maandag 23-9-40

idem

Dinsdag 24-9-40

idem
brief ontvangen

Woensdag 25-9-40

chocolade geëten. lekker confituur goed

Donderdag 26-9-40

luchtalarm

Vrijdag 27-9-40

kristalsuiker.
kapoot gekregen

Zaterdag 28-9-40

ontvangen 1.50RM

Zondag 29-9-40

brief van Sidonie. alles goed

Zaterdag Zondag en maandagnacht 30-9-40

luchtalarm

Dinsdag 1-10-40

vest gekregen op fabriek

60

Woensdag 2-10-40

luchtalarm

Donderdag 3-10-40 NTM

Zaterdag 5-10-40

suiker 1.50RM

Maandag 7-10-40

zeep en waschpoeder mits 37RP
luchtalarm

Dinsdag 8-10-40

brief geschreven naar Sidonie

Woensdag 9-10-40

verjaardag Emiel

Vrijdag 11-10-40

luchtalarm
brief van Maria pakket van Gent
alles past. 1 hemd, 1 paar kousen, 1 handdoek, 1 stopnaald, saai,
4 latten parette

Zaterdag 12-10-40

verjaardag Jozef beste dag van gevangenschap
bier, koek, spek, chocolade, pap met pruimen.
ontvangen 1.50RM. geteekend verdienste maand September 31.29Rm
's nachts luchtalarm

's Zondags 13-10-40

afgegeven 3.50RM
Wandeling naar de Elbe

Dinsdag 15-10-40

alle dagen nog schoon warm weder luchtalarm

Woensdag 16-10-40

Karl Fritze vertrokken,
bier, 's avonds confituur

Zaterdag 19Oct

gemak afgebroken
brief van huis en van Pamel 1.50RM

Zondag 20-10-40

kaart naar Marie confituur luchtalarm maandag

Woensdag 23-10-40

73 man vertrokken suikerbeeten. H. Oelbrandt ook.
vele nog zelfden avond terug gekomen alsook nieuwe
's nachts luchtalarm tot 6¼ uur

Donderdag 24-10-40

alarm

Vrijdag 25-10-40

Bericht van Rafaël
in V en ST van 6 October, mijn bericht in V en ST van 9 October.

Zaterdag 26-10-40

ont. 1.13RM
's nachts luchtalarm
verjaardag Sidonie

Dinsdag 29-10-40

Brief van thuis en kaart van Sidonie. Rafaël werkt bij boer.
Gansch de dag gevrozen, 's avonds sneeuwen. luchtalarm
W.HERMANS

Woensdag 30-10-40

sneeuwen
2R.F voor overleden wapenbroeder

Vrijdag 1-11-40

Allerheiligen. mondmuziek gekocht 3.50RM.
2 maal luchtalarm schönebeck bommen

Zaterdag 2-11-40

1.50RM ontvangen

Zondag 3-11-40

kaart van Pamel
alle nachten en dagen regen

Woensdag 6-11-40

suiker luchtalarm 2

Zondag 10-11-40

ontv.1.50RM
verdienste voor October 37.30RM
2 maal luchtalarm

Woensdag 13-11-40

4 maal luchtalarm

Donderdag 14-11-40

2 maal luchtalarm

62

Zondag 17-11-40

verplicht arbeiden op Brukau.
luchtalarm overdag. alle dagen schoon weder

Maandag 18-11-40

6 maand van huis weg. confituur. 2maal luchtalarm

Dinsdag 19-11-40

3 maal luchtalarm
Brief en kaart naar huis geschreven

Woensdag 20-11-40

2 stukken zeep gekocht 74RP

Vrijdag 22-11-40

rozijnenbrood

Zaterdag 23-11-40

id 1.50RM
luchtalarm om 6.30 uur 2 maal

Zondag 24-11-40

arbeiden bij Hugo kaart rozijnenbr.enz.

Maandag en Dinsdag 26-11-40

idem frustuk
's nachts luchtalarm

Donderdag 28-11-40

6 maand vrede! en nog gevangen
koud en droog

Vrijdag 29-11-40

sneeuw en regen

Zaterdag 30-11-40

confit. 1.50RM vriezen
gekocht haarsnijmaschine 4.5RM

Zondag 1-12-40

St Niklaas jaarmarkt
geteekend voor loon van November niet aangegeven
ontvang. 1 paar handschoenen

Maandag 2-12-40

-8°C vorst. koud. conjac

Woensdag 4-12-40

suiker

Donderdag 5-12-40

sneeuw, regen

Vrijdag 6-12-40

idem. brief naar huis kaart naar Sidonie
stormweder

Zaterdag 7-12-40

brief van huis en van Jef en Maria
cognac

Dinsdag 10-12-40

pakje ontvangen. alles goed confituur wat uitgelopen(?)
immer regen sneeuw

Donderdag 12-12-40

kaart van Maria
Gérard Gotse vertrokken

Vrijdag 13-12-40

2 x 4 foto's goed.
brief van huis (stormweder) (sneeuw)

Zaterdag 14-12-40

1.13RM

Maandag 14-12-40

vriezen dat kraakt

BUDDO vertrek

Dinsdagnacht luchtalarm bommen

pakket ontvangen alles juist: kwam juist van pas

Vriezen van -13° tot -15°C (suiker)

Donderdag 19-12-40

gansche dag sneeuwen. kaart van BJB.

duitsche (tweede) vest afgenomen

Vrijdag 20-10-40

kaart naar huis

weinachtsappel.

("Geen vreemde vliegtuigen komen boven Duitschland" Goering Sept 38)

4 maal luchtalarm tot 7.50 uur bommen op Maagdenb Neustadt (danstent.)

enz

Zaterdag 21-12-40

ontv. 1.50RM

64

Dinsdag 24-12-40

half rants. suiker

"verlichte kerstboom radiomuziek"

Woensdag 25-12-40

Kerstdag. idem.

en Donderdag 26-12-40

niet arbeiden

Zaterdag 28-12-40

brief Alb. Blomm. ontvangen 1 RM.

Zondag 29-12-40

H Mis in 't lager. Kommunie. generale absolutie. duitsch priester.

schoon door zijn eenvoud. dooien. regen

Dinsdag 31-12-40

Nieuwjaarsavond 7cm sneeuw, muziek

begin januari nog immer sneeuw op nieuwjaar

4-1-41

2 kaarten naar huis cognac

9-1-41 Donderdag

roerend afscheid van Hugo Sickel

10-1-41. Vrijdag

laatste dag op Buckau

11-1-41.

Vertrek van lager (Buckau R Wolf) naar Alten Gr
beter slapen eten niet slecht maar wat weinig

15-1-41. Woensdag.

afgegeven geld terug gekregen 450fr en verdient 55RM.

DRIE BROEDERS

Broeder Pontanus

André Maes

Tijdens de eerste wereldoorlog hebben meerdere broeders van O.L.V. van Lourdes (Oostakker) als brancardier dienst gedaan in het Belgisch leger. Zij die het hadden overleefd, werden na de bevrijding, op 12 juni 1919, plechtig gehuldigd in Oostakker. Drie broeders hadden de strijd niet overleefd: broeder Libertus Billiet was op 4 november 1914 overleden in het militair hospitaal te NedLey (Londen); broeder Andreas Verholen was op 21 juli 1917 dodelijk gekwetst en overleden te Hoogstaden. De derde, broeder Rembertus Pontanus, stierf op 27 maart 1918 in het verre zuiden van Frankrijk. Hoe kwam Louis Pontanus in Zuid-Frankrijk terecht?

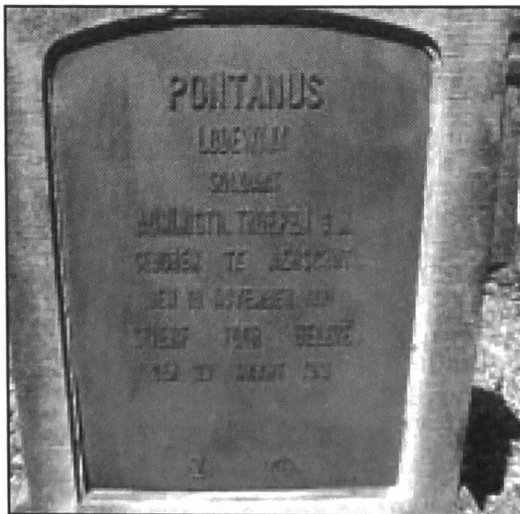
Cauvalat Hospitaal

In de goed gedocumenteerde en rijk geïllustreerde publicatie 'Het 14-18 boek' schrijft Daniël Vanacker over de 'sanitaire treinen die het Belgische leger inlegde om de gewonden af te voeren. Omdat het niet mogelijk was alle slachtoffers in de IJzerstreek op te vangen, brachten treinen hen van Adinkerke naar Calais. Van daar voerde men ze naar Belgische hospitalen in Frankrijk, waar ze konden genezen en herstellen'. Het is op die manier dat de uitgeputte en zieke broeder brancardier Pontanus in het militair hospitaal van het Belgisch leger te Cauvalat terecht kwam. Cauvalat is een dorp in de buurt van Le Vigan in het departement van de Gard.

Pontanus' begrafenis

In de lijkrede van aalmoezenier Peeters lezen we over "een toeloop van vele mensen van Rochebelle en Avèze", dat is goed te zien op de foto van zijn begrafenis. Je kunt je afvragen: van waar die grote belangstelling van de plaatselijke bevolking voor een overleden Belgische militair. Madeleine Souche haalt in haar geschiedenis van het hospitaal getuigenissen aan hoe de bevolking van de omliggende dorpen de sluiting van het hospitaal op 18 april 1918 (drie weken na het overlijden van Pontanus) betreurde.

Een patriottisch gedicht van een inwoner van Le Vigan drukte de wensen uit die het vertrek van de militairen escorteerden.

Vous quitterez bientôt la terre vignaise,
Terre qui vous aima, pour vos deuils pour vos malheurs
Qui fut fière de vous, les premiers défenseurs
De ce sol si chéri de la Terre française.
En vous voyant partir, nous vous disons: "Merci!"
Merci pour votre Roi et merci pour vos frères!
Merci pour vos Martyrs, pour votre Armée entière,
Et merci pour vos morts que nous gardons ici!
En Savoie maintenant, nos voeux vous font escorte.
Acceptez les aussi comme de douces fleurs:
Souvenir! Amitié! C'est le nom qu'elles portent...

Brief aan zijn Kolonel

Gust Peeters
krijgzaamoezenier

Transcriptie:

Mijne Kolonel, mijne heeren,

Onze makker Pontanus kwam menigmaal in tegen iedere uiting die men op zijn graf wou doen: hij wou sterven als arme en nederige kloosterling, maar hij behoort ook tot onze gemeenschap, en als dusdanig willen wij hem de getuigenis van onze diepvoelende bewondering brengen.

Lodewijk Pontanus werd geboren te Aerschot de 18 november 1891 van diep kristene ouders, van jongs af, was zijn eenige wensch zich toe te wijden aan de jeugd en 't kranke menschdom. Pas 16 jaren deed hij zijne intrede in de Congregatie der Broeders van O.L.V. van Lourdes te Oostacker bij Gent, en nam er 't habijt 2de april 1907 onder de naam van Broeder Rembertus, deed er zijne plechtige geloften den 21 juni 1909. Na opvolgende bedieningen vinden we hem tijdens den oorlog in 't Krankzinnigengesticht te 's-Hertogenbosch Holland.

Niettegenstaande ziekte en vermoeienis zijn gestel reeds fel ondermijnd hadden, beantwoorde hij grootmoedig aan den oproep van 't vaderland en verliet hij klooster en zieken om onze roemrijke gewonden ter hulp te snellen. Hij scheepde in voor Folkestone en werd van daaruit op een onderrichtingskamp van Brankardiers gestuurd. Op zijn aanvraag werd hij kort daarop naar 't front gezonden. Daar volbracht hij 6 maanden 't lastig en neerdrukkend werk van brankardier, en menigmaal zag men hem onverschrokken onder 't vijandelijk vuur zijn gevallen makkers ter hulp snellen. Zijn nederigheid nochtans hield ons die feiten bedekt, niet de belooning maar God was het doel en de drijfkracht van zijn werken en zelfoffering, alijd even onversaagd, even zelfverloochenend kweet hij zich van die taak tot eindelijk zijn krachten hem begaven, en wij hem hier als trouwe vriend en makker kenden, even blijmoedig, even lustig, moed inboezemende aan die onder moedeloosheid gebukt gingen, stichtend voor ons allen, en stipt in 't vervullen zijner kloosterlijke verplichtingen, zijne oprechte godsvrucht strekte ons allen tot verheffing.

Beste Broeder Pontanus het herdenken aan uwe deugden zal ons tot voorbeeld blijven, en uwe ingetogen en rustige dood, eene bemoediging U na te volgen. Wij beweenen U niet want gij begeerdt uw goddelijken Meester dien ge bereidwillig gediend hebt, te gaan verwoegen. Gedenk U onzer die den harten strijd doorworstelen, en moge uwe dood eene aanspraak te meer zijn op de zege van onze rechtvaardige zaak. Broeder Rembertus tot wederziens in den Hemel !

Tot zijn brave en diepbeproefde moeder zenden wij de uitdrukking van ons oprecht en innig rouwbeklag en de verzekering onzer gebeden. (Uitgesproken door Broeder Louis Haagen Congregtaie van Picpus).

De begrafenis had plaats op Witten Donderdag onder een toeloop van vele menschen van Rochebelle en Avèze die getuigen geweest waren zijner diepe godsvrucht en die hem een laatste blijk geven wilden hunner hooge waardering. De droeve mare dat de kleine jonge kloosterbroeder gestorven was, was weldra van mond tot mond verspreid. De Kinderen van Maria en de schoolkinderen hadden twee bloemenkruisen gezonden. Op Paaschmaandag had ik eene plechtige zielenmis gelezen waarbij al de Heeren officieren en doktoren en zijne makkers voltallig tegenwoordig waren.

Broeder Pontanus heeft steeds een diepen indruk teweeg gebracht op allen die met hem geleefd hebben en zijn voorbeeld was altijd eene kracht voor die hem omringden. God aanhoore zijn gebed, dat zijne dood vruchtbaar weze en het offer van zijn jeugdig leven de losprijs van menige afgedwaalde ziel.

Gust Peeters, krijgsaalmoezenier

Het opschrift der naamplaat draagt:

Ici repose

Pontanus Louis

En religion Frère Rembert de la Congrégation des Frères de N.D. de Lourdes
d'Oostacker Gand.

Né à Aerschot le 18 Novembre 1891

Mort pour la Patrie

le 27 Mars 1918

R.I.P.

Mijne Kolonel, mijne heeren.

Onze waarde Pontanus kwam menigmaal in tegen iedere
 uitkijns die men op zijn graf zou doen; hij werd sloven als
 arm en nederige klootkruid, maar hij stond ook tot onze
 Gemeenschap, en als auidemij willen wij hem de geringheid
 van onze diepvoelende bewondering brengen.

2^e April 1907. Lodwijk Pontanus, werd geboren te Aerschot de 18 November 1819,
 van diep christene ouders, van jongs af, was zijn eenige wensch
 zich toe te wijden aan de jaags, en 't brauwe menscheit. Van
 16 jaren deed hij zijne intrede in de Congregatie der Broeders
 van O.V.V. van Lourdes te Oostacker bij Gent, en nam er 't habijt
 onder de naam van Priester Rombouts, deed u zijne plechtige
 geloften den 21 Juni 1909. - Na oproepsame bedieningen,
 vonden wij hem tijdens ten oorlog in 't kruitgevenigen gesticht
 te 't Houtingslach, Hollanden

Misshapsaante ziekte en vermaand, zijn grotel reeds gel onder
 mijnd hadden, beantwoorde hij grotmoedig aan den oproep
 van 't Vaderland, en verliet hij klooster en zieken om onze roem-
 rijke gewonden ter hulp te smetten. Hij schepte in van Folkstone
 en werd van daar uit op een Onderichtingskamp van Brankardiers
 gestuurd. Op zijn aanvang werd hij kort daarop naar 't front gezonden.
 Daar volbracht hij 6 maanden 't lastig en needschietken werk
 van Brankardier, en menigmaal zag men hem overschieten onder
 't vyandschik naar zijn gevallen medekers ter hulp smetten. Zijn
 nederigheid nockhans hield om die feiten bedekt, niet te vlooning
 maer God was het soel en de drijkracht van zijn werken en zelf-
 offering. altyd een overzaag van zelfverloochening tussch hij zich
 van alle dat tot eindelijk zijn volachten hem begaven, en wij hem
 liever als trouwe vriend en makker kenden, even Hymastig, even
 ludig, moest intregende aan die onder moeseloosheid gebatginge

sliepend voor ons allen, en dlijft in Formullen zijner kloosterlijke
verplichtingen, zijne spreukte godsmacht oebode ons allen tot verhoffing.

Broede Broeder Constant het hedenken aan uwe beugden zal om tot
voorbeeld blijven, en uwe injetogen en rustige dood, eeni temadiging u
na te volgen. Wij bewenen u niet want zij bejoudet uo goddelijke
Meester die u ge beredwillig gedend hebt te gann verroegen. Gedente u
ouger die den harden schijf voorwordelen, en onze uwe dood een
aanspraak te meer zijt op de zege van onze wehwaardige gark.

Broeder Rembertus, het wetergeens in denhemel!

Tot zijn Brare en diep-toproefde moeder genden wij de uitdrubking
van ons sprekt een innig rouwbekeken, en de verzekerung onzer gebden.
(Uitgesproken door Broeder Louis Haagen, Congregatie van Secpus)

De begrafenis had plaats op Willems donderdag onder een beoep
van vele menschen van Rochelle en Arige die geduigen geweest
waren zijner diepe godsmacht, en die hem een laatste klijt gann
en den duren in brande omarmening. De waare anse dat de lillie

72
Jonge kloosterbroeder geete van uwe avde wehwa van mond tot mond
verspreid. De Kinderen van Maria en de schoolkinderen hadden
swee bloemen kruisen gezonden. Op Paasch maasontag had
ik een plechtige ziedennis getegen waartij al de Heren officieren,
en doktoren en zijne meesters vobdaltij tegenwoordig waren.

Broeder Pontanus heit steeds een diepen indruk bewey
gebracht op allen die met hem geleest hebben, en zijn voorbeeld
was alige een kracht van die hem omringden. God aanhoore
zijn gebed, dat zijne doos vruchtbaar volgen, en het offer van zijn
jeugdig leven de loofrijn van menige afgezwalde gill.

Just Pecters
1841
Krijgsartsmeester

Jolien Van Daele

In een krantenartikel, met bijhorende foto (links), uit het Archief Broeders O.L.V. van Lourdes Oostakker, wordt het diepe verdriet beschreven na de dood van Broeder André: “Wie kent er broeder André niet in de eerste legerafdeling? ook was’t een pijnlijke slag, dat droevig nieuws zijner zware verwonding. En nog snijdender, helaas, de nare doodsmare reeds twee dagen nadien.” Het artikel is niet gedateerd en ook de bron is niet meegegeven.

Een artikel van 17 augustus 1917 uit De Standaard, eveneens afkomstig uit het Archief van de Broeders in Oostakker, werd geschreven door iemand die de broeder voor de oorlog begon niet kende. Hij begint het stuk door te zeggen dat Vlaanderen al vele en grote offers heeft gebracht voor Recht en Vrijheid. Uit dit artikel blijkt dat de broeder geboren werd als Célestin van Holen in Anderlecht op 10 juli 1890. Tijdens de oorlog van ‘14-’18 ontmoetten de broeder en de auteur elkaar in Dendermonde-Sint-Gillis waar ze de Duitsers teruggedreven tot Lebbeke. De ziekendragers doorliepen de velden op zoek naar gewonden, en zo kwamen de twee in contact. In Januari 1915 zagen ze elkaar terug aan de Ijzer. Nog twee jaar later ontdekte de auteur dat broeder André was overgestapt naar “het veldgeschut”. Op hun laatste ontmoeting had de broeder nog vol overtuiging gesproken over de verlossing van Vlaanderen, maar enkele dagen later sneuvelde hij.

Verder zijn er nog handgeschreven documenten bewaard die de laatste dagen van het leven van Broeder André gedetailleerd beschrijven in dagboekvorm van de hand van een medebroeder van broeder Andreas, Nico.

Op 22 juli (1917) schrijft deze broeder dat hij een kaartje van Broeder Jeroom had gevonden waarin die vertelde dat hij dodelijk gewond was geraakt. Broeder Jeroom verzocht hem zo snel mogelijk naar Alveringem te komen en vandaar met hem mee te gaan naar het hospitaal. De broeder zegt heel erg aangedaan te zijn van dit nieuws en nauwelijks had kunnen slapen die nacht. De volgende dag, 23 juli, ontmoetten de broeders elkaar en kwamen ze te weten dat het zeer slecht ging met broeder Andreas. Broeder Andreas ver-

Dr. Andrews laatste dagen.
 Zondag 22de Juli: Toen ik 's avonds laat rond 11^u. binnenkwam
 van permissie, vond ik op 't tafeltje naast m'n bed een kaartje
 liggen van Dr. Jerom. Daar was naar thuis - Abele gekomen en
 liet me weten dat Dr. Andrews doodlijk gewond was in den
 vroom en verzorgd werd in 't hospitaal te Troegstaede. Hij
 verocht me naar Abwinghem te komen en vandaar met hem mee
 te gaan naar 't hospitaal. Inruddig te zeggen hoe groot mijne
 verdorpenheid was bij 't horen van dat doevig nieuws. Stoulijk
 kon ik insluimeren. Alle mogelijkheden en onmogelijkheden
 kwamen in mijn geest op.
 Maandag: 23de Juli. Na m'n gewone morgengebeden verucht te hebben in de
 tent van thuis. Abele, reed ik op mi velo langs Forthom en
 Abwinghem naar Troegstaede. Gem. Dr. Jerom te zien. Ik ging
 alleen naar den schuifstou. Tweeder heen.
 Dr. J. J. St. Abwinster, ...
 IN TE SCRYVEN WERT
 IN TE SCRYVEN WERT

Dr. Andrews laatste dagen.

Zondag 22de Juli: Toen ik 's avonds laat rond 11^u. binnenkwam

van permissie, vond ik op 't tafeltje naast m'n bed een kaartje
liggen van Dr. Jerom. Daar was naar thuis - Abele gekomen en

liet me weten dat Dr. Andrews doodlijk gewond was in den
vroom en verzorgd werd in 't hospitaal te Troegstaede. Hij

verocht me naar Abwinghem te komen en vandaar met hem mee
te gaan naar 't hospitaal. Inruddig te zeggen hoe groot mijne

verdorpenheid was bij 't horen van dat doevig nieuws. Stoulijk
kon ik insluimeren. Alle mogelijkheden en onmogelijkheden

kwamen in mijn geest op.

Maandag: 23de Juli. Na m'n gewone morgengebeden verucht te hebben in de

tent van thuis. Abele, reed ik op mi velo langs Forthom en

Abwinghem naar Troegstaede. Gem. Dr. Jerom te zien. Ik ging

alleen naar den schuifstou. Tweeder heen.

Dr. J. J. St. Abwinster, ...

IN TE SCRYVEN WERT
IN TE SCRYVEN WERT

Beide broeders spraken ook over de wil van God. Broeder Andreas zei dat hij vrij gerust was in zijn lot aangezien hij zijns inziens een voorbeeldig leven had geleid.

Daarna zeiden ze elkaar vaarwel en Broeder Nico vertrok opnieuw met de fiets. Hij schreef verder in zijn dagboek dat zijn gewonde medebroeder hevige pijnen leed, maar nooit kloeg.

Er was een hulp-aalmoezenier, een pater van de missionarissen van het Heilig Hart bij Assche, aan broeder Andreas' zijde.

Alberinghem was Hoogstaede. Gem. Bro. Jeroom te zien. Ik ging
alleen naar den gheschiedten Broeder heen.
De 28 d. Aalmoesman, een't hopen.
Hoogstaede, verwittigde me dat Bro. Andreas zeer slecht was,
dat hij ieder oogenblik verslechterte en dat er veel gewaar
was van hem te gaan. 'k Dacht niet beter, dan dat ik
een lijk zou gevonden hebben. Samen trokken we naar de
"gaal" zeman, was de goede Broeder in 'n lijdenstelsel uit-
getrekt lag. Diep ontroerd naderde ik m'n lijdende mede-
broeder, die zich wroog en keerde en wondelde van het danig
seer. Stelt hij veel pijn, Bro. André, "woey ik hem. O Ja, Nicotje
was het wederwoord. Hij vertelde mij dan, hoe 't gebeurde was:
4 Toomans waren in 'n manin van 't werk om een stelling te
maken voor de 6de batterij, tusschen Scheerweg en Littenburg,
te Voerkerke diel. De Duitchers hadden de vierde batterij rees
fel onder meer genomen, doch wij kregen niets. Meens oer-
gen er twee obussen boven ons hoofd hem en huertig

sproeten wij weg. Daar de storm veel te ver vloegen, dachten we dat
 het naar ons niet ^{was} sieg en allen keerden we naar het werk terug. Een
 derde vijandelijke koninkor komt afgesiat en komt juist midden
 ons werkend groepje terecht. Ein was er dood en een tiental ge-
 knecht. Natuurlijk weet ik niet juist hoeveel. Ik wilde wegloopen,
 doch ik kon niet meer, daar ik mijn voet moest meesleepen. In
 een hoekje legde ik me dan neer, sloot de beide benen dicht
 bijeen en wong er een goede rouw om het bloeden tegen te gaan,
 doch te verloor weldra de noodige macht en 't bloed gulpte met
 hevigheid voort. Toen ze mij kwamen halen, had ik onzegelijke
 veel bloed verloren. Spreek Gy me Nicotje, zegde hij, ik kan niet
 meer.. Ik ben af... En middelertwyl had ik op den goeden Proeder
 staan teren, z'n ingewallen wangen, in stamwande lippen, z'n
 gebroken orgen staan beion. Mijn gest was diep ontvoerd. Heel
 weinig kon ik er uitbragen. Ik werd aardig! ... Ik West naar
 haiten! De He Abmaacien kwam naar mij toe en gaf me
 wat water te drinken. Het ging over.

weinig kon ik er uitbrengen. Ik werd aandedig! ... Ik moest naar
huiten! De He. Calvarienis kwam naar mij toe en gaf me
wat water te drinken. Het ging over.

Een tweede maal ging ik erbij. Deren heer geveld
ik mij een weinig kloeker. "Moet ik niets zeggen aan Tadeu
General, vroeg ik hem, zeg hem, Nicotij, dat ik met hart
en ziel verkleefd ben aan m'n klooster". En wederom
stelde ik een vraag: "Zoudt Se uw H. Sclapten niet willen
vernieuwen? Dat heb ik elken dag gestaan na de J. Communi-
eklonk het antwoord, maar ... en zonder iets er aan toe te voegen,
begon hij de formule te zeggen, met een stemme die als 't ware
in kracht kwam. "Almachtige, eeuwige God, ik, Br.
Andress. M. in uwe heilige en aanbiddelijke tegenwoordighen
beloof aan U, aan den Algemeenen Overste der Br. v. H. M.
Soudes en aan al z'n wettige opvolgers, zuiverheid, ge-
zaamheid en armoede volgens den H. Regel.
Te welker bereyting ik onderstaen.

Verder sprak ik hem over den H. Wil Gods. Hij was gansch gelaten
 in z'n lot. Een groot vertrouwen boeemde ik hem in, gerien z'n
 voorbeeldig gedrag, z'n getrouwe beantwoording om z'n heiligen
 roep, zijne volharding.

Scheel z'n witerlyke voorpelde een nabije dood; daarom
 vraag ik hem voor elkaar te bidden en we zegden elkaar een
 laatste vaauwel.

Met de tranen in de oogren verket ik de zaal en reed hebbin
 per fiets naar Kruis-Beele brug, gansch in droovige ge-
 dachten verblonden.

Een binst leed Fr. Andreas geweldig. Krampachtig hende
 hij zich in z'n bed langs alle kanten. Z'n dekus hok hij ver-
 ward stroom. Het hoofd vleiide hij op alle manieren naar:

me ems rechts, dan ems links, dan in't midden; beutelings
 op handen, armen, kussens; geleund en noit voor een minuut

lang. Het matte sich kussenate af. Z'n linkerbeen kom
 hy niet met west kanten. t Deed hem toch zo'n zeer en ge-

. 0 0 0 0

op handen, armen, kussen; geleend en nooit voor een minuut
lang. Hij matte ook bestmate af. Zijn linkerbeen kon
hij niet met west baten. 't Deed hem toch wat een ser en ge-
dwing wilde hij de windels losrukken.

De goede God had een goeden engel bij z'n
sterfensbed geondt. M^r: Sabuil Van Dost, Brugocher
seminarist van Staden bij Roschare, was riekentiner der
zaal en bleef in gedwing bij, nam Dr Andreas by de hand,
gaf hem te denken, dekte hem goed, kroette den lijdenden
Broeder, bad voor hem aan z'n paternoster of in z'n officie-
boek, in z'n wout, het was als 't was een goonden engel
uit den hemel.

Nietgerenstamde z'n onuitdraanbare pijn, klayde
Dr. Andreas heel weinig; in witer geval nooit hoorde men
hem luidop kumen. Hij leed met geduld en gelatenheid.
De omstaanders hoorde ik elkaar zachtjes toefluisteren: „Ost
un savit..“

Tot overmaat van grief was er daar een hulp-aalmoezenier,
 een Pater van de missionarissen van 't H. Hart, (Aarts), die zich gansch
 ten dienste stelde van onzen diebarren medebroeder. Nu in den
 huam hij er bij en bereidde hem tot den nakomenden dood. 's Men-
 dags in den morgen had men hem de H. Communie uitgereikt en
 men had hem beloofd 's Dinsdags na twaalf uur 's nachts,
 weer met onzen lieven Heer te komen.

In den namiddag keerde ik rap per veld terug naar
 't hospitaal. Angstig vroeg ik mij onderwege af of ik 's Andren
 nog wel levend een jou. De H. Aalmoezenier deed me verstaan,
 eer ik er bij was, dat hij merklijk versleekt was, en dat hij aan
 't dolen was bij pooren. Nochtans seffens erkende hij mij; 'k most
 i'n hand vasthouden. Duidelijk was het zichtbaar dat het nu
 op i'n laatste ging. Zwijgende stond ik bij het bed, de
 grote waarden van om 's Selouf overwegende, nu en do
 een reeks weer-gezichtsbeddende, ~~van dan weer myn~~
 te verdiepen in de overhemene beginselen van het leven.

Het

grote waarden van ons H. Seloof overwegende, nu en daer
een reeks was. ~~gegroet is beddende, om dan weer mijn~~
te verchipen in de verhevene beginselen van het leven. ^{melancholisch}

Lang kon ik bij den stuwende niet verblijven. Het
was een in- en uitgaan der zaal. Z'n koorzorg wingen, z'n
pijnlijke bewegingen deden me hartzeer aan. Tot in den
avond, tot 9¹/₄, bleef ik daar. Ik nam afscheid, gaf hem
menige keun een handje en stey wabedijg een slaamoch
sweeske op z'n berweete voorhoofd. „Sa maar gaan slapen, ^{Missij,}
ge maar gaan slapen, ik ga toch niet sterven vóór 12u. Ik en
weet het niet, hoe dat komt, maar ik heb zoo 'n getoacht.

Totaleer ik hening bad ik samen met den Z. i. Sate
Caution de gebeden der stuwenden. De Andrian zelf ^{antwoord}
ork: Amen en had de handen toonen en bronde meer
kalmte geduwende dese ogerblikken.

Niet wetende wat gedaan om wel te duer; te blijven
of naar 't kantonnement te gaan, reest ik 's avonds toch terug.

Trouwst u. was ik binnen. Hoe droevig!! Dr. Thross alleen
 kon hem nog zien en spreken. De andere medebestuur waren bledt:
 Dr. Willy en Hector waren naar Engeland. Dr. ~~Sch~~ Sctonimus,
 Landhuis, Mauritius, Chrysanthus, Jeroom, konden onmogelijk
 daar zijn. Later Van Linder en Leonard Jansons waren er in
 den namiddag bijgewest.

's Dinsdags in den morgen, nu mijn geestelijke oefeningen,
 Solde ik haastig naar Proogstraete. Dr. Demonie zegde me dat
 Dr. Andrus een lijk was. Hij had in den nacht om 1.45'
 het gedeelte met het eeuwige verrijseld.

In 't doordonshuys lag hij daar uitgeroekt in linnen
 doeken gekleed. Een wees. gepsopje had ik wachts te zijner
 intentie met zwoeven handten en ontdekte hoopde en
 dinkte een laatste kruisje op 2ⁿ voorhoofd.

Met een hartepijn zooder weerga keerde ik terug en
 trog bangs Alvinghem, waar ik Dr. Mauritius M. van
 de 2^e ~~hand~~ hand over het paar reclos inlichtte, en langz Oern

Met een hartepijn onder weerga konde ik terug en
trog langs Alvinghem, waar ik Br. Martinianus M. van
de ~~kerk~~ van het puer vesles ontlichtte, en langs Ceren
waar ik Richard Malfait wonhof en hem 't hande nieuws
medeelde, naar Steinkerke om ide regeling van den lichte-
dienst te vernemen.

Hij jou Donnerday 26de Juli om 10 u. te Steinkerke
begraeven worden. Patz van Linden, Reedsmporst, zou de
mis doen.

Leffins werden dese schikkingen joneel mogelijk vond.
getrooid in de 1 D.A. En Br. Willy in Hector had ik nog niet
teuzgezien. 'k Vreesde voor hunne afwezigheid.

's Avonds gyz ik Br. Jerom. Deyz jou Br. ~~van~~
Aptunius, Linduis, Karel Van Damme en menige anderen
verwittigen. Ik jou Br. Martinianus M. te Alvinghem vinder
en Richard Malfait. Een ontele gingen we samen en 'k la
hem m'n blykede voor. Dikke tranen perlden over oze wang.
We vroelden jou diep dat we ein waren.

Op weg naar Alrevinghem ontmoette ik thuis ... Dage
 sprak me ook aan over onzen besten Dr. Andreas M en zegde me: "Wat
 is het toch rap gekomen nietwaar? 's Zaterdag's armb's zijn we samen uit
 Buissonne gegaan op 2'n stukken", en nu Dinsdag reeds in de beewijghen.
 Ja, de dood komt gelijk een dief in den nacht.

's Woensdags dan kwam ik Dr. Willy tegen, die me levens
 inlichtte over 't huis zijn van Dr. Hector. Zo joutden al de Broeders
 toch kunnen aanwezig zijn bij de begrafenis.

Don 26de Juli was daar. De beelt was overtrokken, doch 't was
 een goed, zacht weerke. Na Des. Steer ontangen te hebben in de kopt
 van thuis. Alreë reed ik om 8^{1/2} op m'n gemak naar Ibenkerke,
 was ik Br. Somticus, Gulacius en Saturninus voor de beug
 avontrof. Toen ik m'n officie gebeden had in de kerk, gingen we
 met Des. Broeders - Br. Jerom, Godaicus, Landricus, Martinianus en ik
 en Dr. Smut van de Christelijke Scholen - in het lijkehuys stroom, waar er
 reeds kanoniers in sang stonden.

Konvigneur Marinus, vergezeld van M^{rs} De. Men in

en de Zout van de Christelijke Scholen - voor het Lijkbeleg staan, waar er
reeds kanonniers in rang stonden.

Konvignen Marinus, vergezeld van M^o. De Man en
Wouters, middelenans en koster in herkegelden, kwam de tijd
afhalen. Terzelfdertijd van oym diepbekeuden Por Indioer werd er nog een
brigadier der kanonniers beproven, en hoofdstudent van Senen -

Rechtig, Hatig ging de Lijkbeleg bekeuward onder het ge-
shal der trompetten.

Den 2 E. Peter Van Linden - redemptorist, hore - aabmoerenii der
brankardiers deed den dienst. Konvignen zat in 't koor gekneld.

De hoofdaabmoerenii der 1 DA. M. But zat in de zittingen rechts.
M. J. Haese, de aabmoerenii van Dr. Andress M. las z'n mis over
den dienst van een zijlkaar. Gabrijk waren ze opgekomen de R. d.
Aabmoerenii en Frankardiers om een laatste blijk te geve-
nen verkleefafheid van den goedin Broeder. De commandant
der batterij, de major, de dokter van 't regiment veldgeschut
met een ofwaardiging kanonniers waren ofte aanwezig.

Met dank aan André Maes

Mijn Eerste Kostuum als soldaat in 4-8-14
naam bij de soldaten Broeder Melis Br. Laudericus M

1914

=

1918

1916 ~~gekwest~~ gekwest

"Mijn Eerste Kostuum als soldaat in 4-8-14
naam bij de soldaten Broeder Melis Br. Laudericus M
1914 - 1918
1916 (krabbel) gekwest

van onze weproovende verwondering vreesden.

Godewijk Pontanud, werd geboren te Aerschot de 18 Novem-
van diep kristene ouders, van jong af, was zijn eenige wo-
gich toe te rijden aan de jaags, en 't Franke menschtou
16 jaren deed hij zijne intrede in de Congregatie der Br-
van O.L.V. van Lourdes te Oostacker bij Gent, en nam er 't
1907 onder de naam van Broeder Rembertus, deed u zijne plecke
geloften den 21 Juni 1909. - Na oproefende bedieningen
vinden wij hem tijdens den oorlog in 't Krantegennigen Ge-
te 't Houtzboezch Holland.

Niedeligenotlannde zichte en vermoerint, zijn grotel reeds gel-
mijnd hadden, beantwoordde hij grootmoedig aan den op-
van 't vaderland, en verliet hij Klostet en zichten om onge-
rijke gewonden ter hulp te smetten. Hij schiepte in van so-
en werd van daar uit op een onderwehtingskamp van Brankte
gestuurd. Op zijn aanraang werd hij kort daarop naar 't front-
Daar volbracht hij 6 maanden 't lastig en needdructkom-
van Brankardier, en menigmaal zag men hem overschroket
't vryandelijk ruur zijn gevallen miltkers ter hulp smetten. I

Enkele feiten beleeft door Eerw. Br. Laudericus (Br. Melis)
(Brankardier II B(ton), 7 com(nie), II carab, 6 divisie.)
gedurende: den oorlog van 1914 à 18
61 maanden soldatendienst
Binnen groepen den 4 Oogst 1914
en gedemobiliseerd den 21 Oogst 1919.
Na 4 jaar loopgraven leven en 9 maanden kamp in Beverloo.

Op 1 Augustus begint het verhaal van Broeder Melis, wanneer een telegram uit Oostacker toekomt dat mededeelt dat hij opgeroepen wordt. De volgende dag is de broeder reeds op weg, langs verschillende Vlaamse steden. Uiteindelijk kwam hij aan in het militair hospitaal waar hij een uitrusting kreeg, waarna hij opnieuw op weg ging en verschillende uithoeken van het land zag. Het tweede deel van zijn verslag vertelt de gebeurtenissen van de gevechten aan de Ijzer.

OPROEPING EN ZWERVERSLEVEN OF DE AFTOCHT.

1° Oogst 's avonds na het maal waren we op wandel in onze kloostertuin te Maaseyk. De lucht hing vol vredige kalmte, bij dien dreigende oorlogs avond. Br. Overste Cletus-N. deed ons opschrikken toen hij ons toeriep "Een telegram uit Oostakker, Br. Landricus op geroepen" 'k werd er koud van, maar enfin 't was zo laat, ik moest 's anderdaags vertrekken.

's Anderdaags om 6 uur was ik de baan op, 't afscheid was hard, maar de plicht riep me en moest gehoorzamen. In den trein zat ik moederziel alleen, en kon goed mijn gedachten laten gaan, aan huis en aan me zelf. Ik gaf me zelf moed, en rookte een smakelijk pijpken.

In Hasselt was het een drukte van belang, vaders en moeders, vrouwen en kinderen, broers en zusters en verloofden allen stonden op de kade om hun dierbaren vaarwel te zeggen. Trein voor Leuven, instappen.

Rap daarin en weg verder naar de plaats van ons bestemming. Onderweg, had een van die grote vaderlanders het hoge woord over de zwartrokken. Die moesten ze eens laten vechten, dat zou wat anders zijn dan geld schooien enz.;; enz.... 'k Zette me recht en vroeg hem op den man af: Menheer gaat ge ook uw land dienen, of zijn wij "Kloosterlingen" ook geen Belgen misschien? U zult later misschien blij zijn een zwartrok te hebben om u te helpen. Algemene instemming in het coupé, en Menheer zweeg verder tot in Leuven. Daar was hij al zover bekeert, dat hij me ook de hand kwam drukken en het beste toewensen.

Van Leuven naar Brussel en vandaar naar Gent, waar onzen trein 's avonds om 10 uur aankwam. 't Was me onmogelijk nog naar Oostakker te vertrekken. Ik stond te duppen over wat ik nu moest aanvagen, toer een heer op mij toeschoof en me uitnodigde te zijnent te komen overnachten, wat ik dan ook graag aannam. Daar die heer ook ter zelfde bestemming moest als ik, zijn we dan in de vroege morgen te samen vertrokken.

Hetgene bij madam en de twee kinderen ook nog wat tranen verwekten. Die bij zulk een afscheid toch altijd naar boven komen. Toen we buiten kwamen was ik toch een paar pakjes sigaretten rijker, dan toen ik met vijf frank den oorlog introk.

In de statie was het een zee van volk, toe we ons tot aan de trein gedruimt hadden, zag ik daarop ook nog Br. Gerlacus, die den zelfde kant uit moest als ik. In 't fort van Wilrijck waar we heen moesten, zagen we ook nog Br. BEA TUS, bijgenaamd Verneuzen, kwestie van zijn gevel.

In Antwerpen had ik dan het genoegen mijn eerste familie te ontmoeten, die ik na een paar minuten weer moest verlaten, na van Tante nog al gauw 20fr. gekregen te hebben, die ik dan later goed heb kunnen gebruiken.

De kloosterlingen, want 't was daar werkelijk een depot van dat ras, werden allen samen in een zaal ondergebracht, slapen: op strooi eten: trek uw plan en verder tijd doden met roken en slapen na twee dagen vermoeiend ~~roken~~. *Wijzen*

Om 6 uur was 't opstaan, seffen wat gēeten en dan met 39 anderen op weg, alover Mechelen, Brussel naar Namen. Daar aangekomen wist niemand waar naartoe, maar we waren rap ingespannen; en op rijden van vier ging het naar het militair hospitaal, waar we ons eerste uitrusting kregen n.l. verbandkastje met al de zaken die daar in thuis horen. Dan een auto op en weg waren we naar onbekende streken, tot ppeens er boven ons hoofd wat openkraakte dat ons even later al werkgelegenheid verschaftte. We waren nog naar even aan de gang met ons kunsten van ambulancier te tonen, toen we ons in aller haast moesten laten vallen voor een Duitserlieger, die van die zakje kwam smijten ^{die} ~~dit~~ vreeselijk lawijt maken. We lagen te schudden en te beven van schrik, maar dat duurde niet lang; en dan kwam het lachen los, met een dikke pater die geen weg wist met zijn buik. Na een tijdje ging het terug de auto's in en wij weg, tot ergens in de omgeving van

St-Truiden. Vandaar naar Kelin en verder op naar Lathiy. Arm volk was het daar maar in hun medelijden, eiers en koeken deelde ze toch nog van hun armoede. 't Kwam goed van pas want we zagen ze vliegen hoor. Vandaar ging het naar Tourines, waar we enkele uren mochten rusten. Na nog wat over de tegenkomsten van den dag geklapt te hebben, trokken we dan ook naar de dek kens. 's Anderdaags om 5 uur werden we er uit geblazen, ons wat gewassen en versterkt en weg waren we naar dodoigne, daar zouden we blijven tot verder orders. Rond Tienen was er slag aangang en dadelijk hadden we dan ook werk om voeten van aftrekkende soldaten te verbinden. Verder moesten we niets doen dan kijken naar de elende die te lezen stond op de gezichten van soldaten en vluchtelingen. At Was hard om zien. We braken terug op en kwamen na een uur gaans terug in Tourins, waar we sliepen in een school en ons te goed deden met de koeken en hesp die ons door dat goed volk gebracht werden. Na een verkwikkenden nacht, stonden we 's anderdaags op en na ons gewassen te hebben, gingen we ter kerke om onze Zondagsplicht te

vervullen. We waren nog maar goed de kerk binnen en daar begon den dans, opbussen en schrapncls vielen kort en dicht bij. Het was gauw gedaan met de H. Mis. Als we dan buiten kwamen en zagen we dat er een van die stukken ge vallen was achter de kerk. ^{ganste} Gange karavanen soldaten kwamen moe en aige- mat het dorp binnen gesukkeld, het lijden en den angst stonden op hun ge- zichten te lezen. Hunne commandant liet ze dan ook wat uitrusten, maar het duurde niet lang of ze moesten alles in den sterk laten, voor het naderende de gevaar der Duitse troepen.

Vandaar stpten we op naar St-Joris-Weert, soldaten en burgers 't liep allen door elkander. Verder ging het dan naar Beuven, dat ik voor de tweede maal aandeed, maar geheel anders dan enkele dagen te ~~voor~~¹⁷⁸⁸ en. Onze vlucht ging dan naar Eppegem bij Vilvoorde, waar we in allerhaast een vliegend hospitaal inrichtten om de gekwetsten te verzorgen en verder op te sturen. Daar heb ik een jongentje van 6 jaar verbonden, wiens been tot boven de knie vermorzeld was. Van Eppegem naar Zempst-Laar waar we in

de pastorie tenten opsloegen, verzorgen van gekwetsten en inpakken was het werk van enkele uren en dan verder op naar Opdorp bij Buggenhout waar we toch eest kunnen rusten hebben. En altijd verder ging den tocht alover Bornem (waar we bij de Brs, vlug wat gingen eten.) naar St-Niklaas vanwaar veel veel soldaten de vlucht namen over de grenzen. Alover Gent en Brugge waar we den trein namen, zo kwamen we via Oostende in Dixmide waar we 's nachts sliepen bij de paters Kapucienen, vanwaar we 's anderdaags den Yzer overtrokken naar Lampernisse, waar we dan den eersten stoot hebben afgewacht, die de Duitsers tegen de Yzerlinie ondernomen hebben. Zo eindigde het eerste deel van onze 4 jaar lange kruisweg, waarin we al een smaakje kregen van wat een oorlog voor een land betekent.

II Niets doen dan opneemen en weydragen tot-

EERSTE GEVECHTEN AAN DEN YZER.

Lampernisse, Perwijze, Oostkerke, Steenstrate, enz... enz... en gekomen

er veel Te Lampernisse in de kerk richten we ons eerste hospitaal in, om onze jongens gekwetste aan den Yzer, een eerste verzorging te geven in afwachting dat ze weder zouden worden weg gevoerd.

Ganze dagen moesten we gekwetsten gaan halen, dag naar Perwijze, dan weer naar Oostkerke, naar ginder naar daar enfin een beetje overal. Op zekeren dag plaatsten Franse Mariniers hun stukken vlak achter de kerk. We kroepen in een schuur om dekking te zoeken, en werkelijk 't duurde niet lang of het spel begon. Een obus recht op het huis neven ons alles naar beneden, bommen midden op straat. Wij daardoor om gekwetsten te halen ons bukkend en wegstekend telkens we zo een vals gefluit hoorde, en wat vonden we op het slagveld, soldaten armen enbenen ~~of~~ kogels in den buik in de borst enfin gekwetsten overal en tussenin nog meer doden. 't Was om van te gruwen, maar 't was oorlog en wat konden we niets meer of minder

dan ze zo goed mogelijk verzorgen en hun pijn stillen.

Een feitje van ommenselijk lijden wil ik hier toch aanhalen. In een huis hoorden we schreeuwen en huilen, we sprongen binnen en zagen daar een soldaat liggen den buik opengereten door een stuk schrapnel. Ik had nog juist den tijd om hem het kruiske van den doodstrijd te laten kussen en hem dan nog te horen stamelen "Ho moeder ik lijd" en daarmee was 't gedaan. De jongen was gestorven als een held.

Na een paar dagen werden we afgelost. Moe, ontreddert door het geschuifel van kogels en granaten. Het werd tijd dat we ons eens konden verversen zulle, hield zwaarden vuil in geen maand van ons lichaam gehad, kousen hard van 't zweet, vest vol bloed en slijk enfin een levende mestkar om zo te zeggen. We gingen daar ergens binnen om wat eten te vragen, maar we waren nog niet goed bezig toen er een obus ontplofte midden in de kerk. Deze was gevuld met Franse soldaten, veel doden en gekwetsten, voor ons veel wekk natuurlijk; we moesten niets doen dan opnemen en wegdragen ter-

wijl een almoezenier de gebeden der stervende bad. Hoeveel er van de 80 die binnen in de kerk waren overgebleven zijn heb ik nooit te weten gekomen. Maar dat er veel doden en gekwetsten waren dat is een feit.

Indeling bij de regimenten

1915, 1-1-15

Begin van ons grachten leven.

Na de rust werden we dan eindelijk ingedeelt bij het leger. Ik kwam bij de Grenadiers te recht. Eerst trokken we naar Oost-Vleteren om na drie dagen den sector van Steenstrate te gaan bezetten. We gingen daar eerst ons gerief halen, gingen met de dokter kennis maken en trokken naar Pypegaele een gehucht van voorgenoemde dorp. Aan de molen was van Lizerne was den eersten hulppost van Dr. Durvez en Aalmoezenier De Keurichij. De molen deed dienst als kijkpost en werd dan ook dikwijls beschoten. Wij moesten eerst de eerste linie in maar om ongelukken te voorkomen deden we dat in groepjes zo geraakte we op ons plaats van bestemming

98

6

Het was daar armtierig gesteld met abris en schuilplaatsen, Voor ons was den Yzef en achter ons den Yzerlee. De twee eerste dagen ging het goed; maar het was stilte voor de storm want den derde dag begon het spel om 9 uur en 't was een beschieting in regel, ge moogt er zeker van zijn. Hier en daar een gekwetste verzorgt, voor zoveel het ging. Rond de middag: was er geen houden meer aan, van beide kanten werd er geschoten dat de grond er van daverde. We legde ons allen plat op den grond en alles kwam op ons neer aarde, zakje hout enz... Opeen paar meters van ons kwam er een bom terecht in een groepje mannen, alles vloog daar de lucht in, beneen en armen stukken romp alles wat me maar denken kan, Wij op onze buik daar naartoe, maar wat was dat, we roken iets verdachts en als een weerlicht ging ons gedacht, ze schieten met gasbommen en instinkmatig namen we... geen gasmasker dat kenden we nog niet, maar wel een doekje in zeker vocht gedrenkt en bonden het voor ons gezicht. De ogen kwamen vol water staan

en in al die mizerie droegen we vele jongens weg naar den eerste hulp-
post, allen waren van de gas gepakt.

Toen we wat zaten te rusten kwam een zekere Louis
Van De Weghe ons een beetje gezelschap houden. Pas zaten we neder of een
^{obus}~~te~~ onplofte boven ons hoofd. Louis die eens ging kijken was juist bi
buiten toen een obus vlak achter hem ontplofte, seffens de slagader toe-
genepen een verband gelegd en weg met hen. Maar pas waren we weg of daar
kwam weer een van die beestjes achter ons, vlak op onzenabri; alles de
lucht in. Wanneer alles stil werd, gingen wij de baan op naar de molen
Daar aangekomen was Louis reeds aan 't sterven, de gebeden gelezen, ter-
wijl de jongen mijn hand vast in de zijne hield; zuchte nog eens Moeder,
smeet het hoofd achterover en was dood. In zijn zak vond ik volgend brie
je.

Beste Moeder,

Het is misschien de laatste maal dat ik U schrijf.
Ik bid voor U, vergeet mij ook niet, zijt niet ongerust, als ik mijn leven moet geven dan is het voor de goede zaak?

Ik zal blijde zijn als den oorlog gedaan is. Het is wreed zo te moeten sterven en helpen moorden. Ik hoop dat de goede God mij zal sparen, Ik be-
min U allen hartelijk en geen dag gaat voorbij of ik denk aan U.

Zeg aan mijn vrouw en kinderen dat ze goed zouden bidden voor vader, opdat hun vader zou mogen wederkeren om voor hen het brood te kunnen verdienen.

Beste moeder ik vraag een kruisken lieve vrouw en
brave kinderens bid voor uw vader die U omhelst.

Louis Van DE Weghe.

2-3-15.

=8*8=8=8=8=8=8=

=8*8=8=8=8=8=8=

Dixmuide -- Dodengang.

Van een houten huisje dat moest dienen om water te zuiveren, van Armand V. der Meus brugge en ik en van nog wat.

We lagen voor vier dagen in eerste linie, dicht bij den steenweg naar St-Jacobs cappele.

Het was besloten bij de majoor en zo hoger opdaar op die plaats moesten het komen. We vroegen ons allen af wat of welk; toen we 's anderdaags reeds wisten wat het zou zijn daar 5 mannen van de genie er mee vorden dag kwamen. Een machien om water te zuiveren. Toen twee dagen later alles af was, dachten we, dat we er boven op waren. Maar het duurde niet lang of de Duitser begonnen een beschieting in regel; waarvan het ening doel dat onnozel brakje was. Wanneer dat dat verdomt schieten gedaan was stonden we daar als ouderloze wezen + nog 5 gekwetsten gelukkig niet

Al te erg. De jongens verzorgt hebbend trokken Armand en ik met de grootste sukkeilaar op weg naar Audecappelle. Alf weg in den dodengang hoorden we een geschuifel. We lieten vallen wat viel en wij er bij, aarde en zakje kwamen op ons neer, ik stond recht... maar wat was dat, Armand bleef liggen zijn naam geroepen, geen antwoord kwamer uit, ik stond daar te draaien en te keren, toen twee brandaarders die daar ook kwamen me verder hielpen.

In één hulppost door een dokter onderzocht, verklaarde deze dat de jongen door de lucht verplaatsing bedweld was. Er stond mij dus niets anders te doen dan te wachten tot hij terug op zijn plooi kwam, waarna we naar onze stelling terug keerden. Bij ons mannen aangekomen vertelden we die grap, die toch anderen gevolgen zou kunnen gehad hebben. Tegen den middag kwamen ze met ons eten af, pas waren we gezeten of daar begonnen ze wederom. Kunnen ze nu ne mens verdienet gerust laten eten, dacht ik toen ... er een van die kastaars naar beneden kwam bezijden

onzen Abri. Des blessés vite"werdt er geroepen, en ik naar buiten, het eten nog in den mond. Op de plaats der ramp vlug de aarde weg gedaan en daar hoorden we een gekreun, gezocht, we vonden een gekwetste, van zohaast we hem aanraakten begon hij te huilen, zijn been was één wonde, de kleren er ingesplakt. We voerden hem naar den hulppost, waar den dokter hem verzorgde en zo den een na den ander. Doden in alle soorten houdingen, een met een stuk brood in de hand dat hij juist aan den mond bracht, een ander met opengegeten buik, wat véder twee onerkenbaren. Ze hadden dien dag weer dood en vernieling gezaait. Aalmoezenier Dujoudin las de gebeden der doden, we rolden ze in dekens en weg waren ze de helden. Eersté naar Oudecappelle en dan naar Alveringhem waar ze op den dodenakker werden bijgezet.

Zo verliiep een zwaren dag voor ons in dien gevaarlijke sector, en dat door een niettig ding dat moest dienen tot eenieders welzijn

Leeds- Engeland.

Den 1-8-16 zouden we dus in verlof gaan, Mart in
Trinque en ik. Wie die Martin was, hewel een piep jong ventje, een vrijwill-
liger die bij mij om godsdienstles kwam, en vriendschap had aangekweekt.
En hoe we samen in verlof gingen, dat kwam omdat mijn ouders die in
Engeland verbleven voor ons beiden een bewijs hadden opgestuurd dat ze
in Oachamoer verbleveh. Anders mochten we in Engeland niet binnen. We met
ons bewijs naar de com^{dant} en de zaak was in orde.

We vertrokken 's avonds met den trein in Adinkerke naar Duinkerke
vandaar ging het naar Kales waar we bleven vernachten? Eerst gaan eten in
de kantien en vandaar naar de bank om ons geld uit te wisselen. 's Morgens
om 7uur opstaan en eten en dan naar de boot die om 10uur vertrok.

We vaarden eerst langs de kust tot aan de Cap Griny en van daar in rechte
lijn naar Folkestone. We waren nog maar pas in zee of daar begon het schip
te dynen met het gevolg dat we bijna allen zeeziek werden. Martin had het

erg te pakken, ik leidde hem dan ook in openlucht. De jongen was bleek en kloeg van pijn aan de maag. Het was wel dat die overvaard niet lang duurde want na een paar uur kregen we de Engelse kust reeds in 't gezicht. Naarmate we dichterbij land kwamen beter ook Martin. Opeens zegde hij zo tegen mij "J'ai fain Fré die zaak was vlug opgelost. We waren nog maar pas aan wand of we moesten reeds beginnen eten. Toen die zaak afgelopen was trokken we naar de statie, om de trien nemen naar Londen. Goed in de kussens gezeten rookten we sigaretten tgt Martin in slaap viel om maar eerst in Londen wakker te worden. 't Had hem deugt gedaan. In Londen u weg vinden alleen zal moeilijk gaan, maar als ieder tot uw dienst is gaat dat wel zeervlug. We werden in den ondergrondse gestopt en tegen zoveel in 't uur ging het naar ST-Paneratius statie. Waar we nog 4uur in den trein te zitten hadden voor we op onze plaats van bestemming waren. Om 6uur 's avonds vertrokken we, onder de goede zorgen van een Engelse in Leeds veilig aan land zette

't Was tien uur van den avond als we daar aankwamen. Geen trein meer voor Oachamoor, dan maar in de stad gaan slapen. Toen een Engelsman op ons afkwam en vroeg of we nog verder moesten naar Oachamoór gaven we hem het advies waar we moesten zijn. Hij gaf ons te kennen hem het volgen en wij op stap door de stad. Toen we een eindje gegaan hadden, ging hij met ons een feestzaal binnen. Als we de zaal bimentraden, viel er seffens een stilte in, 't was juist of het opgemaakt spel was. En waarlijk gans van voor zat Madam Bolton met haar twee kinderen. Na de stilte begon men de Bra-
bonçone te spelen, waarna een ware ovatie los brak voor ons; moedige Belgische soldaten. Madam die zuiver Frans sprak begon seffens een gesprek met ons, waarin de kinderen altijd koddige en leuke gezegde of vragen tusschen smeten. Wanneer we naar huis reden begon mijn hart te jagen, want het was reeds lang geleden dat ik vader, moeder en andere familieleden had gezien. De begroeting was hartroerend en er werd dan ook van tijd tot tijd een traan van vreugde weggeveegt. Na nog veel verteld te hebben van

van ons leven aan het front, was de tijd gekomen om te gaan slapen. Pas lagen we onder de dekens of men kwam weer kijken of we niet te koud hadden, goed lagen en honderden attentie meer. We waren moe en dan ook gauw vertrokken. En of we geslapen hebben, tot 's anderdaags 's morgens 9 uur. Rap ons gewassen en dan naar de kerk want het was Zondag, dus eerst mis horen. Bij de zusters die daar verbleven hebben we dan eens goed gegeten, en na ze bedankt te hebben voor het goed onthaal zijn we dan naar Leeds gereden waar we te gast waren op een soldaten feest. Seffens waren we dan daar ingeburgerd en aan 't praten met Engelsen via eenx tolk, die voor mij Jony en voor Martin Edith noemde. Waarlijk die kinderen zorgde goed voor ons. Na wat muziek ~~was~~ had er een tombola plaats. Wij als vreemdeling en kregen een eerste kans. Ik had geluk want er viel mij een grote beer ten deel, die dan joviaal aan Jony schonk, die er erg content mee was.

En om zijn geluk uit te drukken kreeg ik permantig een ^{hand} dat het klonk
Daarna werd er een soupé opgedient, fijn hoor. En dan kwamen de geschenken
voor den dag. Wij voor ons part kregen sigaretten, pijp, tabak en oranjeapp
pels of dat welkom was zeg. Om II uur reden we naar huis, waar we niet teg
lang neer opbleven na zulk een drukke dag. 's Anderdaags in de voormiddag
gingen we de fabrieken bezoeken. De directeur was zeer vereerd en gaf ons
elk vier schillings. Na het diner gingen we rusten om daarna een turnfoest
bij te wonen in het park van het kasteel, hetgeen gepaart ging met een
tombola voor de Belgische kinderen die dar verbleven en ook het hunne
hadden bijgebracht om het feestje te doen lukken. Zo liep stilaan ons ver
lof ten einde. Den voorlaatsten dag werd dan besteed aan 't gereed maken
van pakken en valies. Ik kan U vertellen dat ze gevuld waren hoor. We waren
geladen als ezels. De dag van ons vertrek was pijnlijk moeilijker dan den
oorlog in gaan. Allen weenden, maar we hielden ons kloek, een handdruk, een
kus en een kruisken en weg waren we, zonder omkijken om onze tranen te

verdruken. Nu in Londen vernacht te hebben trokken we via Folkestone over zee naar Kales, vandaar naar Duinkerke; om dan seffehs weer in de tranchee terecht te komen. We konden dat leven moeilijk gewoon worden.

In 1916 ben ik dan nog eens terug geweest, maar alleen want Martin was er niet meer. Ik moest dan alles vertellen hoe het gekomen was en allen weenden over dien goede jongen waarvan ze allen hielden. Dan vertelde Madam hoe haar man in Yper gevallen was. Niet tegen staan de die stemming hebben we ons toch nog goed vermaakt.

==++==++==++==++==

HOE WE ALS BIJ MIRAKEL GERED WERDEN. *L. Obussee in onzen abis*

Van Aalmoezenier Mortier, zijn ordonans en ik. *Breder Molle*

De vierdaagse frontrust van Aalmoezenier Mortier was maar ellendig geweest. Schele hoofdpijn en ongesteldheid aan een stuk, niet bedziek maar sukkelziek. Enfin 't was maar zoals het weer, dat het bange vooruitzicht van een tweeden oorlogs winter. We maakten ons gereed om op te trekken

Toen we daar aankwamen werden we gawaarschuld, denabri niet te betrekken daar hij voortdurend beschoten werd. Daarmee zaten we geïnstalleerd in den beruchten sector van Dixmude. We zaten goed ingesloten en waren een goed mikpunt voor den niets ontziende vijand, rechts hadden we de loopbrug voor de voorposten, links dat vervloekt kot van de T.S.F. en achter ons een schone voorraad munitie. Onvermijdelijk moesten een groot deel van mislukte schoten op ons gebouwtje afkomen. Ergens anders gaan schuilen ging ook al niet, dus stond er ons niets anders te doen dan binnen te kruipen, wilden we den nacht niet buiten doorbrengen. Aalmoezenier Mortier stond te duppen of hij binnen ging, kroop dan binnen, Gust zijn ordonans was van 't zelfde gedacht en ik was blij van gezelschap te mogen houden, 't was kwestie van tenrusten ziet U.

En hier laat ik den Aalmoezenier Mortier zelf aan het woord om die historie te vertellen: Ik plaatste de H.Olie, zo ik het nog goed voorheb, op de credence, een houten bankje goed vastgenageld aan het

beschot van ons bolwerk, dat op ongeveer 100 m. van den Her Oberijzer te loeren lag. Daarop stond een waskom en legde mijn zaklamp neven, dit om bij nachtelijk gevaar het ding onmiddellijk bij de hand te hebben. Om het te grijpen had ik maar mij hand uit te steken van uit mijn alkoof dat aan de rechterkant van mijn kabien opgesteld stond. Ik sliep in de bovenste lade, Gust mijn ordonans in de onderste en Br. Melis (Br. Landricus M.) in het alkoof lings van het koorbankje. Den Braven Broeder vlijde zich neer op den vloer, het hoofd op zijn ransel die onder de credence lag. We deden een kaars branden om de ratten te verjagen (Een onbeschaamd ras, dat aan 't front woekerde te koste van het brood van een heldhaftige landverdediger)

Ik trok mijn schoenen uit gereed om te gaan slapen toen ik eensklaps een aardig idee kreeg: "Gust hebt ge nog nagels"

"Kleine of grote menheer" - "Alle gelijk" - " 't Is maar dat 'k geen g
groten en he" - "Geef maar op en eèn hamer"

112

En 'k sloeg twee nagels op manshoogte boven mijn bed. 4K Haalde mijn paternoster uit en hing hem in de vorm van een hart aan de nagels, Maria's rozenkrans tussen ons en de vijand, 't was de eerste maal dat ik zulks aan 't front deed. Ik drukte daarna de bedoeling uit, O. L. Vrouw zal ons helpen. Een kruis als avondgebed en dan ongedrukte ukekens. Weldra waren we aalledrie in een diepe slaap verzonken. We waren goed vertrokken, toen al met eens een bons, een aardschok en geroep... Alverdwaasd toekijkend zie ik den Broeder rechtspringen star kijkend en dan weer neervallen, Hij was nat. *den ons boven het hoofd van den broeder slyden steken en niet ontstopte,*

Ik riep "Och heer, Gust de broeder is dood. De vuurpijlen brachten het nodige licht in onzen schuilhoek. En zonder mij te bedenken spring ik uit mijn bed en op mijn kousen door nat en slijk sleur ik hem naar den hulp-post van de dokters. Gust kwam achterna gelopen. Men plaatste Br. Melis op een stoel, waar hij bedwelmd en sidderend zat te beven. Ze onderzochten hem goed, en vonden een klein wonden aan het hoofd en een buil. Maar hoe

en van waar kwam dat die natte kleren was water, dien bons en die wonde
 aan het hoofd. Toen hij bij kwam kon hij zich zelf niet verklaren. We dan-
 kten den heer dat alles zo goed was afgelopen. Na de kamte afgewachte te
 hebben trokken Gust en ik op verkenning uit. Zouden we ons misgerief nog
 kunnen redden uiteen waarschiijnlijk stukgeschotenabri. Maar hoe verscho-
 en wij, toen we zagen dat hij er nog stond. Toen we binnen keken, ging er
 in ons een licht op, de vijand moest ons hok ergens geraakt hebben, door
 den schok is het koorbankje losgeraakt en op het hoofd van den slapende
 Broeder gevallen. We herstelde zo goed het ging, en voelden ons gerust
 voor enkele uren. We zouden dan ook nog wat doorslapen. Rond den middag
 was ik met mijn braven helper aan 't noemalen toen 't spel herbegon.
 - Gust jong we moeten ons wegpakken" zeide den overmoegnier ebortier ij
 - "We hebben nog den tijd" meende Gust en ging vroot met malen. in sten
 - "Mogelijk, maar liever 10 minuten te vroeg dan 1 second te laat" meende
 ik. Wacht Menheer" zei Gust " 't is te gevaarlijk de volgende is voor ons

Hoor, daar is hij"Opeens een slag en een rookwolk, 't was al poer dat we roken. "Dag Gust"riep ik en weg was de man, Gust die het nu ook geraadzaam vond het veld te ruimen, liet zijn eten in brand en volgde mij. Geen vijf minuten later kwam er een obus midden in denabri. Ze ontplofte niet. Wanneer we na den regen gingen kijken vonden we alles ongedeert. Wat niet belette dat we hadden dood geweest zo Gust en ik er moeten blijven zitten. *den obus was om in denabri zichtbaar bij lag op den grond*

En zo hebben Br. Melis, Gust en ik ons behoud te danken aan dien rozenkrans die daar aan een schutsel was opgehangen. *en niet afgevallen was,*

Zo gebeurde het ook eens dat Broeder enik op een vooruit geschoven stelling een gekwetste moesten gaan verzorgen, op 324 meter van den Duitse post. Na hem verzorgt te hebben brachten we hem naar een eerste hulppost. Waar de dokter zijn dood moest vast stellen, hij was onder weg bezweken.

Tot daar Pater Kortier S. J. Broeder Melis Brankowdier, en Gust zijn
overlevans Hoe dikwijls hebben we niet in zo 'n gevaar gezeten.

==++==++==++==++==

=+==+==+==+==+==+==

VOOR EEN TWEEDE MAAL

ALS BIJ MIRAKEL GERED.

Steenstraete - Boesinghe 1916 - 17.

Bevel: een gekwetste gaan halen in vooruit geschoven post, bij klaarlichten dag.

We trokken dan op met een dokter, de Aalmoezenier en 4 brandiers waaronder ik.

Het was na een woeligen nacht, die gevuld geweest was met gevechten tussen kleine afdeling. Enkele van onze jongens waren achter gebleven. We hadden reeds enkele gekwetsten van beide kampen verzorgd, toen we aan de Steenbeek kwamen; over de beek was een versterkten onderstand der Duitsers. Als we bezig waren kwam er een officier kijken en vroeg wat we daar te doen hadden. De dokter wedervoer dat we gekwetsten verzorgden. ~~S.~~

Seffens hadden we beziens van die grijze mannen. Ik ging verder en vond in een obusput een Duitser liggen, kermend van de pijn, hij was gekwetst van een granaat. 'k Verzorgden hem en toen ik gedaan had, kwam de dokter eens kijken. Zonder we het bemerkte, haalde hij een revolver te voorschijn en vuurde, gelukkig niemand gekwetst. We stonden als versteven van schrik wat zou er nu gebeuren. Seffens waren de duitser buiten met mitraliezen en begonnen onbarmhartig langs de grond te schieten. Rap als de wind lieten we ons vallen. Enfin er zat niets anders op dan te wachten tot het donkerde, om dan van de nacht gebruik te maken de eerste linie te bereiken.

Iedereen waande ons dood, maar gelukkig was er weer wat tussen gekomen. Toen de commandant alles vernomen had, seinde hij naar de kolonel die seffen de 150st batarij, opdracht gaf denabri plat te leggen. Drie uur aan een stuk hebben ze dan betaling van schulden gekregen, niets schotef er nog over. Nadien zagen we hoe ze dan zelf hun gekwetsten aan 't weghalen waren

Van ons zes man was er niemand gekwetst. Ge moet niet vragen hoe ik daar gebeden heb, O. L. Vrouw had mij andermaal gespaard.

+++++

VOOR EEN TWEDE MAAL

LICHT GEKNETST.

Dixmude - Alveringhem. 1917.

Onze 8 dagen frontrust was voorbij. Even voor 6 uur stonden we in rang om in Ist lijn te gaan in den gevreesden sector van Dixmude dicht bij den verwensten bloemmolen. .

Aan den Ist Post gekomen, riep Leut. Bossuroy diegenen die naar den voorpost moesten gaan. Sergeant Schilst, 2 soldaten en ik als brancardier. We stapten dus voorop, half weg Oudecappelle en Kaeskerke sloegen we in en namen den dodengang. Begon al donker te worden toen we in de Ist linie kwamen, maar we moesten nog weder den Yzer over, dan over putten en pinneksdraad om dan eindelijk in de voorpost terecht te komen

De mannen afgelost, ons geïnstalleerd en dan wat gebeden.

Het was rond middernacht toen we een pijpje opstaken, en wat stonden te praten. De sergeant ging eens kijken of alles in orde was en kwam weer binnen. We waren absoluut niet gerust, 't was veel te stil in dien sector. Toen opeens ik weet niet hoe, maar een slag een davering denabri die instorte en ik en mijn makers er onder. At Was al solfer en poer dat ik rook. Ik zag of hoorde nies meer en pijn aan me borst van het gewicht dat op mij lag, ik kon me niet bewegen, hoelang ik daar zo gelegen heb weet ik ook niet. Enfin, eindelijk voelde ik een verlichting. Ze waren bezig alles boven mijn hoofd aan 't wegruimen. Toen ik er vanonder kwam kon ik op mijn benen niet staan van de pijn. De dokter legde mij plat en onderzocht mij. Geen inwendige kneuzingen werden waar genomen enkel

~~de~~^{de 20m}
~~schrammen~~^{en}
Bossuroy kwamen me geluk wensen en zegde al lachend Br. Melis jong, gij hebt ook altijd alle geluk. Toen ze buiten waren hoorde ik hun nog zegga

dat Sergeant Schilst dood was.

's Anderdaags was ik, weer te been, ze wilden mij naar Veure doen, waartegen ik dan ook geprotesteerd heb; met het gevolg dat ik mocht blijven;

We hebben zo dikwijls gekwetsten gehaald, zonder dat er iets gebeurde, tot op dien keer dat er geschoten werd.

==++++++==

HET BEVRIJDINGS OFFENSIEF.

Vorbereiding:

We konden goed opmaken dat er wat bezonders op gang was.

De gradees deden niets anders dan roddlopen en nagaan of alles in orde was. 8 dagen voor den strijd begon, deed de commandant inspectie over ons goed dat we moesten hebben, we moesten hebben al hetgene ik U op volgend lijstje schrijf:

- a) 2 hemden. b) 3 zakdoeken. c) 2 paar schoenen. d) dekend. e) I bache.
- f) I gourde. g) veldfles. h) I pak biscuten en ander eetwaren. Verder

nog ons verbandkastje en brancard. Daags voor de slag ontvingen we nog elk I brood en een halve fles wijn. De Brancardiers moesten om banden en flesjes en de soldaten werden ruim voorzien van kogels en granaten. Den dag van het offensief stonden we in Boeshinge. Velen waren zat om hun schik wat weg te krijgen zeker. Aan de "Hoeve Rudolf" moesten we onze plaats innemen en dan dat wachten tot het sein gegeven werd, het duurde en bleef duren. Intussen bad ik en dacht aan mijn ouders en familie.

Eindelijk begon de onmiddellijke voorbereiding, honderden kannons braakten dood en vernieling uit op de vijandelijke linies; We zagen in den geest die panniek, de doden en gekwetsten en veel ander zaken meer. Ik moest nog eenmaal bij dokter Demayer komen die me nog enkele instructies gaf en dan kon ik gaan. Nog 3 uur en dan, dan er op of er onder voor een van beiden dat beesten leven had nu al lang gnoeg gedurt. Rond 11u.30 dus een '30 voor de slag kwam ik bij de soldaten. Hier en daar een

praatje geslagen en zo kwam ik bij Bernard. Een goed soldaat? maar een jongen die reeds een hele tijd zijn plichten niet meer volbracht. Hij sprak mij aan en zei "Broeder, ik geloof niet dat ik ooit levend uit den slag kom" En gaf mij toen zijn portefuille om ze aan zijn moeder te bezorgen. Niettegenstaande ik ook in gevaar was nam ik die toch aan. Ik zette hem toen aan goed te biechten, wat hij dan ook gedaan heeft. Tien minuten later was de jongen reeds dood een obus had hem verrast.

De slag begint:

Om twaalf uur op middernacht werd in eens de ganse frontlijn verlicht door rode fusees. Dat was het teken van den aanval. Het leek wel of de Duisers verast waren, want er werd weinig of niets geantwoord. Het sein weer klonk en de onzen gingen vooruit, 't was juist of de wereld verging. Ontploffingen, voor en achter U, links en rechts, 't was soms of u hart stil stond van schrik.

Om 5 uur bevel om aan te vallen en den dans begon. We trokken de steenbeek over naar Langemarck toe, hier moesten we halt houden omdat de kanoniers in eigen volk begonnen te schieten en dan ging het wederom vooruit, alle schuilhoeken werden onderzocht. Er waren er al enkele gekuist toen ze aan een abri kwamen die hardnekkig door 8 soldaten werd verdedigt, mitrailleuze vuur was het waarop we vergast werden. Nauwelijks hadden onze mannen het gezien of ze stormden er op los, een kort gevecht met de bagonet op het geweer en daarna kwamen ze buiten met 4 overgeblevenen 4 lagen er aaneengeregen binnen in den abri. Wat verder kwamen er vijf op ons toegelopen de handen in de lucht al; roepende "kamarad, nicht schossen". Wat verder weeral twee die van geen overgeven wilde weten, weer eenkort gevecht, gevloek en getier, een Duïtser kwam buiten gelopen en schoot een B. Adjudant neer, het duurde geen second of hij lag zelf neergeveld. Daarna gingen we kijken, afgrijselijk wat we zagen I

Duitsers dood en é'n gekwetst + 2 dode Belgen. Ik heb de soldaat dan verzorgd en weggeleid, tot dankbare herinnering schonk hij mij zijn brieven-tas. Er waren ook goede kerels onder. Het werd vroeg donker op dien novembervond, 't regende en de wegen waren echte modderpoelen. We kwamen over de hoogte van ~~de~~ ^{parochiekerk} ~~kerk~~ tot aan de hoogte van Oost-Nieuwkerke, waar we de nacht doorgebracht hebben onder de blooten hemel.

Tweede dag. 's Anderdaags zagen we enkele Duitsers de baan naar Oostkerk Nieuwkerken onder vuur nemen. 'n Telefontje en ...boem, boem... boem 't duurde niet lang of den boel was daar ook opgevouwen. Mannen ten aanval. Officierien met blanken sabel voorop, de compagnie daarachter, en wij aan 't staartje om mannen die bleven liggen te verzorgen en te helpen. Wat verder werd er een stoomtram geladen met materiaal voor 't front aangevallen, Twee Duitsers aangehouden en een derde een Belgise Machinist was overgelukkig weer eens Belgise soldaten te zien. Honger kregen we en daarom trokken we de huizen binnen op zoek achter eten. We vonden al

niet veel meer dan wat wortelen en rapen want alles hadden die mannen meegenomen. We moesten dus van uit de lucht bevoorraad worden bij middel van vliegmachienen.

in Runsbeke Hij begonnen de Duitsers een beetje meer weerstand te bieden. Het zware geschut van hen nam het dorp onder vuur. In dat dorp heb ik twee mensen aangetroffen, een kleine jongen en een oude vrouw. Beiden waren de vrienden van de soldaten. Rond de middag trokken we verder naar Runsbeke. Heel voorzichtig trokken we vooruit, huis voor huis onderzoekend. Tegen den avond werd er weer halt gemaakt, we maakten ons gereed om weer buiten te slapen, toen opeens vanachter een haag op ons geschoten werd. Voorzichtig die mannen omsingelt en vernietigt. Terwijl we nu toch bezig waren, konden we evenwel nog wat voortdoen. Achter een volgend werden het kasteel en het dorp bestormt, intussen tijd was er nog wat voorgevallen. Soldaat Verhaert werd gedood door 3 Duitsers die in een hinderlaag lagen. 'k Nam hem op en droeg hem een huis binnen. Hij kloeg van dorst en gaf hem

wat wijn. De jongen was te vreden. Wanneer zijn einde naderde liet ik hem het kruisje van de goede dood kussen. Zo is Verhaert dan gestorven, terwijl hij met zijn handen de mijne omkleemde. Hij was nog maar pas dood, toen Luitenant Bercas binnen kwam, gekwetst een kogel in zijn been. Seffens een verband gelegd hem maar den auto geleid en de oorlog was voor hem ook gedaan. Intussen was het dorp van de Duitsers gezuiverd, maar ook de burgers waren gevlucht. Dan hebben we maar geslapen in de leegstaande huizen, betgeen toch beter was dan buiten.

Derde dag. 's Anderdaags 's morgens rukten we op tot aan Iseghem aan de Leie werden we tegengehouden, daar de brugen de lucht in vloog en de Duitsers ons van den overkant onder vuur namen. De onzen schoten met geweld tegen en het duurde dan ook niet lang of ze moesten den aftocht blazen. Toen rukte de genietroepen aan om een noodbrug te leggen wat hun goed gelukte. Maar, pas waren we op de brug of daar werden we beschoten door een posté die tot dan toen gezwegen had. We waren verrast, we lieten ons af

allen in het water vallen en hielden ons vast aan de brug. Een is er verdronken, al de anderen kwamen er van af met een nat pak, wat in November ook wat zeggen wil. We bleven op den oever liggen tot 2 uur, terwijl onze kannonnen de streek schoon vaagden. Wanneer we in Iseghem binnen kwamen was er geen spoor van Duitsers meer. We waren blij te mogen uitrusten, van onze 180 man sterke compagnie bleven er maar 25 meer over. De commandant kreeg de tranen in de ogen. Even buiten dat stadje kwam er een oude vrouw vragen of ik geen zeker Dierikx Leon kenden bij de tweede carbiniers de eerste sergeant kon meer licht brengen en wist te vertellen dat de jongen gesneuveld was aan "Hoeve Rudolf" samen met Bernard De Connink. Na de oude vrouw en een kleine jongen, zijn jongentje van 8 jaar, dat nu volledig wees was getroost te hebben moesten we verder op. Ik ben dan wat gaan rusten bij Br. Narcisus zijn thuis op weg naar Meulebeke.

Hier hebben we een van de droevigste zaken tegengekomen van ons frontleven. Wanneer de Duitsers over Meulebeke achter uitgeslagen

van ons frontleven. Wanneer de Duitsers over Meulebeke achter uitgeslagen waren, hielden ze de steenweg op Tielt bezet. Wij lagen voor een huis in de gracht de vijand aan den overkant. Een onzer zekere René Van Overmaet zag zijn huis, waar misschien nog zijn vrouw en twee kinders verbleven. In zijn overgrote vreugde dacht de man aan geen gevaar, voor we hem konden tegenhouden, was hij de gracht uitgesprongen, den steenweg overgeholt en recht naar de deur. Hij greep de klink vast en was tewege de deur te openen toen hij omvergeschoten werd. In mijn vuur sprong ik ook bijna weg om hem te helpen, gelukkig trokken ze me omver want de kogels kwamen reeds over de gracht gevlogen. Daarna heb ik dan een vaandel genomen en ben zo de straat over gekropen tot bij de gekwetste, nam hem op en droeg hem binnen. Eerst hem verzorgd en dan gaan ^{weken} ~~aan~~ of ik niemand vond. Eerst niets. Terug bij René gelopen, die opende de ogen en zegde, Broeder ik sterf, ademde diep en was dood. Nog eens gaan zoeken, ik hoorde beweging in de kelder en riep, "Hier zijn Belgen" gestommel op de trap en

daar kwam een vrouw met twee kinderen boven. Juist kwam de commandant binnen, die vroeg hoe de gekwetste het stelde. Ik moest hem melden dat hij dood was. We haalde zijn papieren uit zijn zak en las ze voor. Bij het uitspreken van den naam, liet de vrouw een scheeuw en viel in bezwijming. We hadden haar man bij haar binnen gebracht. De oorlog had weêr twee wezen en een troosteloze moeder meer gemaakt. We brachten haar in de kamer en lieten haar alleen bij het lijk. Ontroerende ogenblikken hebben we daar meegemaakt. 's Avonds werd er ons medegedeelt dat we afgelost werden. 's Nachts om II uur zijn de Fransen dan gekomen. We zijn dan bij de burgers gaan slapen. Die brave mensen wisten niet wat gedaan om ons goed te ontvangen, hun laatste weggestopt eten haalden ze voor ons voor den dag.

Vierde dag. De glorierijk intocht te Brugge.

Om 8u. 's morgens werden we te Meulebeke uit het bed geblazen.

Om 9u. aantreden en inspectie van de kolonel. De man bezag ons met wee-

moedige doeh fiere blikken.

In korte woorden drukte hij zijn tevredenheid en zijn droefheid uit. Hij was fier zó een regiment te mogen commandeeren. Hij loofde ons plichtbesef gedurende de 4 jaren tranchee en nu binst den slag. Hij salueerde ons en het regiment trok af naar Dixmude. Vandaar trokken we naar Houthulst en Klercken waar we dan vernacht hebben.

Vijfde dag. 's morgens kregen we dan koffie en wat nat brood. Dan trokken we op naar Thourhout. Eerst rust, wat vroolijk muziek en daarna schouwing door de kolonel. Overal waar we kwamen werden we met vreugdekreten en hoera gerorpen onthaalt. Om 5 uur 's avonds kwamen we in Brugge aan. Na ons in marsgorde gezet te hebben, trokken we de stad binnen. De straten zagen zwart van 't volk, alle huizen waren bevlagt en op alle soorten manieren gaf men uiting van zijn vreugde. Op de grote markt werd de Brabançone gespeeld, daarna hadden we vrijaf. Seffens werden de soldaten langs alle kanten bestormt, federeen wilde er een hebben.

Ik kan U zeggen dat we nogal vertroetelt werden.eerste Sergeant Vergingnon,Armand V.Der Mensbrugge en ik waren te gast bij een madam. De meid moest alles kuisen,schoenen,kleren,alles kreeg een beurt.Good gegeten en dan met een van haar kinderen ~~waren~~ waren we aan 't vertellen.We hadden 2 dagen rust en den derden dag om 8 uur moesten we vertrekken.Øp de markt moesten we de groot brøgen aan Generaal Bubuick, de generaal van ons divizie.Van Brugge trokken we naar Gent en Aalst.

Wapenstilstand: Opmarsch naar de Rijn.

In Aalst hebben we dan van de gelegenheid gebruik gemaakt, om bij de Broeders een Bezoek te brengen,en er eens goed te eten.Na onze wederwaardigheden te hebben vertelt,zijn we onskantonoment gaan opzoeken.'s Anderdaags om 8 uur waren we op weg naar Assche,over Groot Bijgaarden trokken we naar Ternat.Daar de carbinier een Brusselse regiment was werden we door de bevolking geestdriftig ontvangen.Met moeite geraakten we tot aan het Noordstatie.Hier gingen we uiteen om ons slaapgelegen-

heid op te zoeken. Deze maal werden we opgenomen door een madam, moeder van 4 kinderen. We maakten het ons daar zo gemakkelijk mogelijk. Na avondmaalt te hebben zijn we dan aan 't vertellen gegaan. Om 11 uur kregen we allen vaak, toen we juist dachten te gaan slapen kwam de commandant binnen, met de orders van de volgende dag.

's Anderdaags om 8uur zijn we dan opgestaan, hebben ons eten gehaald en hebben dan, rond negen uur onze compagnie terug gezocht. Madam was koptent en wij niet minder, na haar wel duizend maal bedankt te hebben, zijn we na een vermoeiende mars van 4 uren, gelogeerd werdeh in het klooster der paters Jezuieten. Den eersten avond, toen ik me stond vervelen aan de poort, kwamen drie jongens me uitnodigen den avond bij hun door te brengen. Na lang pramen, ben ik dan toch mee opgestapt en 'k heb het mij niet beklagd. Na een eersten avond kwamen ze me elken avond halen. Na 5 dagen zijn we dan met den trein alover Diest,

Luik naar de-Rijn Dusseldorf gereden, waar we de wacht aan de Rijn

De volgende pagina is erg moeilijk leesbaar. Hieronder volgt een transcriptie van pagina 23.

“...begonnen zijn. Hier werden we niet op gejuich onthaald. We moesten daar den ganse dag binnen blijven behalve, 's avonds tussen 5 en 6 uur. Maar nergens geen tegemoetkoming te bespeuren. We waren dan ook altijd gewapend. Moesten we iest kopen dan moesten we dan maar in de kantien doen. Na een maand verblijf werden al de brancardiers naar Beverloo geroepen. Daar werden we in een zaal van zieken geplaatst. Vieselijk werkje was dat, maar weer eens harde plicht. Ik was seffens bevriend met Dokter Ramet. 's Avonds gingen Mr. en Md., ik en de vier kinderen dan maar eens wandelen om den tijd te passeeren. Veel werd er dan vertelt, over ons leven in de loopgrachten en ons werk in 't kamp.

Alle soorten van zieken werden daar verzorgd en 't is dan niet te verwonderen dat er soms 4 of 5 per nacht stierven.

Hard was daar onze dagtaak, van 's avonds tot 's middags in de zaal en dan gaan slapen om 's avonds weer te herbeginnen.

Ik heb dan ook van de gelegenheid gebruik gemaakt om 14 dagen naar Maaseyck te gaan uitrusten.

Ik werd gedemobiliseerd den 21 Oogst 1919, ben dus enkele dagen meer dan 5 jaar soldaat geweest. Een en zestig maanden lang gestreden in en uitwendig, teen vijand en vrienden, want ge moet maar bij soldaten zijn om het leven langs alle kanten te leren kennen.

Na 8 dagen vacantie, ben ik dan weer naar Oost-akker gekomen, om mijn plaats onder de Brs. v. Onze Lieve Vrouw v. Lourdes terug in te nemen.

Dit zijn in 't kort enkele feiten uit den wereld-oorlog 1914-18, zoals ik ze beleefd en meegemaakt heb.

Edgard Melis

Broeder Laudericus M”

begonnen zijn. Hier werden we niet op gejuich onthaald. We moesten daar den ganse dag binnen blijven behalve, 's avonds tussen 5 en 6 uur. Maar nergens geen tegemoetkoming te bespeuren. We waren dan ook altijd gewapend. Moesten we iest kopen dan moesten we dan maar in de kantien doen. Na een maand verblijf werden al de brancardiers naar Beverloo geroepen.

Daar werden we in een zaal van zieken geplaatst. Vieselijk werkje was dat, maar weer eens harde plicht. Ik was seffens bevriend met Dokter Ramet. 's Avonds gingen Mr. en Md. ik en de vier kinderen dan maar eens wandelen om den tijd te passeeren. Veel werd er dan vertelt, over ons leven in de loopgrachten en ons werk in 't kamp.

Alle soorten van zieken werden daar verzorgd en 't is dan niet te verwonderen dat er soms 4 of 5 per nacht stierven.

Hard was daar onze dagtaak, van 's avonds tot 's middags in de zaal en dan gaan slapen, om 's avonds weer te herbeginnen.

Ik heb dan ook van de gelegenheid gebruik gemaakt om 14 dagen naar Maasseyck te gaan uitrusten.

Ik werd gdemobiliseerd den 21 Doozt. 1919, ben dus enkele dagen meer dan 4 maanden soldaat geweest. Ben en zestig maanden lang gestreden in en uitwendig, tegen vijand en vrienden, want ge moet maar bij soldaten zijn om het leven langs alle kanten te leren kennen.

Na 8 dagen vacantie, ben ik dan weer naar Oostakker gekomen, om mijn plaats onder de Brs. v. Onze Lieve Vrouw v. Bourdes terug in te nemen.

Dit zijn in 't kort enkele feiten uit den wereldoorlog 1914 - 18, zoals ik ze beleefd en meegemaakt heb.

Edgard Melis.
Broeder Lanckerius 46

Na de getypte tekst volgt nog een handgeschreven nota bene, die hierna getranscribeerd werd.

“NB

... was wel eens brave soldaten die geheel teneergedrukt, waren na 3 jaren oorlog, bij mij kwam “ ’t is droevig hé broeder al 3 jaren, al weg van lieve vrouw en kinderen wat zal er van hen gebeuren bij den vijand ... God” en weende, ik trooste hem en zeide “moed houden Frans, we zijn allebei in ’t gevaar. O L Vrouw zal u beschermen en ons allebei na den oorlog na huis laten gaan”, ik gaf hem een Medalie van ’t schapelier die hij tot op ’t einde gedragen heeft. Ik gaf hem de raad dikwijls bij de aalmoezenier te gaan en ons Heer ontvangen gelijk hij gedaan heeft. Maar ’t noodlot wilde het anders, in patrouillie ’s nachts met Duitschen in gevecht geraakt, zwaar gekwetst, riepen ze mij “broeder Melis, Frans zwaar gekwetst, rap.” Ik spoede rap over de lijn. Hij lag uitgestrekt al roepend “Moeder, vrouwke en kinderen.” Weende. Ik hield mij sterk en toch tranen kwamen in mijn ogen, we droegen hem weg om de hulppost bij dokter Dumortier en aalmoezenier Dugardijn. Eerst akte van berouw verwekt en den aalmoezenier en ik zijn hand nemende zeide “hier broeder mijn portefeuille”. Daarna draaide hij zich om en met gebroken oogen zeide hij “O L Vrouwke, help mij”. Hij was dood. Een doodbrave huisvader. Den aalmoezenier en ik lazen nog de deprofuncties. De Commandant zeide tegen ons “een goed soldaat”. Met de krop in de keel draaide hij zich om en ging. Wij droegen hem weg na oude capelle. De hulppost roode kruis, een laatste kruiske en wij gingen weer naar de loopgraven, naar ons werk. Droevig werk. Hij badt ook alle dagen zijn 3 weesgegroetjes.
RIP”

... van de ...
... van de ...
... van de ...

N. 7.

100 was met twee brave soldaten die geheel toegelukkig,
naar na 3 jaren oorlog, bij mij kwam, 't is armoedig
broeder al 3 jaren, al weg van twee vrouwen en kinderen
wat gaf er van hen gebreken bij den sonyomol oek god.
en wende, ik trooste hem en zeide moedkonden frans
we zijn allebei in 't gevaar. O Trouwe gaf u beschermen
en ons allebei na den oorlog na huns laten gaan
ik gaf hem een Medaille van 't schapeker die hij tot
op 't einde gedragen heeft, ik gaf hem de raad oekwijls
bij den aalmogier te gaan, en omse twee ontvangens
gelijk hij geolam heeft, maar 't voordelet wilde het
ander, in patronillie 't nachts met duitcher in
gerecht geraakt, waan geknust vieren ze mij
broeder hebis frans ywaar geknust rap, ik
spede rap over de lijn hij lag uitgestrekt al wpend
Moeder Trouwe en kinderen wende, ik hield mij sterk
en toepanen kwamen in mijn oer, we droegen
hem weg aan de hulppost, bij dokter omgastier en
aalmogier dragardijn eerst akte van berouwen
verroekt en den aalmogier en ik zijn hand nemende
zide het broeder mijn protebenille byanna draaide
hij sich om en met gebroten oogen zide hij na O Trouwe
help mij, hij was dood een doorbraave knimader
den aalmogier en ik zagen wij de desprofunderiale
Commandant zide tegen ons een goed vldaat met de
Kroon in de keel draaide hij sich om en ging ons dweigen
hem weg na ondecapelle de hulppost wook ~~hij~~ een laatste knikke
en mij zingen ~~naar~~ naar de loopgraven naar ons merk
droeg over, hij bradt ook alle dagen zijn 3 mesg gnetjes,

135

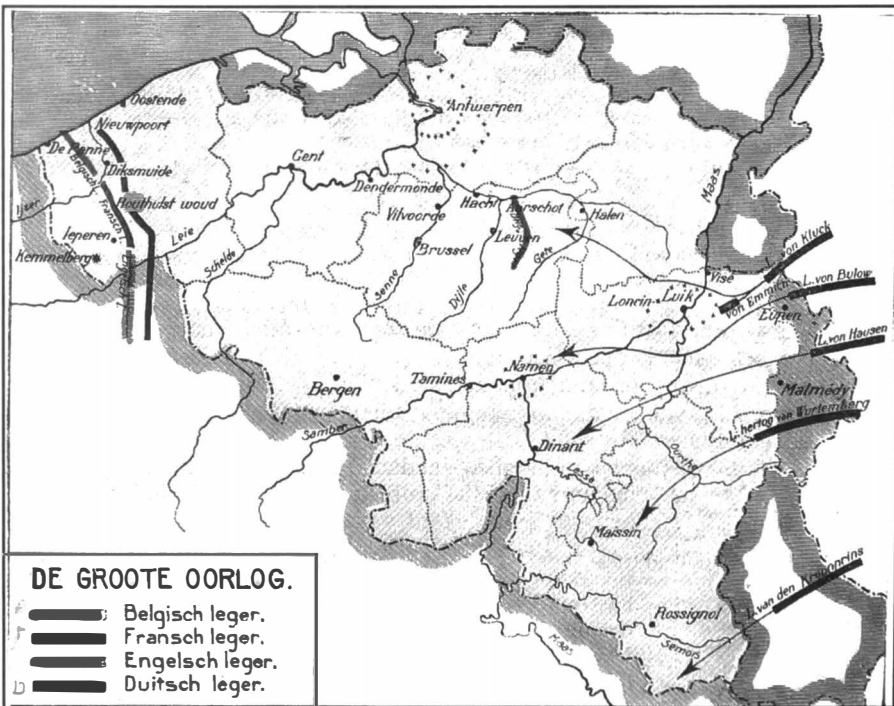
...
...
...

Het document bevat ook verschillende afbeeldingen.

“Koning Albert in de loopgraven”

136

“Om Frankrijk, zijn vijand, vlug te bereiken eischte Duitsland voor zijn legers vrijen doortocht door België.”

De soldaten moesten hun geliefden vaak voor een lange tijd missen

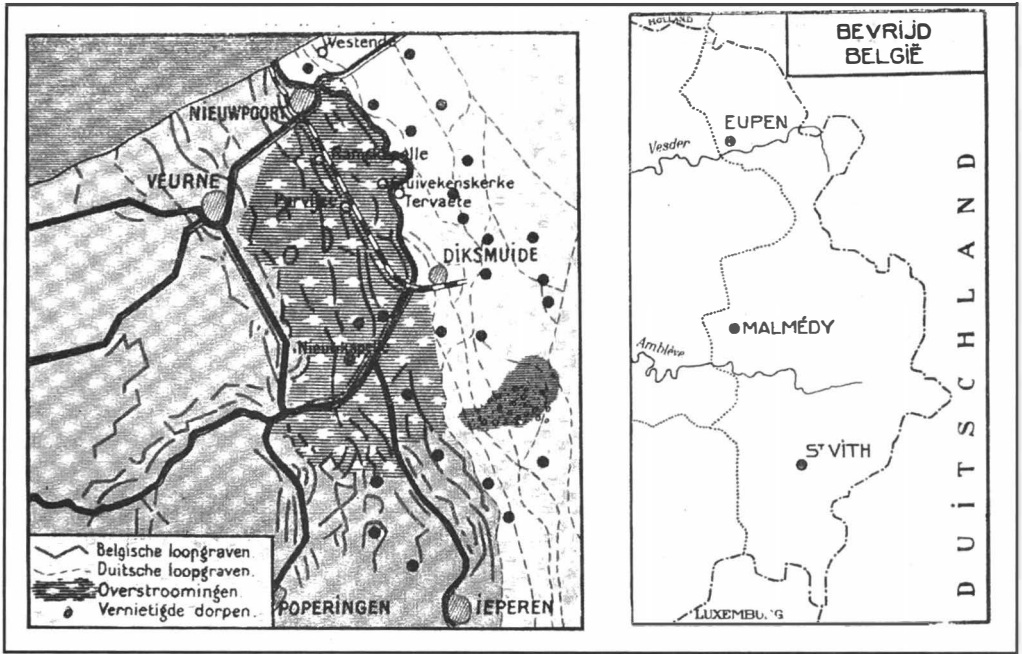

“De heldhaftige wacht aan den Ijzer”

Onder deze afbeelding werd het volgende genoteerd:

“Pater Mortier ging naar de Major Houweerts om een abri voor hem. De Major antwoorde “doet de soldaten uit hun schuilplaats weg en, en gebruikt gij hem.” “Dat doet ik niet” zeide den aalmoezenier. “Mortier, de soldaten moeten hun rust hebben.” Zo gebeurde het als de overheid egoïst zijn en voor hun eigen zorgen.”

Pater Mortier ging naar de Major Houweerts om een abri voor hem, de Major antwoorde doet de soldaten uit hun schuilplaats weg, en en gebruikt gij hem, dat doet ik niet zeide den aalmoezenier Mortier, de soldaten moeten hun rust hebben, zoo gebeurde het als de overheid egoïst zijn en voor hun eigen zorgen,

“De laatste brok vaderland.

Vier jaar lang hielden onze soldaten den heiligen wacht aan den Ijzer.
 Het is van daar dat zij in 1918 voor den bevrijdingsaanval oprukten.

De Vrede van Versailles schonk België de kantons van Eupen,
 Malmédý en St-Vith.

De soldaat die sterft

Jan D'Haese
(Aalst 1922 – Gent 2005)

Nog maar kort geleden heeft hij “De boer die Sterft” van Karel van de Woestijne gelezen. Wreed schoon vond hij het. En hoe vreemd toch: nu ligt hij zelf te sterven. Niet in de voutekamer, waar de reuk hangt van zurig zweet, maar in een half stukgeschoten kot, ergens verloren aan het front. Ja, die voutekamer. Dat kent hij. Bij een boer van kennis werd hij daar dikwijls ontvangen. Het waren twee trapkes op, in den halven donkeren. Ach voutekamer, voutekamer, voute, gewelf...

140 Ben ik nu zot, denkt hij, of begin ik reeds te ijlen. Gaat mijn verstand weg? Vervloekt. Dat mag niet. Die paar uren die ik te leven heb, wil ik nog kunnen denken. Dat mogen ze mij niet afnemen.

Hij zou het willen uitschreeuwen, maar durft niet. Met die granaatscherven in zijn buik, zal het alleen maar pijn doen, ontzettende pijn. Een schot, scherven van een granaat in buik of longen, dat heeft hij altijd het meest gevreesd. Nu is het zo ver.

Voorzichtig tast hij naar het verband, heel traag en heel behoedzaam, want elke beweging doet hem zeer. Zelfs het denken doet bijna pijn. Het bloed is reeds in dikke klonters op het linnen gestold. Niets aan te doen. Of toch nog? Zolang er leven is, blijft er hoop. Kul natuurlijk. Soldaat is hij en geen kind. Het einde moet hij moedig onder ogen zien. MOED, nog zo'n woord uit de boeken. Wie is er nu eigenlijk moedig aan het front? Als hij den eersten keer in het vuur zat, moest hij gedurig pissen en kakte bijna in zijn broek. Moed, goed voor de gazetten...

Granaatscherven in den buik: een smeerlapperij van eerste goesting. En zelfs nu, ondanks de tergende, wrede pijn laten de luizen hem niet met rust. Dat noemt men nu sterven gelijk een luizigen hond. Wie had het durven denken? Daarvoor moet hij drie jaar universiteit gedaan hebben!

Stukken granaat in den buik. Jules, zijn vriend, heeft het ook gehad, maar

nog erger. De darmen hingen er uit en terwijl hij ze opnieuw op hun plaats trachtte te duwen, vroeg hij een sigaret. Misschien was dat moed, den zo zeer besproken moed.

Och ze weten het immers niet, de labbekakkers en profiteurs. Ze zitten thuis achter de stoof en vechten niet. Woekeren kunnen ze, geld, BLOEDGELD verdienen. Het wordt zwart voor zijn ogen. Zwart, kleur van de dood. Een lijkwagen met zwart en zilver en de doeken over de baar, in de kerk. Niet eens een heldhaftige begrafenis zal hij hebben, met soldaten die de kist dragen en de vlag er over.

Ah dien buik... Vervloekt, en hij heeft dezen morgen nog gegeten, hoewel hij wist dat er een aanval te verwachten was. Ze hebben er anders genoeg over gesproken. Met een buikschot zijt ge verloren, indien ge pas gegeten hebt. Natuurlijk heeft hij niet willen luisteren naar goeden raad. Koppig gelijk een muilezel. Nu ligt hij hier. De erwtjes smaakten anders niet slecht. Nu zou hij geen eten meer willen, alleen drinken.

Dorst, DORST. Zijn tong is gelijk een stuk leer. Een leren tong. Sedert hij soldaat is begrijpt hij dat. Dorst, honger, kou, regen, modder, al die woorden hebben hun speciale betekenis. Ze staan met hoofdletters in de soldatenvocabulaire.

Dien buik toch... Natuurlijk wilden ze hem niets te drinken geven. Verboden, met een stuk granaat in de darmen. Reddeloos verloren. Gegeten juist voor de verwonding. Merde alors...

Eigenlijk gelooft hij niet, dat hij moet sterven. Het kan immers niet. Nog zo jong. Hij heeft niets bereikt van al zijn dromen. Onvervulde verlangens genoeg, maar daarbij is het gebeven. HET KAN NIET! Dat dit zinnetje nu gedurig voor zijn ogen moet dansen:

“Gevallen op het veld van eer.”

Op het veld van eer. Ha ha ha... Oei, wat doet het lachen pijn. Waarom moet een mens nu een buik hebben? Wat is dat een buik? Een rotting waarin granaatscherven en kogels verloren vliegen. Alleen gemaakt om soldaten te pesten en te laten creveren. Een buik uit aarde, dat zou het ideaal zijn. De eerste mens werd immers uit aarde geschapen. In zo'n buik kon een stuk ijzer vliegen. Men zou het er eenvoudigweg uitnemen en er een nieuwe brok klei bijsteken. Een simpele operatie en het spel zou gelopen zijn. En nu?

Aai dien buik... Dien rotbuik... Karel van de Woestijne was een groot schrijver. Zijn boer stierf op een bed in de voutekamer. Hij ligt te creveren op een busseel stro in een kapotgeschoten kot, zonder ruiten, wijl de wind naar binnen zeurt ...

Het regent heel stillekes. Beter gezegd het zevent een beetje." Toe regen, haast u wat. Grootte druppels moeten er komen, in mijn gloeiend gezicht, op mijn lederen tong. Oh regen, heerlijke, zalige regen, ik bid, ik smEEK u?"

Natuurlijk komt er weer niets van. Vervloekte rotregen.

Nog een paar uur te leven misschien en geen dokter, geen brancardier.

De dokter heeft hij zien liggen, met de hersenen uit den kop en de brancardiERS? Dood, gekwetst; de rest bezig andere gekwetsten uit de hel te sleuren, kwetsten die kunnen genezen! Oh genezen: de zónne weerzien, de bloemen, Brussel, een bal, vrouwen, moeder...

Zou Anita dien laatsten brief gekregen hebben. Hopelijk zal het niet den ALLERlaatsten zijn. The last but not the least. Zij is echter nog jong en komt er wel overheen. Er zijn tenslotte nog andere mannen. Het doet wel pijn daaraan te denken, doch bijlange niet zo erg als zijn buik, zijn rotbuik. Och, hij kan het haar niet kwalijk nemen, als ze een anderen neemt. Om een gestorven lief kan men niet eeuwig treuren en rouw dragen. Dat hij daar nu zo mild over oordeelt. Jaja, wie veel afziet, vergeeft gemakkelijker. Het klinkt anders goed: gevallen op het veld van eer. Maar ze zien hem niet liggen lijk een schurftigen hond, vol luizen, vol modder en bloed, in dit verdomde kot, in dit scheefgezakte mormel van een huis, in het van godvergeten land. Als dit het veld van eer is?

Anita. Een lief kind, inderdaad. Erg lief. Vijf jaar kent hij haar reeds. Een hele tijd eigenlijk, een heel stuk mensenleven. Boven haar bed hangt een masker, het dodenmasker van l'Inconnue de la Seine. Dat herinnert hij zich. Het leven is wel een paar centen waard, vooral als men vreest het te gaan verliezen. Met dien buik... Maar nee toch. Ze zijn zot! Ze vangen!

Natuurlijk blijft hij leven. Wie sterft als hij drieëntwintig jaar is. Alleen dwazen willen zo vroeg den dood ingaan. Hij niet. Vastklampen moet hij zich, met beide handen aan het leven. OH LEVEN!

En wat zou moeder zeggen? Ze is waarschijnlijk nog een beetje grijzer geworden van de zorgen en de onrust om hem. Oh moederken. Wat een zoetheid haar naam uit te spreken. Het smaakt nog beter dan water.

Wil het nu niet harder gaan regenen? Hoe dikwijls hebben ze den regen vervloekt, wanneer ze dagenlang mestnat waren, verzopen in de modder.

Nu wil het niet regenen. Altijd omgekeerd, wanneer het soldaten betreft. Liever een burger zijn. Leve de burgers dus, de snertburgertjes...

En dien buik... Kunnen ze dien niet wegnemen? Hij zal leven zonder buik. Een hoofd, een borstkas, een beetje heupen, armen en benen, dat is tenslotte meer dan genoeg en origineel tegelijk. Bijna om in een barak op de kermis te gaan staan: RIK DEBAERE, DE MAN ZONDER BUIK, komt en ziet, enig in de wereld.

O buik en zo'n dorst... Leer en bitterheid. Heeft hij ook gal en edik gedronken? Is hij de goede moordenaar? Waar is het plaatje met I.N.R.I. Vergeten natuurlijk. Korporaal haal mij het plaatje met I.N.R.I. Wat, verstaat gij mij niet? Snertvent natuurlijk die korporaal, denkt weer ergens iets op den kop te tikken: een lekker hoentje, of eieren.

De boer van Karel van de Woestijne, die stierf ook. Dat iemand over stervende mensen schrijft, aler hij zelf voor den dood staat. Die boer, hij wou iets zeggen, maar kon niets meer zeggen, want hij was dood. Hoe zal hij er uitzien als hij dood is? Vreselijk lelijk. Het kan niet anders: zit dik onder de modder en een baard van een week. Coiffeur, scheer dezen frontsoldaat even en nadien friction, met Eau de Cologne. Of nee, nee, wacht even, scheer liever wat zeem aan zijn baard, zodat hij eindelijk gelooft dat hij niet zal sterven. Allo, Karel van de Woestijne. Hier Riek Debaere. Zeg man, waar blijven die ogen, oren, smaak, reuk en al die andere gekke dingen uit dat verhaal van dien stervenden boer. Het wordt tijd dat ze mij een bezoek brengen, want het is bijna zo ver. Zet er wat spoed achter. In dezen tijd van modern verkeer moet dat sneller gaan. Laat ze den sneltrein nemen of een vliegtuig, liefst een raketvliegtuig.

Maar dien buik... De boer had niet zulke pijn. Hij stierf zachtekes, gelijk een boer, dicht bij zijn grond, op zijn voutekamer. Ja, Karel van de Woestijne is ook dood, maar hij leeft voort, onsterfelijk in zijn werk, 'même à travers la mort encore'. Waar komt dat vandaan? Ah, hij weet het. Dat staat op het graf van Verhaeren, aan de Schelde, te Sint-Amands. Daar heeft hij nog gezwommen, juist aan den bocht. Piet, een schoolkameraad, was uit die streek. Oh Schelde, Oh Schelde, machtige, prachtige vloed, wees gegroet. Hoe zou het nu zijn, met een meisje in zijn arm langs den dijk, ergens aan de kanten van Bornem. Zot natuurlijk zo'n gedacht wanneer men bijna het hoekje om is.

En niets te drinken en pijn, pijn...

Wat zal er van hem overblijven? Niet veel. Enkele portretten thuis, de woorden van familie, vrienden en kennissen en moeder: "Onze Rik, toen hij nog klein was, onze Rik den laatsten keer met verlof." En tranen en misbaar...

Ai dien buik... De mof die hem dat gelapt heeft, moesten ze levend villen en er peper op strooien. Wie schiet nu een granaat zo, dat de stukken in iemands buik terechtkomen. Nauwelijks te geloven dat een mens zoveel bloed in zijn lijf heeft waarom zijn de mensen geen robots? Er mankeert iets in het

mechanisme en men steekt er een nieuwe veer in. Tout court. Het spel marcheert opnieuw. Nee, spijtig genoeg is hij geen robot. Dat voelt hij aan zijn buik. Bovendien kan hij denken, denken...

Komt er nu toch niemand? Laten ze hem nu werkelijk gelijk een beest creveren? Ai dien buik. Ze schieten nog altijd. Dat zijn die vervloekte granaatwerpers weer. Mitrailleuruses ook en dat, dat zijn onze tanks. Allee jongens, geeft ze er van langs. Doet er voor mij ook een schep bij.

Is hij nu een optimist. Feitelijk moet hij sterven en heeft geen schrik. Of is dat de koorts? Sterven, het hart dat stil valt. Allee toe met uwen flauwen zever. Houd uw bakkes toe. Ze zijn zot. En toch,... dien buik...

DIEN VERVLOEKTEN BUIK.

Als er nog een rechtvaardige God bestaat, kan hij dat niet toelaten. Al lang heeft hij niet meer gebeden en nu wil hij het ook niet doen. Bid dan om niet te moeten sterven, dat is muilentrekkerij. Juist zoals de mensen die nooit naar de kerk gaan, doch als ze een ziekte opdoen graan bewegen. En toch is het wreed te moeten denken dat de dood op uw schouders zit, gelijk een kermisaap. Sterven: nooit geen pinten meer drinken met de vrienden. Frans die zulke schone nu es schildert, Frits met zijn tedere landschappen en Achiël den artist op zijn viool. Speel die Tzigane van Ravel nog eens?

144

Natuurlijk is hij aan het doorslaan. Eigenaardig wat enkele stukken ijzer kunnen teweeg brengen. Het kot rammelt. De moffen schieten terug. Nondedju. Kunnen ze een mens nog niet eens gerust laten sterven? Straks vliegt den helen boel in frut en hij erbij. Requiescat in pace. Ze kennen immers niets van bijbel en ritueel. Het zijn juist zo'n ongelovige honden als de Musulmannen ten tijde der Kruistochten. Maar ze zullen eveneens op hun donder krijgen.

Dien godverschen buik toch... En niets te zuipen. Hij vraagt niet veel. Eén druppelken maar. O geen champagne, maar vulgair water, grachtwater, water uit de goot, uit een plas. Het is hem al gelijk.

Een buikwonde is een rotzaak. Wat zou er eigenlijk getroffen zijn? De darmen, de ingewanden, de maag? Kijken of voelen durft hij niet. Hij waagt zich niet eens het verband met al dat bloed te betasten. Zijn EIGEN BLOED.

Hij wil niet sterven. Hoort ge, HIJ WIL NIET! Daarvoor is hij te jong. Moord zou men dat moeten noemen, misdad. O Barbaren, Is God werkelijk barmhartig, hem zoo te laten afzien, zoo te moeten creveren.

Bloederig schuim staat op zijn lippen, terwijl zijn ogen, wijd open, wild flakkeren. Met schorre stem klaagt en lastert hij. Heel zijn wezen komt in opstand: een mengsel van hoop en wanhoop, van deemoed en razernij, van bittere

ironie en berusting. Opstand tegen den dood. Gevecht om een klein stukje, terwijl het grote gevecht daarbuiten wordt voortgezet.

Zijn buik doet zo'n pijn. Onder zijn buik heeft hij geen gevoel meer. Bezit hij nog wel benen? Het zal wel. Als hij zijn hoofd met grote inspanning een klein stukje opheft, ziet hij den tip van zijn schoen. Gerustgesteld, maar totaal uitgeput zinkt hij opnieuw neer. Hij heeft nog benen. Ondertussen davert het kot, alsof het gaat instorten.

En die dingen, die mensgeworden zintuigen van Karel van de Woestijne's boer zijn nog niet aangekomen. Ik heb nooit mijnen wel gehad, zei de boer. Of toch? Maar hij is geen boer. Hij draagt den naam van soldaat-soldat-soldier. Wat is een soldaat? Een beest dat veel moet afzien, geheel gesteld om te lijden. Dat brengt hem de catechismusles van Paster Mintenaar zaliger in gedachten. Het was een gelukkige tijd.

Zwemmen in zijn bloten flikker en stekelbaarsjes vangen, den bal van de meisjes wegnemen. Tiens, daar was Susanneken bij, zijn eerste liefde. Hij heeft haar ontmoet, wanneer ook weer? Met Kerstdag natuurlijk. Twee kinderen had ze. Het jongste was nog een dutske van enkele maanden. Helemaal rood was ze geworden, toen hij haar een hand had gegeven. Dag Susanne, hoe gaat het? Dag Rik, goed, merci.

Och god, dien buik... Zal het dan nooit eens ophouden? Oh de verdoemde loeders. En geen water, geen druppel, zelfs geen beetje regen meer. Waarom komt er nu niemand? Zijn ze dan allemaal dood? Nee, want er wordt nog over en weer geschoten. Zou er nog iets aan te doen zijn? Stom dat hij vanmorgen moest eten voor een aanval. Muilezel, driedubbele zot. Uw eigen schuld. Wat zou het heerlijk zijn in een hospitaal, dokters en verpleegsters in witte kleren en een bed, weg van dien strobussel. Misschien gaat het allemaal beter voorbij dan hij denkt. Robert heeft beloofd hem te komen halen, maar het duurt zo lang, zo lang... Moest er aan Robert iets overkomen zijn, het ware erger. De man heeft drie kinderen. Tenslotte is hij zelf vrijgezel, al zou hij graag kinderen willen hebben later, zo twee, drie. Anita is er eveneens zot van.

Hoe kunnen ze een mens zo martelen, hem zo laten verrekken? Ach ze kunnen toch niet komen. Iedere man is van voren nodig. Hij heeft Georges dien keer ook zes uren moeten laten liggen. Dat was de grootste smeerlapperij die hij ooit meemaakte. Hij hoort Georges nu nog altijd schreeuwen. En hij moest er van dromen. Nochtans hij is niet week. Velen heeft hij er weten kapot gaan. Maar het is ijselijk een kameraad te zien sterven en niets te kunnen doen.

Met hem gaat het nu juist gelijk. Eigenaardig hoe iemand zijn eigen lot van te voren tegenkomt. En dien buik, dien verdomden, vervloekten gruwelijken buik en die tong van leer, nee van hout, bitter, walgelijk hout.

Hoe zei die Engelse koning dat ook weer? My kingdom for a horse. Nee man, my kingdom for a cup of water.

Wat is dat nu weer? Zijn gedachten vliegen weg. Ze fladderen lijk vogels die in hun wiek getroffen werden, lijk aangeschoten vliegtuigen. Blijft toch hier verzamelen. Hoort ge dan de clairons niet blazen?

Bezwijmt hij, of is dat het einde? Nee het einde niet, HET EINDE NIET. Er is steeds hoop, ook als men granaatscherven in den buik heeft. Scherven wegnemen. Basta. Dokter, neem de scherven weg. Bevel natuurlijk.

Karel van de Woestijne was een groot schrijver en hij schreef over den dood, precies of hij er alles van wist. Wat zou hij geschreven hebben moest hij nu hier liggen, in zijn plaats met granaatscherven in den buik? Helemaal anders toch als van dien boer die sterft. Helemaal anders, daar kan men zeker van zijn. Een soldaat sterft immers niet gelijk een boer.

Zover is het nog niet, HIJ WIL NIET. Hoe dikwijls heeft hij het nu al herhaald? Laat ze lullen, allemaal. Zijn buik opereren en water, dat is voldoende. Kom nu maar gauw, want het stro is ook al kleverig van het bloed. Aai dien buik...

Zijn moeder is een goede vrouw, een modelmoeder en Anita is lief. Ze wil kinderen hebben, een stuk of drie. Hij ook, kinderen die schreeuwen en zingen met hoge stemmetjes. Hij ziet mensen. Dat daar is Frans en in die wazige witte plek zit Achiel. O moeder toch, uw kind is op den dool...

Hoe zei van de Woestijne dat ook weer. Het klonk ongeveer als: En de boer wou nog iets zeggen en hij deed zijn mond open, zijn groten, zwarten mond. Maar hij kon niets meer zeggen, want hij was dood.

VASTENAVOND IN OORLOGSTIJD

Luc Devriese

Revueliedjes ten tonele gebracht door het Van Crombrughe's Genootschap, Gent 1916

Oorlogsverhalen handelen meestal over het wedervaren van soldaten. Maar ook de gewone burger had het zwaar te verduren. Bij ons ging het er tijdens wereldoorlog I nog veel erger aan toe dan in nummer II. Vooral tegen het einde van die oorlog, in de jaren '17 en '18 begon het te nijpen. In een stad als Gent kwamen vlees, boter, zelfs margarine, eieren, aardappelen in veel huizen en huisjes halverwege 1917 helemaal niet meer op tafel. Voedselhulp vanuit Spanje, Nederland en vooral de Verenigde Staten bleek totaal onvoldoende om de nood te lenigen. Het werd de voorlopig laatste hongersnood uit onze geschiedenis. De bevolkingsstatistieken tonen dat onweerlegbaar aan. Voor wat Gent betreft: in de eerste oorlogsjaren bleef het sterftcijfer ongeveer stabiel. In 1917, nog voor het uitbarsten van de Spaanse griep, steeg het met ongeveer een derde, in het laatste oorlogsjaar met de helft.

In het voorjaar van 1916 had niemand enig idee van dergelijke extreme miserie, kon niemand dat zelfs maar vermoeden. Maar het zat er wel aan te komen. Daarvan getuigen de bitterzoete teksten van de vastenavondrevue opgevoerd in 1916 door het Van Crombrugge's Genootschap. Door een gelukkig toeval bleef het tekstboekje van de revue bewaard en kwam een kopie via schenking terecht in het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis Maurits Gysseling (DSMG) in het Sint-Amandsbergse begijnhof. Daar werd het ondergebracht in de collectie 'Vliegende Bladen Gent' in de reeks 'Volksleven - Carnaval'.

De auteurs van de teksten bleven anoniem. Het waren zonder twijfel talentvolle lui, met een vinger aan de pols en het hart op de tong. Zoals het hoort bij goeie revueschrijvers.

Hiernavolgend een korte inleiding over het fenomeen revue en een bondige ontleding van de thema's, samen met de publicatie van de teksten.

Een revue

De zeer succesvolle revues uit die jaren speelden graag in op de actualiteit. Dat lezen we in het mooi geïllustreerde boek van Evelien Jonckheere: *Kijklust en sensatiezucht. Een geschiedenis van revue en variété*, verschenen in 2009. Het kon er dolkomisch, zacht of fel satirisch aan toe gaan. Dikwijls werden de teksten afwisselend door een man en een vrouw gebracht, gecombineerd met dansjes, koorzang en instrumentale nummertjes. Wanneer alom bekende evergreens en circusacts aan de gelegenheidsteksten toegevoegd werden, bracht men erg gevarieerde spektakels ten tonele: letterlijk variété. Succes verzekerd. Het publiek was er dol op.

Naast de grote professionele theaters, zoals de Nieuwe Cirk in Gent, dikwijls met eigen, min of meer vast, per seizoen wisselend gezelschap, waren er in de steden tal van verenigingen in de weer om bij speciale gelegenheden een dergelijk spektakel op te voeren. Meestal gebeurde dat met eigen volk, min of meer talentvolle amateurs, aangevuld met, of geregisseerd door een beroepskracht.

In Gent was het Van Crombrughe's Genootschap, als een van de best draaiende verenigingen, (onder andere) actief in toneelspel en revues. Deze vereniging, opgericht in 1857 en genoemd naar de populaire liberaal-orangistische burgemeester Joseph van Crombrughe (1770 - 1842), was van liberale signatuur. Ze stelde zich, als socio-culturele mantelorganisatie, vooral de bevordering van het officieel onderwijs tot doel. Ze kende haar grootste bloei omstreeks 1870 en beschikte over heel wat middelen. Daarvan getuigt nu nog het enkele jaren geleden mooi gerestaureerde café, annex vergaderplaats en toneelzaal aan de Gentse Huidevetterskaai.

Dat het Genootschap van liberale huize was, helpt de keuze van Vastenavond voor een revuespektakel verklaren. Carnaval werd verketterd op de kansels. Een preek tegen de verderfelijke er van was een jaarlijks verplicht nummertje voor de pastoors. Er moest dan ook vurig gebeden worden voor het zieleheil van de vierders. Deze verdedigers van de goede zeden vonden wat onverwachte medestanders in de socialisten. In Gent poogden met name Edward Anseele en zijn adjudanten aan volksverheffing te doen en daarin was er geen plaats voor al of niet grove verkleedpartijen, 'plat' vertier en nog minder voor alcoholmisbruik.

Een kijkje in de teksten

In de revue gedateerd 5 maart 1916 kwamen ook actualiteiten aan bod die niets met de oorlog te maken hadden. Zo bijvoorbeeld de leerplicht tot 14 jaar, nog niet lang geleden ingevoerd. De straatjeugd deed zijn beklag dat het uit was met de kwajongensstreken. Dat was pas erg. Oordeel zelf:

E'n katse hingen w' aan de belle,
led'rien kwam uit bij al 't gekrijsch.
Maar nu die komen z' ons kwellen. bis
Mee da verplichtend onderwijs. bis.

Enkele mooie types werden deskundig aangepakt en .. ingepakt: de sporters, de dikke visser, de duivenmelker ... De typische carnvalliedjes ontbreken evenmin. Maar de grote finale die ermee gestoffeerd is, vangt aan met: In dees bange, beroerde tijden... Het leeuwendeel van de teksten heeft inderdaad te maken met de oorlog. Speciaal deze halen we hier even voor het voetlicht. We kappen ze in stukjes en geven er een commentaartje bij, want veel teksten zijn voor de hedendaagse lezer niet zomaar te begrijpen.

Carnaval is vanouds de wereld op zijn kop en 'het' moment om machtigen hun 'sijssse' (saus) te geven, meestal vette 'sijssse'. Maar in 1916 bleven de machtigen noodgedwongen helemaal buiten schot. Kritiek geven op de bezetter, kon niet. Zelfs de Kerk, traditioneel de schietschijf van de liberale carnvallisten in die tijd, bleef ongemoeid. De woekeraars, speculanten, de foefelende bakker, de 'arme' melkboer... mochten het ontgelden.

Niet toevallig ving de vastenavondrevue in 1916 aan met voedselhistories: een klacht van die 'arme' melkboer, waarmee niemand meelijden heeft, en een liefdesverklaring aan (blijkbaar) een nieuwigheid: gecondenseerde melk, lait condensé:

Ja mijn duuze,

Mee heur ruuze,

Es ne schat!

In dezelfde lijn lag het liedje over het brood. Met dat dagelijks brood kon het helemaal verkeerd lopen:

G'hêt diene jan verdomme,

Nen bakker van vroeg 't huis,

Hij hield de fijne blomme

Verkocht in 't bruid zijn gruis!

De 'Amerikaansche winkel' speelde een belangrijke rol in de bevoorrading. De Amerikanen waren de 'poor Belgians' te hulp gesprongen. Winkels met goederen van overzee werden geopend om de oorlogswoekeer wat binnen de perken te houden.

Maar men wist het maar of dra

Uit Amerika,

Zond men mij aldra

Met waar 't meest behoeft' aan was,

En het woek'ren minderde alras.

Winkels der voorzienigheid

Die liefdadigheid,

Op'richt met beleid,

't Volk beminde 't huis aldra

Van Amerika.

150

Een ander initiatief om de ergste nood te lenigen, dat het revuegezelschap graag een duwtje in de rug gaf, was het halfkluitjeswerk. Een halve kluit was een muntstukje van 5 centiem. Vóór WO II kocht men met een halve kluit een pint bier, met een kluit 'nen dreupel'.

Geeft wekelijksch uw duitje,

Is 't ook klein.

Is 't maar een half kluitse

'k Zal er tevreden mee zijn.

'k Gaar ze dan allen bijeenen

't l's mijn werk

Dan veel armoe kan 'k leenen

Is het sterk

Mijn halfkluiteswerk !

Hetzelfde gold voor Het Groen Kruis en het zenden van postpakketten naar de krijgsgevangen landgenoten in Duitsland. Het Groen Kruis was voor de burgerbevolking de tegenhanger van wat het Rood Kruis was voor (uitsluitend) soldaten en krijgsgevangenen. Het werd bemand door vrijwilligers en zorgde vanaf 1915 in de eerste plaats voor voedsel. Tussen maart 1917 en februari 1919 werden 25 miljoen eetmalen verstrekt. Dit houdt in dat 17% van de Gentse bevolking door het Groen Kruis gevoed werd.

De toon van onze revue wordt heel serieus:

Waar steeds feller prangen de zorgen,

Waar de nood maar steeds hoger klimt,

Waar men angst heeft voor den morgen

't Hongerspook reeds grijnst en grimt!

Dáár van d'aard' o goed bedeeden

Wacht een taak zoo schoon als groot!

Geeft een deel van uwe weelden

Helpt uw broers in nood !

Wat ook niet mocht ontbreken is het oorlogsgeld. Dat vraagt wel een woordje uitleg. Er groeide wantrouwen tegenover de bankbiljetten en men haastte zich eind juli - begin augustus 1914 naar de Nationale Bank om de biljetten in te ruilen tegen muntstukken. De vijf frankstukken en de zilveren pasmunt verdwenen uit de omloop. Men begon ze immers op te potten omwille van hun metaalwaarde. Hiervoor bracht de Nationale Bank in 1914 inderhaast vervaardigde biljetten van 1 en 2 frank uit.

Dat volstond niet om de geldschaarste op te vangen. Honderden gemeenten begonnen zelf noodgeld uit te geven. Dat werd beschouwd als schuldbewijs van bijzondere aard, enkel gebruikt binnen de grenzen van de gemeente om levensnoodzakelijke producten aan te schaffen. Een beperking met verstrekende gevolgen! In sommige streken, zoals in het Land van Waas, werkten de gemeenten samen om transacties over de gemeentegrenzen heen mogelijk te maken.

Slechts in vier gemeenten, waaronder Gent, werden, naast papieren noodbiljetten ook noodmunten gemaakt. Aanvankelijk werden de munten uit ijzer met een laagje koper geslagen, aan de ene zijde geel-, aan de andere roodkoper. Toen de bezetter dit in 1918 verbood, bracht de stad kartonnen munten in omloop. De tweespraak tussen metalen munten en papieren geld alludeert daarop.

Koper Als ne chinees zoo geel

Is schaamte mijn deel.

Keert men mij om, 'k zie zoo rood als een kreeft.

Papier Geduwen, verdrukt,

Verfrommelt, gerukt,

Niemand die medelijden heeft!

Ook de kleine spaarder kreeg het zwaar te verduren. In die tijd werd er soms gespaard in een maatschappij, een guldeke (gilde), maar aan die centen kon men moeilijk geraken ...:

'k Moest overlaast wa' trekken,

In een guldeke ha 'k gespaard,

Mee den oorlog ging ik ze stekken,

Da was van pas gegaard!

Uiteraard moest ook het Lousbergsgesticht er aan geloven. De Duitsers hadden dat bejaardenhuis omgevormd tot een kliniek voor venerische ziekten. De geregistreerde prostituees moesten zich daar laten onderzoeken en behandelen. Een pijnlijke en langdurige zaak in het pre-antibioticatijdperk. Het publiek mocht de strofen vervolledigen. Iets wat het ongetwijfeld volenthou-siaat deed.

Op den boelvar Loesberg

Daar es 't een beetsen erg,

't Gesticht die zit vergeve

Van wel vier honderd ...

Miserie troef, zelfs als je de kramers op de lege Vrijdagsmarkt het volgende laat zingen op de jolige wijs van 'k heb een bloemeke geplukt al in de wei

En niets dat kan opbeuren,
Zelfs Artevelde kijkt er triestig op de mort,
Hij staat daar uuk te treuren,
Want mee miseere es te jij uuk nie t' akkoord.

De marktkramer doet zijn beklag. Vroeger zag het zwart van het volk bij de 'toer' (carnavalstoet) en je kon goeie zaken doen. Nu is dat gedaan:

Maar es het nu nog carnaval
Ge staat te treuren aan u b'rakske,
led'reen die ga' nu naar den bal
En daar die spuwen zij hun gal.

Maar, niet getreurd, het feest gaat door tot in de vroege uurtjes. En dan ..., ja dan, kan het gebeuren dat ...

Straalt 't morgenrood, dan moe gesprongen,
In 't hoofd een gouden liefdedroom,
Gaat het naar huis en zonder schroom,
Wordt liefde in... kussen bezongen!
Hola! hola! Zoo. komt van 't bal
Een kind van den prins Carnaval.

Maar, 'een kind van den prins Carnaval', of van andere vierders, 'ongelukske' of geen, dat was buiten de droeve werkelijkheid gerekend, in dees bange, be-roerde tijden. De kille cijfers spreken boekdelen. Het aantal geboorten zakte in Gent van meer dan 2500 in de jaren voor de oorlog (2848 in 1914) tot 1282 in 1917.

met dank aan Sonja Gyseling, Georges Antheunis en Adrien Brysse.

OP HET WEB: OORLOGSCORRESPONDENTIE

Barbara Vos

De aangepaste selectie webverwijzingen sluit aan bij de thematiek van dit nummer, met name oorlogscorrespondentie.

Oorlogbrieven van Duitse studenten door Menno Wielinga

Op deze website zijn een aantal brieven opgenomen, die reeds in 1916 en 1928 bij elkaar waren gebracht door Prof. Dr. Philipp Witkop, afkomstig van Duitse studenten en scholieren die zich hadden opgegeven als vrijwilliger voor militaire dienst.

154

<http://www.wereldoorlog1418.nl/brieven/index.html>

Brieven van het westelijk front 1916

Hier vindt u brieven van Arthur Knaap terug, een vrijwilliger ten tijde van WO1 in Nederland. Enkel de transcripties zijn te raadplegen.

<http://www.wereldoorlog1418.nl/knaap/index.html>

Brieven van de Franse soldaat Auguste Chanson

De Stichting Studiecentrum Eerste Wereldoorlog biedt een inblik in de brieven van Auguste Chanson, een Franse frontsoldaat van '14-'18. De oorspronkelijke scans evenals de vertaalde transcripties kunnen worden geraadpleegd met een enkele muisklik.

<http://www.ssew.nl/brieven-franse-soldaat-auguste-chanson>

Het Duitse initiatief 'Feldpost Archiv'

Deze website bevat gescande, getranscribeerde en (naar het Engels) vertaalde brieven. Men kan de website raadplegen in het Engels en het Duits.

<http://www.feldpost-archiv.de>

Het initiatief van Rene Chavez

Deze website met specifieke informatie over WOII is voornamelijk gericht op verzamelaars van documenten, brieven, kaartjes en dergelijke. Een onderdeel van de website geeft een zeer uitgebreide selectie van Feldpost weer.

<http://axis101.bizland.com/Feldpost.html>

VOOR WIE VERDER WIL LEZEN ...

De lijst met uitgaven van briefmateriaal is niet oneindig, vandaar dat de onderstaande beperkt en selectief is. Getuigenissen die werden opgetekend na interviews en memoires zijn daarentegen wel in grote getale aanwezig. Met het gevaar natuurlijk van verbloeming, minimalisering, vergoelijking, ontkenning, vergetelheden en dergelijke achteraf. Wij wilden ons hier duidelijk beperken tot briefmateriaal dat tijdens de oorlogsjaren tot stand is gekomen.

Post uit de vergetelheid, van Bennie Vlaskamp: Boek met afbeeldingen van brieven en kaartjes uit getto's en concentratiekampen van WOII met begeleidende tekst.

Het denkende hart van de barak: de brieven van Hetty Hillesum: brieven over haar verblijf in Westerbork. Ook andere werken van deze auteur zijn aan te raden.

156

Brieven uit de oorlog 1939-1945, van Heinrich Böll: brieven van een frontsoldaat naar zijn familie en zijn echtgenote.

Die Deutsche Feldpost: Organization und Ausrüstung 1939-1945, van Horst Hinrichsen: Duitstalig werk over veldpost.

Veldpost naar Vlaanderen, van Behaeghel en Willocx: een briefbundeling van een Vlaamse SS-vrijwilliger die naar het Oostfront trok.

De Vlaamsche Ziel. Sprokkelingen uit frontbrieven van den Yser, van Emiel Hullebroeck. Brieven uit WOI, reeds in 1918 uitgegeven.